

T.C.
İstanbul Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi
Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

İSTANBUL ARKEOLOJİ MÜZELERİ'NDE
SAKLANMAKTA OLAN KALKOLİTİK ÇAĞ'A AİT
BİR GRUP MÜHÜR

Gülcay Yağcı

2501928962

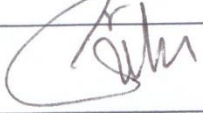
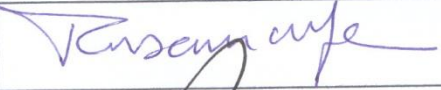
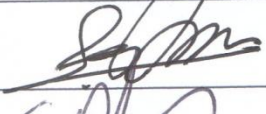
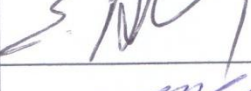

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Gülsün Umurtak

İstanbul 2010

T.C.
İstanbul Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi
Bilim Dalı

İstanbul 2010

Prof. Dr. Gülsün UMURTAK	
Prof. Dr. Turan EFE	
Doç. Dr. Şevket DÖNMEZ	
Doç. Dr. Engin AKDENİZ	
Yrd. Doç. Dr. Meltem ALPARSLAN	

İSTANBUL ARKEOLOJİ MÜZELERİ'NDE SAKLANMAKTA OLAN KALKOLİTİK ÇAĞ'A AİT BİR GRUP MÜHÜR

GÜLCAY YAĞCI

ÖZ

Yüksek Lisans tezinin konusunu; İstanbul Arkeoloji Müzeleri, Eski Şark Eserleri Müzesi koleksiyonlarına satın alma, zor alım (müsadere) ve bağış yolu ile kazandırılan bir grup taş damga mühür oluşturmaktadır. Bu çalışma ile söz konusu eserlerin çıkış yerlerinin yaklaşık olarak belirlenmesi ve tarihlendirilmesi amaçlanmıştır.

Bu çalışmaya, Önasya Mühürçülük Sanatı'nın incelenmesi ile başlanmış, bu kapsamda, mühürün tanımı, işlenmesi, kullanımı ve tarihsel gelişimi konularına değinilmiştir. Tez kapsamında incelenen mühürlerin tarihlendiği Kalkolitik Çağ, Mezopotamya terminolojisi ile Halaf, Obeyd, Uruk dönemleri olarak adlandırılan zaman dilimi ve bu dönemlerin mühürçülük sanatı ile ilgili genel bilgiler verilmiştir.

Üzerlerinde herhangi bir çalışma yapılmamış ve daha önce yayınlanmamış olan bu mühürlerin, Doğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu ve Mezopotamya'da yapılan bilimsel kazılarda ortaya çıkarılmış benzerlerinin saptanarak, tarihlendirilmesine ve bu merkezlerden yola çıkarak coğrafi dağılımının tespitine çalışılmıştır.

A GRUP OF SEALS FROM CHALCOLITHIC PERIOD PRESERVED IN THE ISTANBUL ARCHAEOLOGICAL MUSEUMS

GÜLCAY YAĞCI

ABSTRACT

The main subject of the thesis is a group of stone stamp seals, which was obtained by acquisitions, confiscations and contributions, from Istanbul Archaeology Museums and Ancient Orient Museum. The aim of this thesis is to try to indicate the approximate find spots of the subject seals and to date them.

The thesis starts with the examination of Near Eastern Seal art. In this context, description of the seal, it's processing, use, and historical development are discussed. This text also gives general information about the periods, like Chalcolithic era, Halaf, Obeyd and Uruk periods which are named based on the Mesopotamian terminology and the mentioned periods' seal art.

The subject seals, which were not published or worked on before, were tried to be dated by comparing to the seals found in excavations in East Anatolia and Southeast Anatolia as well as Mesopotamia. Along with the dating issue, the geographic distribution of the seals were tried to be defined in this thesis.

ÖNSÖZ

İstanbul Arkeoloji Müzeleri, Eski Şark Eserleri Müzesi koleksiyonlarına satın alma, zor alım (müsadere) ve bağış yolu ile kazandırılan, daha önce yayınlanmamış, bir grup taş damga mühürün incelendiği bu çalışmada amaç söz konusu eserlerin çıkış yerlerinin yaklaşık olarak belirlenmesi ve tarihlendirilmesidir.

Çalışmada mühürün tanımı işlenmesi kullanımı tarihsel gelişimi konularına değinilmiş, daha önce yayınlanmamış olan bu mühürlerin, Doğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu ve Mezopotamya'da yapılan bilimsel kazılarda ortaya çıkarılmış benzerlerinin saptanarak, tarihlendirilmesine ve bu merkezlerden yola çıkarak coğrafi dağılımının tespitine çalışılmıştır.

Çalışma süresince görüşleri ile beni yönlendiren ve sabrını esirgemeyen tez danışmanın Prof. Dr. Gülsün Umurtak'a, tezimi hazırladığım sürece bana anlayış gösteren İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürü Zeynep Kızıltan ve diğer çalışma arkadaşlarıma, çalışmamın her aşamasında bana destek ve yardımcı olan çalışma arkadaşım Arzu Toksoy Gölbaş'a, çalışmam sırasında beni destekleyen Tuğçe Akbaytogan ve Sedat Öztopbaş'a, ulaşmakta zorlandığım kaynakları benim için sağlayan arkadaşlarım Alev Türker, M. Güneş Tabanoğlu, Serpil Sandalcı, Ayşe Başak Akay, Zeynep Atar Bilgen'e ve tüm eğitim hayatım boyunca beni özveriyle destekleyen aileme teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
ÖZ	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vi
ÇİZİM, RESİM VE HARİTA LİSTESİ	ix
KISALTMALAR	xiv
GİRİŞ (Amaç, Kapsam ve İzlenen Yöntem)	1
I. ÖNASYA MÜHÜRÇÜLÜK SANATI	
A. Mühürün Tanımı ve Mühür Yapımcılığı	4
B. Mühürün Kullanımı ve Mühürçülüğün Gelişimi	6
C. Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Kalkolitik Çağ	14
1. Halaf Dönemi Mühürleri (Erken Kalkolitik)	16
2. Obeyd Dönemi Mühürleri (Orta Kalkolitik)	17
3. Uruk "Gawra" – Cemdet Nasr Dönemi Mühürleri (Geç Kalkolitik)	18
II. MALZEMENİN TANITIMI	
A. Halaf Dönemi	20
1. Tutamaklı, Baskı Alanı Oval Biçimli	21
a. Geometrik Desenli	21
2. Tutamaklı, Baskı Alanı Dairesel Biçimli	25
a. Geometrik Desenli	25

3.	Tutamaklı, Baskı Alanı Yonca Biçimli	27
a.	Geometrik Desenli	27
B.	Obeyd Dönemi	29
1.	Baskı Alanı Dairesel Biçimli	30
a.	Yarım Daire Kesitli	30
(1)	Geometrik Desenli	30
b.	Kenarı Kesik, Yarım Daire Kesitli	36
(1)	Geometrik Desenli	36
c.	Omurgalı, Mekik (Bikonveks) Biçimi Kesitli	38
(1)	Hayvan Figürlü	38
C.	Uruk Dönemi “Gawra”	40
1.	Baskı Alanı Dairesel Biçimli	42
a.	Yarım Daire Kesitli	42
(1)	Hayvan Figürlü	42
b.	Omurgalı, Yarım Daire Kesitli	48
(1)	İnsan Figürlü	48
(2)	Hayvan Figürlü	50
2.	Baskı Alanı Oval Biçimli	54
a.	Yarım Daire Kesitli	54
(1)	Hayvan Figürlü	54
b.	Mekik (Bikonveks) Biçimi Kesitli	56
(1)	Hayvan Figürlü	56
3.	Baskı Alanı Dörtgen Biçimli	58
a.	Mekik (Bikonveks) Biçimi Kesitli	58
(1)	Hayvan Figürlü	58

b.	Çatı Biçimi Kesitli	62
(1)	Geometrik Desenli	62
(2)	Hayvan Figürlü	64
c.	Yuvarlatılmış Çatı Biçimi Kesitli	88
(1)	Geometrik Desenli	88
(2)	Hayvan Figürlü	90
D.	Geç Uruk-Cemdet Nasr Dönemi	92
1.	Baskı Alanı Dairesel Biçimli	93
a.	Yarım Daire Kesitli	93
(1)	Hayvan Figürlü	93
b.	İp Deliği Çıkıntılı, Yarım Daire Kesitli	97
(1)	Geometrik Desenli	97
(2)	Hayvan Figürlü	99
III.	KARŞILAŞTIRMA VE DEĞERLENDİRME	101
	SONUÇ	119
	KAYNAKÇA	122

ÇİZİM, RESİM VE HARİTA LİSTESİ

Çizim 1: Mühürün kullanım alanları ile ilgili çizimler (von Wickede, 1990: Abb.13)

Çizim 2: Mühürün kullanım alanları ile ilgili çizimler (von Wickede, 1990: Abb.14)

Çizim 3: Mühürün kullanım alanları ile ilgili çizimler (von Wickede, 1990: Abb.15)

Çizim 4: Mühürün kullanım alanları ile ilgili çizim (von Wickede, 1990: Abb.16)

Çizim 5: Mühürün kullanım alanları ile ilgili çizimler (von Wickede, 1990: Abb.17)

Çizim 6: Mühür Tipleri

Res. 1a-b: K.1'e ait çizim ve fotoğraf

Res. 2a-g: Tepe Giyan, Nihavend, Kuzey Suriye, Antakya, Tell Hassuna, Amuk ve Tell Cüdeyde'de bulunmuş mühürlere ait fotoğraf ve çizimler

Res. 3a-b: K.2'ye ait çizim ve fotoğraf

Res. 4a-b: Tepe Giyan'da bulunmuş mühürlere ait fotoğraf ve çizim

Res. 5a-b: K.3'e ait çizim ve fotoğraf

Res. 6a-b: Tepe Giyan'da bulunmuş mühürlere ait fotoğraflar

Res. 7a-b: K.4'e ait çizim ve fotoğraf

Res. 8a-f: Tell Arpaciya, Fıstıklı Höyük, Tel Kurdu ve Domuztepe'de bulunmuş mühürlere ait çizimler

Res. 9a-b: K.5'e ait çizim ve fotoğraf

Res. 10a-h: Çıkış yeri belirsiz, Tepe Gawra, Tell Brak, Tarsus ve Antakya'da bulunmuş mühürlere ait fotoğraf ve çizimler

Res. 11a-b: K.6'ya ait çizim ve fotoğraf

Res. 12a-c: İzmir'den satın alınmış ve Tepe Giyan'da bulunmuş mühürlere ait fotoğraf ve çizimler

Res. 13a-b: K.7'ye ait çizim ve fotoğraf

Res. 14a-b: Kirmanşah ve Tepe Giyan'da bulunmuş mühürlere ait fotoğraf ve çizim

Res. 15a-b: K.8'e ait çizim ve fotoğraf

Res. 16a-e: Çıkış yeri belirsiz, Tepe Giyan, Batı İran ve Tel Es Şeyh'de bulunmuş mühürlere ait çizim ve fotoğraflar

Res. 17a-b: K.9'a ait çizim ve fotoğraf

Res. 18a-c: Değirmentepe'de bulunmuş ve çıkış yeri bilinmeyen mühürlere ait çizimler

Res. 19a-b: K.10'a ait çizim ve fotoğraf

Res. 20a-b: Tepe Giyan'da bulunmuş ve çıkış yeri bilinmeyen mühürlere ait fotoğraflar.

Res. 21a-b: K.11'e ait çizim ve fotoğraf

Res. 22a-c: Kuzey Suriye ve Tepe Gawra'da bulunmuş mühürlere ait fotoğraflar ve çizim

Res. 23a-b: K.12'ye ait çizim ve fotoğraf

Res. 24a-f: Tepe Gawra, Kuzey Mezopotamya ve Arslantepe'de bulunmuş mühürlere ait çizim ve fotoğraflar

Res. 25a-b: K.13'e ait çizim ve fotoğraf

Res. 26a-f: Susa, Tell Asmar, Tepe Giyan, Tepe Gawra ve bulunmuş ve Batı İran'da bulunmuş mühürlere ait çizim ve fotoğraflar

Res. 27a-b: K.14'e ait çizim ve fotoğraf

Res. 28: Tepe Giyan'da bulunmuş mührüğe ait fotoğraf

Res. 29a-b: K.15'e ait çizim ve fotoğraf

Res. 30a-d: Tell Brak'ta bulunmuş ve çıkış yeri bilinmeyen mühürlere ait çizim ve fotoğraflar

Res. 31a-b: K.16'ya ait çizim ve fotoğraf

- Res. 32a-d:** Tell Es Şeyh ve Tepe Gawra'da bulunmuş mühürlere ait fotoğraf ve çizimler
- Res. 33a-b:** K.17'ye ait çizim ve fotoğraf
- Res. 34a-c:** Halep ve Tepe Gawra'da bulunmuş mühürlere ait fotoğraf ve çizimler
- Res. 35a-b:** K.18'e ait çizim ve fotoğraf
- Res. 36a-f:** Norşuntepe, Tepe Gawra, Değirmentepe ve Pirot Höyük'te bulunmuş mühürlere ait çizimler
- Res. 37a-b:** K.19'a ait çizim ve fotoğraf
- Res. 38a-d:** Pirot Höyük ve Değirmentepe'de bulunmuş mühürlere ait çizimler
- Res. 39a-b:** K.20'ye ait çizim ve fotoğraf
- Res. 40a-b:** Susa ve Tepe Giyan'da bulunmuş mühürlere ait çizimler
- Res. 41a-b:** K.21'e ait çizim ve fotoğraf
- Res. 42a-b:** Şam ve Tepe Gawra'da bulunmuş mühürlere ait çizim ve fotoğraflar
- Res. 43a-b:** K.22'ye ait çizim ve fotoğraf
- Res. 44a-d:** Shuweiha, Kilikya, Antakya ve Norşuntepe'de bulunmuş mühürlere ait fotoğraf ve çizimler
- Res. 45a-b:** K.23'e ait çizim ve fotoğraf
- Res. 46a-c:** Kilikya, Antakya ve Çatal Höyük'te bulunmuş mühürlere ait çizim ve fotoğraflar
- Res. 47a-b:** K.24'e ait çizim ve fotoğraf
- Res. 48a-b:** Tepe Gawra ve Şam'da bulunmuş mühürlere ait çizim ve fotoğraf
- Res. 49a-b:** K.25'e ait çizim ve fotoğraf
- Res. 50:** Susa'da bulunmuş mühürlere ait çizim
- Res. 51a-b:** K.26'ya ait çizim ve fotoğraf

Res. 52a-g: Tell Basher, Ninive, Tepe Giyan, Tepe Gawra'da bulunmuş ve çıkış yeri bilinmeyen mühürlere ait fotoğraf ve çizimler

Res. 53a-b: K.27'ye ait çizim ve fotoğraf

Res. 54a-c: Halep ve Tabara El Akrad'da bulunmuş ve mühürlere ait fotoğraf ve çizimler

Res. 55a-b: K.28'e ait çizim ve fotoğraf

Res. 56a-d: Sakçagözü, Tepe Gawra ve Neirab'da bulunmuş mühürlere ait çizimler

Res. 57a-b: K.29'a ait çizim ve fotoğraf

Res. 58a-f: Tepe Gawra, Türkiye veya Kuzey Suriye, Maraş, Halep ve Beyrut'ta bulunmuş ve çıkış yeri bilinmeyen mühürlere ait çizim ve fotoğraflar

Res. 59a-b: K.30'a ait çizim ve fotoğraf

Res. 60a-g: Tell Brak, Şam, Halep, Mezra, Kuzey Suriye'de bulunmuş ve çıkış yeri bilinmeyen mühürlere ait çizim ve fotoğraflar

Res. 61a-b: K.31'e ait çizim ve fotoğraf

Res. 62a-f: Kuzey Suriye ve Tepe Gawra'da bulunmuş ve çıkış yeri bilinmeyen mühürlere ait çizim ve fotoğraflar

Res. 63a-b: K.32'ye ait çizim ve fotoğraf

Res. 64a-b: K.33'ye ait çizim ve fotoğraf

Res. 65a-b: K.34'e ait çizim ve fotoğraf

Res. 66a-b: Sakçagözü'nde bulunmuş ve çıkış yeri bilinmeyen mühürlere ait çizimler

Res. 67a-b: K.35'e ait çizim ve fotoğraf

Res. 68: Çatal Höyük'te bulunmuş mühüre ait çizim ve fotoğraf

Res. 69a-b: K.36'ya ait çizim ve fotoğraf

Res. 70a-d: Tell Brak, Kish ve Tepe Gawra'da bulunmuş mühürlere ait çizim ve fotoğraflar

Res. 71a-b: K.37'ye ait çizim ve fotoğraf

Res. 72a-e: Susa, Tell Brak'da bulunmuş ve çıkış yeri bilinmeyen mühürlere ait fotoğraf ve çizimler

Res. 73a-b: K.38'e ait çizim ve fotoğraf

Res. 74a-b: İran'da bulunmuş ve çıkış yeri bilinmeyen mühürlere ait fotoğraflar

Res. 75a-b: K.39'a ait çizim ve fotoğraf

Res. 76a-g: Fara, Cemdet Nasr, Tepe Giyan'da bulunmuş ve çıkış yeri bilinmeyen mühürlere ait çizim ve fotoğraflar

HARİTA

KRONOLOJİ TABLOSU

KISALTMALAR

cm.	santimetre
EŞEM	Eski Şark Eserleri Müzesi
EKÇ	Erken Kalkolitik Çağ
Gen.	Genişlik
GKÇ	Geç Kalkolitik Çağ
İTÇ	İlk Tunç Çağı
K.	Katalog
Lev.	Levha
Mev. Uz.	Mevcut Uzunluk
M.Ö.	Milattan Önce
Res.	Resim
Uz.	Uzunluk
Yük.	Yükseklik

GİRİŞ (Amaç, Kapsam ve İzlenen Yöntem)

İstanbul Arkeoloji Müzeleri Eski Şark Eserleri Müzesi koleksiyonlarında, İmparatorluk Dönemi'nde ve Cumhuriyetin ilk yıllarında yapılan kazılardan gelmiş eserlerin yanı sıra satın alma, zor alım (müsadere) ve bağış yolu ile Müze koleksiyonlarına kazandırılan pek çok eser vardır. Bilindiği gibi müzelere sözü edilen yollarla gelen eserler, bilimsel kazılarla değil, kaçak kazılarla veya tesadüfen ortaya çıkarılmış eserlerdir. Ne yazık ki bu eserlerin çoğunun nereden geldiklerine dair bilgimiz ya hiç yoktur ya da çok sınırlıdır. Doğal olarak malzemenin hangi dönemlere tarihlendiği ve hangi bölgelerden geldiği, çözülmesi gereken başlıca problemlerdir.

Tezin konusunu, yukarıda sözü edilen yollarla Müze koleksiyonlarına kazandırılmış bir grup damga mühür oluşturmaktadır. Bu çalışma ile söz konusu eserlerin çıkış yerlerinin yaklaşık olarak belirlenmesi ve tarihlendirilmesi amaçlanmıştır. Öncelikle üzerlerinde herhangi bir çalışma yapılmamış ve daha önce yayınlanmamış olan bu mühürler, tarihlendirilmeye ve tipolojik olarak sınıflandırılmaya çalışılmıştır.

Ayrıca, tez kapsamındaki mühürlerin, Doğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu ve Mezopotamya'da yapılan bilimsel kazılarda ortaya çıkarılmış benzerlerinin saptanarak, tarihlendirilmesi ve bu merkezlerden yola çıkarak coğrafi dağılımının tespiti amaçlanmıştır.

Öncelikle Müze koleksiyonlarına kayıtlı, çalışmamız kapsamına giren mühürler müze envanter defteri ve depolarında yapılan çalışmalarla saptanmış, tez Danışmanım Prof. Dr. Gülsün Umurtak ile beraber malzeme tek tek gözden geçirilerek başka dönemlere ait malzeme arasından seçilerek ön ayırım yapılmıştır. Ardından tez kapsamına alınan eserler fotoğraflanmış ve CorelDraw 12 programı ile bilgisayarda 1/1 ölçeğinde çizimleri yapılmıştır. Daha sonra eserlerin fişleri hazırlanarak envanter bilgileri geçirilmiştir.

Tez kapsamında incelenen mühürler sınıflandırılmış ve bu sınıflandırma bir tablo ile verilmiştir (Çizim 6). Sınıflandırma yapılırken öncelikle baskı alanları dikkate alınmış, ardından tutamak ve kesitlere göre alt sınıflandırma yapılmıştır. Bu gruplandırmaya göre tutamaklı mühürler "Tutamaklı, Baskı Alanı Oval Biçimli", "Tutamaklı Baskı Alanı Dairesel Biçimli" ve "Tutamaklı Baskı Alanı Yonca Biçimli" olmak üzere 3 tip belirlenmiştir. "Baskı Alanı Dairesel Biçimli", Baskı Alanı Oval

Biçimli”, “Baskı Alanı Dörtgen Biçimli” olarak sınıflandırılan diğer mühürler de kesitlerine göre alt tiplere ayrılmıştır. Kesitlere göre yapılan alt sınıflandırmada Baskı Alanı Dairesel Biçimliler “Yarım Daire Kesitli”, “Kenarı Kesik, Yarım Daire Kesitli”, “İp Deliği Çıkıntılı, Yarım Daire Kesitli”, “Omurgalı, Yarım Daire Kesitli”, “Omurgalı Mekik (Bikonveks) Biçimi Kesitli”, Baskı Alanı Oval Biçimliler “Yarım Daire Kesitli”, “Mekik (Bikonveks) Biçimi Kesitli”, Baskı Alanı Dörtgen Biçimliler ise “Mekik (Bikonveks) Biçimi Kesitli”, “Çatı Biçimi Kesitli” ve “Yuvarlatılmış Çatı Biçimi Kesitli” başlıklarıyla alt tiplere ayrılmıştır.

Mühürün tanımı, işlenmesi, kullanımı ve tarihsel gelişimine değinilmiş, tez kapsamında incelenen mühürlerin tarihlendiği Kalkolitik Çağ, Mezopotamya terminolojisi ile Halaf, Obeyd, Uruk Dönemleri olarak adlandırılan zaman dilimi ve bu dönemlerin mühürcülük sanatı ile ilgili genel bilgiler verilmiştir. Bu bilgilerin yanı sıra bir kronoloji tablosu hazırlanmış, tabloda Anadolu, Kuzey Mezopotamya ve Güney Mezopotamya kronolojisi karşılaştırmalı olarak verilmiş, Anadolu’da benzer mühürlerin bulunduğu merkezler kronoloji tablosuna yerleştirilmiştir.

Çalışmanın konusunu oluşturan malzemenin tanıtılması amacıyla, malzeme dönem, form ve baskı desenlerine göre gruplandırılmış ve benzerleri tespit edilerek bir katalog oluşturulmuştur. Dönemlere göre hazırlanan katalog bölümlerinin başlarında, mühürlerin müzeye geliş şekilleri, formları, baskı desenleri, kullanılan malzeme ve teknikler hakkında genel bilgiler verilmiştir.

Katalog her eser için iki sayfadan oluşmaktadır. İlk sayfada katalog numarası, eserin müze envanter numarası, müzeye geliş şekli, malzemesi, ölçüleri ve tanımı ile durumunu içeren bilgiler ile eserin fotoğrafı ve resmi yer almaktadır. İkinci sayfada ise eserin benzerlerinin çizim veya fotoğrafları, çıkış yerleri, dönemleri, yayın yerleri ile ilgili bilgiler verilmiştir. Bu kısımda yer alan mühür ve mühür baskıları, kronoloji ya da buldukları merkezlerin coğrafi konumlarına göre değil, incelediğimiz mühür ile olan benzerlik dereceleri göz önüne alınarak sıralanmıştır.

Katalog sayfasında bilgiler aşağıdaki şablona göre verilmiştir:

Katalog (K) Numarası

Müze envanter no :

Eserin adı :

Cinsi :

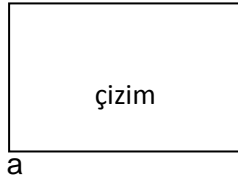
Buluntu yeri :

Müzeye geliş şekli :

Ölçüleri :

Tanımı :

Durumu :

Resim (Res.) Numarası

İlk sayfada yer alan esere ait çizim ve fotoğrafa tek bir resim numarası verilmiş ve kendi arasında a ve b olarak isimlendirilmiştir. Benzerlere ait fotoğraf ve çizimlerin yer aldığı ikinci sayfadaki resim ve çizimlerde de tek bir resim numarası kullanılmış, ancak her benzer eser a, b, c, d... şeklinde ayrı ayrı kodlanmıştır. Tez içinde, katalogda yer alan bir eserden bahsedildiğinde katalog numarası verilmiş, esere ait fotoğraf ve çizime atıfta bulunulduğunda (K.X/Res.Xa-b), benzer eserlerden birine atıfta bulunulduğunda ise (K.X/Res.Xa) şeklinde kodlama kullanılmıştır.

Çalışmada adı geçen tüm merkezlerin, coğrafi konumlarının ve birbirleri ile ilişkilerinin daha kolay anlaşılabilmesi için bir Anadolu ve Mezopotamya haritası hazırlanmış ve tüm merkezler haritaya işlenmiştir.

Çalışılan malzeme, daha önce yayınlanmış mühürler ile karşılaştırılarak form, desen ve teknik açılarından benzerlikleri tespit edilmeye çalışılmış, genel değerlendirmesi yapılarak, eserlerin tarihlendirilmesi ve genel coğrafi konumlarının saptanması ile ilgili sonuca gidilmeye çalışılmıştır.

I. ÖNASYA MÜHÜRÇÜLÜK SANATI

A. Mühürün Tanımı ve Mühür Yapımcılığı

Mühürler geçmişte de günümüzde olduğu gibi mülkiyeti simgeleyen, sahibine ait imza yerine geçen objelerdir.

Genellikle taş, bazen de kemik, fildişi, fayans, cam, metal, ahşap veya güneşte kurutulmuş ya da pişirilmiş sert kil gibi daha kolay işlenebilir maddelerden yapılmış, üzerine oyularak şekiller işlenmiştir. Bu desenler negatif olarak (oyma) yapılmış ve mühür, kil veya balmumu gibi yumuşak bir malzemenin üzerine bastırılarak kullanılmıştır. Nadiren pozitif olarak (kabartma) yapılmış mühürler de görülmektedir (Collon, 1990: 11).

Özellikle tezimizin kapsadığı dönemlerde, taş mühürlerde hammadde olarak işlenmesi kolay, nispeten yumuşak taşların kullanıldığını, mühür gövdelerinin yongalama ile kabaca biçimlendirildiği ve aşındırma ile rötuşlandığını söyleyebiliriz. Damga yüzlerindeki baskıların işlenmesinde ise kazıma ve oyma metotları kullanıldığı görülmektedir.

Oyma ve kazıma işleminde, hammadde olarak kullanılan taşlardan daha sert olan çakmaktaşı ve obsidyenden yapılmış kazıyıcı, delici veya kalemler ya da metal aletler kullanılmış olmalıdır. Kazıma işleminin tamamlandıktan sonra daha yumuşak bir alet ile kenarlarının törpülenip düzeltildiği, ardından mühür yüzeyinin parlatıldığı düşünülmektedir. Mühürlerin tamamında tutmakta ya da gövde üzerinde görülen deliklerin, buradan geçirilen ipin, mühürlerin sahiplerinin boynuna ya da başka yere asılmasına yaradığı düşünülmektedir (Umurtak, 2000: 6).

Höyücek ve Bademağacı yerleşmelerinin yontma taş buluntularının incelenmesi sonucunda, mühür kazıma işinde kullanılmış olabilecek, mühür kazımayaya uygun aletlerin varlığı tespit edilmiştir (İbid.).

Değirmentepe'de mühür ve mühür baskılarının çok sayıda ele geçtiği Obeyd Dönemi yerleşmesinde, depo odalarında saklanan binlerce minik çakmaktaşı alet bulunmuştur. Bu minik kazıyıcı ve kalemlerin, mühürler üzerindeki betimlerin, bu aletlerle kazındığını, kanıtlandığı düşünülmektedir (Esin, 2000: 84).

Daha önce de bahsettiğimiz gibi mühürler üzerinde küçük oyuk noktalar şeklinde de bezeme görülmektedir. Sivri bir nesne ile hızlı hızlı vurarak veya ucu sivri bir nesneyi ileri geri döndürerek herhangi bir nesne üzerinde delik veya oyuk açmak mümkündür. Elde tutulan bir nesneyi döndürerek oyuk veya delik açma, matkapla delme işleminin en ilkel ve en erken uygulamasıdır. Bu yöntemle herhangi bir nesne üzerine oyuk veya delik açma işleminin, Neolitik Çağ'da taş boncuklar, taş kaplar, taş mühürler gibi çeşitli malzeme üzerinde uygulandığını görüyoruz (Kenoyer, 2003: 16).

Kil, kemik, fildişi gibi daha yumuşak malzemelerden şekillendirilen mühürlerde oyma işlemi için çakmaktaşı, obsidyen benzeri sert malzemelerden yapılmış aletlerin yanı sıra ahşap, kemik, boynuz gibi maddelerden yapılmış aletlerin de kullanıldığı düşünülmektedir (Umurtak, 2000: 6).

Mühürlerin ahşap gibi bazı dayanıksız malzemelerden de yapılmış olabileceği görüşünün, Hacılar ve Kuruçay gibi pek çok Neolitik merkezde mühür bulunamamasına açıklık getirebileceği düşünülmektedir (İbid.)

Mühürlerin, pek çoğunun mühür yüzlerinin ve gövdelerinin kullanımdan dolayı çok aşınmasını, ip deliklerinin kullanılmaz hale geldikten sonra yeni bir ip deliği açılarak kullanılmaya devam etmesini (K.1) göz önüne alırsak, kolay elde edilemeyen, bir kez edinildikten sonra uzun süre kullanılan, kıymetli eşyalar olduğunu düşünmek çok yanlış olmayacaktır. Çalışmamızın konusunu oluşturan dönemlerde mühürü bu kadar kıymetli yapan -yapıldıkları taş cinslerini dikkate alırsak- muhtemelen kullanılan malzeme değildir. Formlarındaki muntazamlık ve mühür yüzlerindeki işçilik, bu işi meslek edinmiş, yetenekli kişiler tarafından şekillendirildiklerini düşündürmektedir. Bu kişiler muhtemelen ya gezgin olarak köy köy dolaşarak mesleklerini yapıyorlardı ya da sabit bir yerde yaşıyorlar ve çevredeki birkaç köyde yaşayan insanlara hizmet veriyorlardı. Her iki durumda da mühür ustalarının hemen ulaşılabilen kişiler olmadıklarını düşünmek doğru olacaktır. Ve böylesine yetenek isteyen bir işin maliyeti de muhtemelen yüksek olacaktır.

Erken dönemlerdeki mühürcülük sanatı ile ilgili çok fazla bilgimiz olmamakla birlikte, ticaretin gelişmesi ve yazının bulunması ile birlikte mühür ustalarına verilen önemin arttığı ve mühürcülüğün önemli bir meslek dalı haline geldiği anlaşılmaktadır (Porada, 1977).

B. Mühürün Kullanımı ve Mühürcülüğün Gelişimi

Mühür, basit anlamda iki ihtiyaca cevap vermektedir. İlki kullanan kişiyi kötülüklerden korumaya yarayan bir çeşit muska ya da tanrılara adak sunma gibi dini ihtiyaçlar, ikincisi ise ürünün güvenliğini sağlamak ve geliş yerinin tespitidir (Merrillees, 1990: 5).

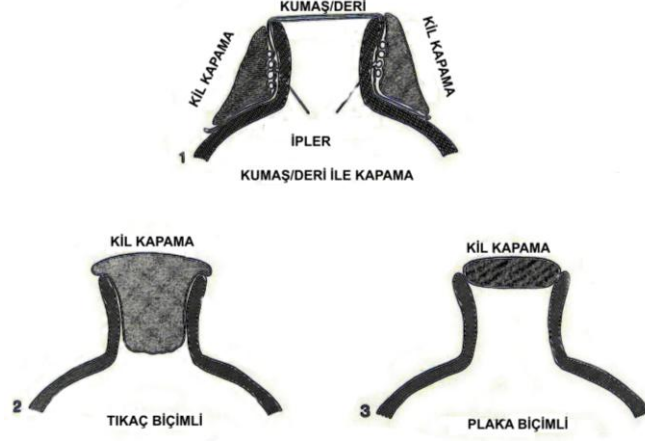
Bu konuyu daha geniş bir çerçevede incelersek mühürler geçmişte ve günümüzde, bir nesne veya malın; sahibini belirlemekte, yapanı ve yollayanı tanıtmakta, güvenliğini sağlamakta, ölçüsünü, ağırlığını, içeriği ve kapasitesini bildirip açıklamakta, mektup, sözleşme, ferman, tüzük gibi belgeleri onaylamakta, bir yazının doğruluğunu onaylamakta, bir kişi ya da otorite tarafından yapılan bir aleti onaylamakta, bir anlaşma içinde kişinin ve tarafların varlığını kanıtlamakta kullanılmışlardır (Darga, 1992: 68-69, Dinçol-Dinçol, 2009: 133).

Yerleşik hayata geçiş, tarım ve artı ürünün ortaya çıkışı topluluklarda yeni bir yapılanma sürecini başlatmış olmalıdır. Kuraklık gibi risklerin yaşandığı ve doğal çevrenin sağladığı besin kaynaklarının sınırlı olduğu bölgelerde, artı ürün sağlanması, bu ürünün depolanması ve kaydının tutulması, topluluğun yaşamını sürdürebilmesi için gerekli unsurlardır. Güneydoğu Anadolu ve Mezopotamya'nın çevre koşullarının uygun olması, tarım yapılması için uygun zemini sağlamış ve bunun sonucunda da artı ürün artı değere dönüşmüştür. Artı ürün elde edilmesi, belli mevsimlerde üretimi yapacak iş gücü, elde edilen ürünün sağlıklı şartlarda depolanacağı alanların sağlanması, hesabının tutulması, korunması ve dağıtılması gibi belli sosyal örgütlenmelerin oluşmasını tetiklemiş olmalıdır.

Mezopotamya tarım yapılması için uygun bir alan olmakla beraber üretimin ve teknolojinin ihtiyaç duyduğu hammaddeler açısından oldukça fakir bir bölgedir. Dolayısıyla, bölgede yaşayan halklar hammadde ihtiyaçlarını komşu bölgelerle ticaret yaparak sağlamışlardır.

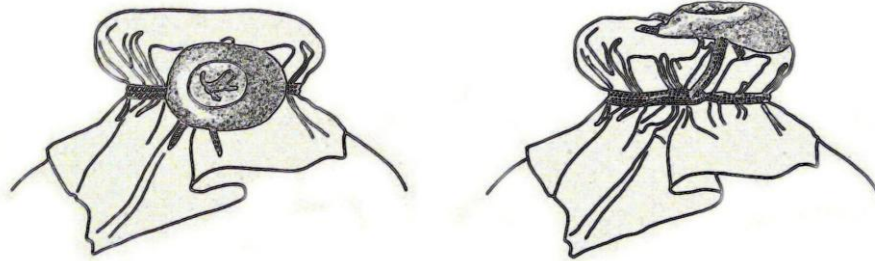
Ürünün saklanması, korunması ve ticaret yeni bir "ihtiyacı" doğurmuştur. Bu "ihtiyaç" en basit anlamda, üretimin kim tarafından yapıldığının ve miktarının saptanması, korunması, ticareti yapılan malın güvenliğinin sağlanmasıdır. Bu ihtiyaca en güvenli ve pratik yoldan cevap veren çözüm "mühür"dür. Mühürlerin,

üzerine basıldıkları ürünün sahibinin belirtilmesi veya depolanan malın cinsini belirtmek için kullanıldığı söylenmektedir (Esin, 1990: 49).

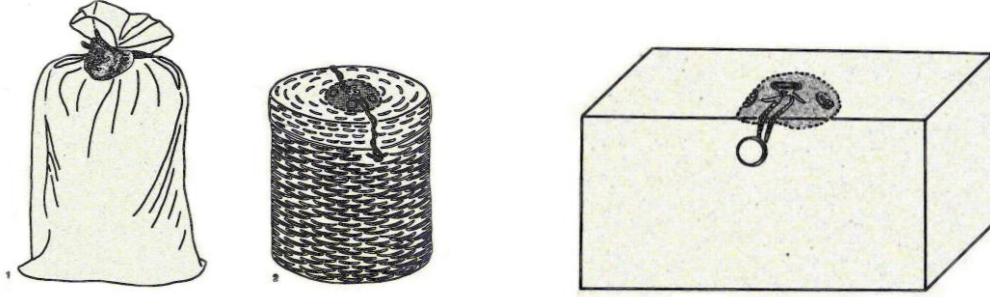

Çizim 1: (von Wickede, 1990: Abb.13)

Her birinin üzerinde farklı desenler kazınmış olan mühürler, ürünün depolandığı kapların ağızlarını kapatan kumaş veya deriyi boyunda çepeçevre sabitleyen kil veya ağza kapatılan kil topaklarının üzerine (Çizim 1) ya da sepet, çanak, küp veya tekstilden yapılan depolama kaplarının ağızlarını kapatmakta kullanılan iplere uygulanan kil, sıva, balmumu, hayvan dışkısı gibi işlenebilir malzemeden yapılan topaklarının (*bulla*) üzerine (Çizim 2-4) basılarak kullanılmışlardır (Fiandra, 2003: 32). Bu mühür baskıları, depolanan ürünlerin kime, hangi kurum veya tapınağa ait olduğunu belirtmiş ve kabın içinde saklanan ürünün tam ve eksiksiz olarak muhafaza edildiğini garantilemiştir (Dinçol-Dinçol, 2009: 134).

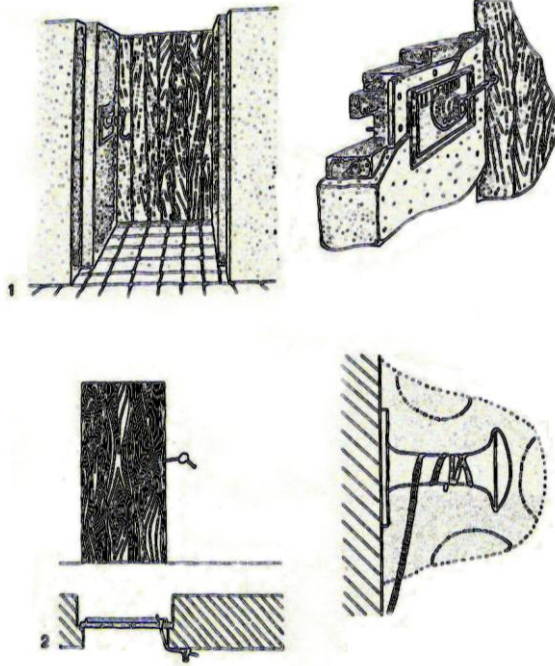
Çizim 2: (von Wickede, 1990: Abb.14)

Çizim 3 (von Wickede, 1990: Abb.15)

Çizim 4: (von Wickede, 1990: Abb.16)

Mühürler saklama kaplarının yanı sıra, günümüzde de kullanıldığı gibi depolama mekânlarının ya da girişlerin kontrol edilmesi gereken mekânların kapılarında da kullanılmış olmalıdır (Çizim 5). Kapının kapatılmasında kullanılan ipe yaşken takılan bir kil topağının üzerine basılan mühür, sadece yetkili kişilerin mekânları kullanmasını garanti altına almıştır.

Çizim 5: (von Wickede, 1990: Abb.17)

Mühürlerin kullanım şekillerini mühür baskıları üzerindeki ip deliği veya doku izlerinden ve *bullaların* biçimlerinden tahmin etmek mümkündür.

Mühürlerin ilk örnekleri Neolitik Çağ'dan itibaren görülmeye başlanır. Yakınoğu'da 7. ve 6.binyıllara tarihlenen Ras Şamra, Tell Bukras, Biblos, Tel Ramad, Anadolu'da Çatalhöyük, Hacılar, Bademağacı, Höyücek, Ege Gübre, Yeşilova, Tepecik-Çiftlik gibi Neolitik Çağ yerleşmelerinde taş veya pişmiş topraktan yapılmış, geometrik desenli damga mühürler (*pintadera*: Baskı kalıbı) bulunmuştur. Ancak bu mühürlere ait baskıların bulunamaması, mühürlerin kullanım şekilleri hakkında belirsizliklere sebep olmaktadır. Muhtemelen bu mühürler günümüze kadar ulaşamayan dayanıksız malzemenin üzerine basılmışlardır. Hatta tekstil, deri, ekmek damgalamakta ya da insan cildine dövme yapmakta kullanılmış olabilecekleri düşünülmektedir (Fiandra, 2003: 32). Bazı mühürler üzerindeki kazıma olarak yapılmış basit çizgisel desenler, dünyanın bazı bölgelerinde hala kullanılmakta olan ekmek damgalarına benzemektedirler (Collon, 1990: 14). Köy ya da mahallelerde ortak üretilen ekmek gibi gıda maddelerinin karışmaması için herkesin kendi mühürü ile ürünü damgaladığı ya da yerleşmenin ortak depolama yerlerine konan malların kime ait olduklarını gösteren mühürle kapatıldığı da önerilen kullanım şekilleridir. Pişirilmemiş ya da yangın geçirmemiş olan bu mühür baskılarının günümüze kadar ulaşmadığı düşünülmektedir (Umurtak, 2000: 7).

M.Ö. 7.binyılın sonlarına tarihlenen Tell Bukras (VII tabaka) ve Tell el-Kowm yerleşmelerinde alçı siva üzerinde mühür baskıları tespit edilmiştir (Duistermaat-Akkermans, 1996: 18).

Anadolu'da ilk olarak damga şeklinde ortaya çıkan mühürlerin en erken örnekleri önceleri sadece Çatalhöyük'ten biliniyordu. M.Ö. 7. ve 6.binyıla tarihlenen bu mühürler, pişmiş topraktan yapılmışlardır ve kazıma geometrik desenlidirler (Mellaart, 1964: 67). Ancak yapılan kazıların artmasıyla Erken Neolitik Çağ'a tarihlenen başka merkezlerde mühürlerin varlığı tespit edilmiştir. Batı Anadolu'da Bademağacı (Duru, 2000: 61, fig.5, Duru-Umurtak, 2006: 438, res.2, Duru, 2007: 348, fig. 70-77), Höyücek (Umurtak, 2000: 2), Ege Gübre Neolitik Yerleşimi (Sağlamtimur, 2007: 375, fig.12-13), Yeşilova (Derin, 2007: 126), Orta Anadolu Tepecik-Çiftlik (Bıçakçı-Altınbilek Algül ve başk., 2007: 248, fig. 48a) yerleşmelerinde Erken Neolitik Çağ'a tarihlenen pişmiş toprak geometrik desenli mühürler bulunmuştur.

Mühürler ürünün güvenliğini sağlamanın yanı sıra bir anlamda muhasebe tutmaya da yarayan objelerdir.

Suriye'nin kuzeyinde Türkiye-Suriye sınırının hemen güneyindeki Geç Neolitik Sabi Abyad yerleşmesinde çok sayıda kil mühür baskısı ele geçmiştir. Çok odalı kerpiç yapıların bazı odalarında çok miktarda yanmış tahıl ve farklı mal gruplarının hesabını tutmakta kullanıldığı düşünülen ve olasılıkla her geometrik şeklin başka bir mal gurubunu temsil ettiği sayısız, geometrik kil obje (*token*) bulunmuştur. Bu objelerin de depolanan ürünün miktarının ve türünün hesabını tutmakta kullanıldığı düşünülmektedir. Bazı küçük mekânlarda toplu olarak tespit edilen sayıları 250'yi geçen mühür baskıları ise 67 farklı desene sahiptir. Mühür baskılarının bir yerde biriktirilmesi, kapları mühürlemenin sadece güvenliği sağlamak amacı taşımadığını, depolara konan ve harcanan malzemenin hesabının da tutulmasını için saklandığını göstermektedir. Çok çeşitli mühür baskısının olması, üretime toplumun büyük kesiminin katıldığını, malları depolama ve dağıtma yetkisinin birçok kişide olduğunu düşündürmektedir. Sabi Abyad yerleşmesi, mühürün bir çeşit imza olduğunun, ürünün güvenliği ve hesabının tutulması amacıyla kullanıldığının kesin olarak söylenebileceği en erken örneklerdendir (Duistermaat-Akkermans, 1996: 18-19, Fiandra, 2003: 32).

Sabi Abyad yerleşmesinde ortaya çıkarılan bu iki buluntu topluluğunun incelenmesi ve yorumlanmasıyla iki ayrı çıkarım yapılmıştır. İki M.Ö. 7. bin yıldan itibaren bölgede gelişmiş bir taş oymacılığının var olduğu ve yönetimlerce mühür basılma işinin sanıldığından çok daha eskilere dayandığıdır. Diğerisi ise bu yönetsel teknolojiyi yani mühürü doğuran ve geliştiren koşullar incelenerek, zaman içinde mühürün karşıladığı toplumsal ve ekonomik ihtiyaçların gelişim ve değişim göstermesine rağmen, mühür kullanımına ara verilmediğidir. Bu dönemde üretilen mallara depolanarak mühür basılması ticari bir amaca yönelik olarak düşünülmemelidir. Neolitik Çağ'ın, üretim düzeyi düşük ve üretim fazlasını yayamayacak durumdaki topluluklarında, depolama ve mühürleme işleminin, belirli ailelerin belli bir süre, belki bir yıl içinde ürettiği, topluluğun ortak depolarına koydukları ürünlerin, güvenliğinin sağlanması ve kime ait olduğunun belirlenmesi için yapıldığı, kapların içinden her mal alışıta kırılan *bullaların* ise yapılan işlemin kanıtı olarak saklandığı düşünülmektedir. Sabi Abyad yerleşmesinde depo binalarında *bullaların* yanı sıra hiç mühür bulunmamasının bu savı desteklediği

düşünülmektedir. Bu durum, ürünlerin bu mekânlarda mühürlenmediği, üretimi yapan gruplar tarafından mühürlenerek ortak depolara getirildiği şeklinde yorumlanmaktadır. Bu varsayımlar, mühür kullanımının, malların niteliklerinin belirlenmesi, korunmaları ve denetlenmeleri gereken, malların ortak yönetildiği bir ortamda doğduğu sonucuna ulaşmaktadır (Frangipane, 2002: 78-79).

M.Ö. 6.binyılın ilk yarısında oval biçimli* (pebble shape), tutamaklı ve çizgisel bezemeli mühürler Güneydoğu Anadolu, Suriye, Kuzey Irak ve İran'da görülmektedir. Bu dönemde *pendant* şeklinde olan mühürlerin düz olan alt kısımları dairesel, dikdörtgen şekillidirler ve çizgisel desenler devam etmektedir. Arka kısımlarında *pendant* olarak kullanılmalarına olanak sağlayan ip delikli tutamaklar ya da halkalar bulunmaktadır. Suriye ve Amuk'ta ki kazılarda ortaya çıkarılmış bu mühürlerin iyi işlenmiş örneklerine Kuzey Irak'ta (Hassuna, Tell Arpaçiya, Tepe Gawra) Halaf Dönemi'nde (M.Ö. 6.binyıl ikinci yarısı) rastlanmaktadır (Merillees, 1990: 5).

Bu dönemde mühür şekillerinde ve motiflerinde pek çok yenilik olsa da, yukarıda da belirttiğimiz gibi ağırlık hala geometrik desenlerdedir. Bu durum bireyleri açık ve net bir şekilde birbirinden ayırma gereksiniminin henüz gelişmediği şeklinde yorumlanmaktadır. Sabi Abyad Neolitik yerleşmesinde olduğu gibi, mühürlerin bireyleri değil, çekirdek aileleri temsil ettiği ileri sürülmekte, kazısı yapılan pek çok Halaf Dönemi mezarında ölü hediyesi olarak çok az sayıda mühür bulunması, mühürün bir insanı temsil etmesinin çok nadir bir durum olduğu şeklinde yorumlanmaktadır (Frangipane, 2002: 98)

Mühürler üzerine kazıma olarak yapılmış sahneler özel alıcılara yönelik, bilgilendirici kodlar olarak da yorumlanmıştır (Dolukhanov, 1998: 360).

Mühürçülük Obeyd Dönemi'nde (M.Ö. 5500-4000) geniş bir coğrafya ya yayılan ama yine de bölgesel farklılıklar gösteren bir zanaat haline gelmiştir (Frangipane, 2002: 162).

Neolitik Çağ'da ortaya çıkan, üretimin dini kurumlara bağlı olduğu "Tapınak Ekonomisi", Kalkolitik Çağ'da da varlığını sürdürür. Bunun en iyi örneklerinden biri

* Yayında kullanılan "pebble shape" kelimeleri "çakıl taşı biçimli" anlamına gelmektedir. Çakıl taşları oval, yuvarlak, amorf gibi pek çok şekillerde olabilirler, burada yazarın oval biçimi kastetmiş olduğu kabul edilmiştir.

Malatya Değirmentepe'de görülmektedir. Değirmentepe 7. tabakadaki Obeyd Dönemi tapınak ve tapınağa bağlı yapı kompleksinin depo ve işlik mekânlarında çok sayıda mühür, *bulla* ve kap kapamaları ortaya çıkarılmıştır (Esin, 1990: 48). Burada ortaya çıkartılan ve Obeyd Dönemi'ne tarihlenen mühür ve mühür baskıları, otoritenin ya da yönetimin bu tapınaklardan yönlendirildiği, depolama ve ticaretin buralardan yapıldığı şeklinde yorumlanmaktadır (İbid. 50). Değirmentepe'de bol miktarda ele geçen mühür ve mühür baskıları buranın organize bir ticaret sistemindeki merkezi bir yerleşim olduğunu düşündürmektedir.

Ancak mühür baskılarının bolluğu sadece dışarıdan gelen malların açılmasına bağlanmamıştır. Yerleşim yerlerinde mühürlenmiş malların bazılarının yine orada açıldığı düşünülmektedir. Bu sav Değirmentepe yerleşmesinde bulunan mühürlerin, baskılarının da ele geçmesiyle desteklenmektedir. Bu durum bir önceki dönemde toplulukların, ortak depolama alanlarında sakladığı ürünlerini güvenceye almak ve üründen kullanılan miktarın hesabını tutmak için uygulanan işlemin bir anlamda devam ettiğini göstermektedir. Ancak bu dönemde mühürlerin aileyi değil, tek tek kişileri temsil etmekte kullanıldığı düşünülmektedir (Frangipane, 2002: 165-166)

Mühür ve mühür baskıları üzerindeki motiflerin çoğunun, ya mühürün sahibini ya da depolanan, adak olarak sunulan, dışarıya gönderilen veya dışarıdan gelen malların neler olduğunu belirttiği düşünülmektedir. (Esin, 1990: 50).

Malatya Değirmentepe'de ortaya çıkarılan bazı mühür ve mühür baskılarının incelenmesi ile mühürler üzerinde yer alan desenlerin anlamları ile ilgili başka bir öneri ortaya atılmıştır. Bu öneride mühür üzerindeki motiflerin "tapınaklarda kutsanan tanrılara ait olabilecekleri, ya da onların simgelerini, sembollerini oluşturabilecekleri" ileri sürülmektedir (İbid). Burada bulunan bazı mühürler üzerindeki, belli bir kompozisyon oluşturan tasvirler, birer sembolik anlamlarının olduğu, belki de bir mitolojik sahneyi yansıttıkları şeklinde yorumlanmıştır (İbid. 51).

Tepe Gawra XIII. tabakada büyük yapılardan oluşmuş bir kompleks ortaya çıkarılmıştır, kamusal yada dinsel birer nitelik taşıyan bu mekanlarda, çukurlara toplanmış mühür baskıları bulunmuştur. İlk kez burada, kamusal bir yapıda, yönetimle ilgili toplu bir atık ortaya çıkarılmıştır. Bu buluntulardan, yüksek düzeyli kişilerin malların dolaşımının denetlenmesini üstlendikleri ve bu işlemi belli araçlarla

ölçerek ve kaydını tutarak yaptıkları sonucuna ulaşılmıştır (Frangipane, 2002: 160-161).

Arslantepe yerleşmesinde de Uruk Dönemi'nde mühür baskılarının kullanıldıktan sonra düzenli bir şekilde depolandıkları görülmektedir. Aynı deseni taşıyan mühür baskıları bir arada bulunmuş ve hepsi aynı tip kaplara uygulanmıştır. Bu uygulamadan depolanan mühür baskılarının üretilen ve kullanılan ürünün muhasebesini tutmakta ve bir çeşit arşiv oluşturmakta kullanıldığı anlaşılmaktadır (Fiandra, 2003: 34).

Mezopotamya'da yazının keşfi ve ticaretin gelişmesi daha geniş baskı yüzeyli mühürlere ihtiyaç duyurmuş ve bu ihtiyaca silindir mühürler cevap vermiştir. Damga mühürlerle eş zamanlı olarak kullanılmaya başlayan silindir mühürler ilk olarak Güney Mezopotamya ve Güneybatı İran'da M.Ö. 3.binyılın sonunda Uruk ve Cemdet Nasr Dönemlerinde ortaya çıkmışlardır (Merrillees, 1990: 5-6). Mühürün kullanıldığı alanların ve mühür kullanan yönetimdeki kişilerin sayılarının artması, yapılan işlemlerin karmaşıklaşması mühür biçiminin değişmesine ve baskı yüzündeki motiflerin çeşitliliğinin artmasına sebep olmuştur. Damga mühürlerden daha geniş bir baskı alanı olan silindir mühürlerde karmaşık ve öyküsel nitelikte sahneler kazınmıştır (Frangipane, 2002: 222).

Anadolu'da M.Ö. 3.binyılda sınırlı sayıda bulunan ve muhtemelen ithal olarak gelmiş silindir mühürlerin sayısı M.Ö. 2.binyılda Assurlu tüccarların Anadolu'da ticaret kolonileri kurmasıyla artmıştır. Yazının keşfi ve ticaretin gelişmesi, kişiler arasındaki yazışmaları ve kontratları mümkün ve gerekli kılmış, bu yazışmalar ve kontratların onaylanmasında da mühürler kullanılmıştır. Çivi yazısını kullanan devletlerde, silindir mühürler kısa sürede benimsenmiştir. Silindir mühürler üzerlerinde bulunan zengin figürler ve çivi yazısı sayesinde üretildikleri toplumun dini, günlük yaşamı ve sosyal yapısı hakkında önemli bilgiler sağlamaktadırlar.

Bu dönemlerde de daha önceki dönemlerdeki gibi mühür yapımında çoğunlukla çeşitli taşlar kullanılmıştır. M.Ö. 3.binin sonunda teknolojinin gelişmesiyle hematit, bazalt, diorit, çeşitli porfirler, akik, pembe kuvars, kaya kristali, ametist, jasp (donuk akik), kalsedon (kadıköytaşı), safir, oniks ve kornalin gibi, çok daha sert taşların kullanılmasına başlanmıştır. Taşın yanı sıra en çok kullanılan bir diğer madde de yumuşakken şekillendirilen bir çeşit cam macunu olan frittir. Ayrıca pişmiş

toprak, cam, obsidyen, fildişi, kemik, boynuz, asfalt, ağaç ve çeşitli madenler de mühür yapımında kullanılmıştır (Erkanal, 1997: 1314).

Toplumda önemli bir yere sahip yönetici sınıf ve zengin kişiler mühürlerinin yapımında kıymetli taşlar kullanmışlar, mühürler imza olarak kullanılmalarının yanı sıra ait oldukları kişinin toplumdaki yerini belirleyen birer statü eşyası yerine de geçmişlerdir.

Hitit Dönemi mühürleri Anadolu mühür sanatında önemli bir yere sahiptir. Eski Krallık Dönemi'nden (M.Ö. 1650-1450) İmparatorluk Dönemi sonlarına (M.Ö. 1450-1200) kadar mühürler değişik formlarda yapılmıştır. Mezopotamya geleneği olan silindir mühürlerin tersine damga mühür şeklinde olan Hitit mühürleri çekiç başlı, iki yüzü dışbükey düğme şekilli, beş yüzlü damga gibi formlarda üretilmiştir. Silindir mühürler ise çok az kullanılmıştır. Genellikle hematit, serpantin, steatit, diorit, porfir ve kireç taşı, bronz, az da olsa gümüş ve gümüş alaşımından yapılmış olan mühürlerin kendilerinden çok baskıları ele geçmiştir (Dinçol, 1997: 1313-1317).

Urartu Dönemi'nde de yoğun olarak mühür kullanımına devam edilmiştir. Damga, silindir, silindir-damga formlarında olan Urartu mühürlerinin üretimine daha çok steatit, diorit, mermer gibi sert taşlar, frit ile bronz, demir, altın, gümüş gibi madenler kullanılmıştır (Belli, 2004: 144-146).

Silindir mühürlerin kullanımı İran'daki Akhamenid sülalesinin M.Ö. 331'de yıkılması ile son bulmuştur. Damga mühürler ise günümüze değin varlığını sürdürmüştür (Sevin, 2003: 170).

C. Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Kalkolitik Çağ

Neolitik Çağ'ın sonunda Güneydoğu Anadolu'da kültürel bir birlik sağlanmaya başlamış ve tarıma geçilen bölgede kentleşmeye doğru ilk adımlar atılarak, Kalkolitik Çağ'ın temelleri oluşmuştur. Kalkolitik Çağ Anadolu'su içinde Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun genel görünüm açısından, Anadolu'nun diğer bölgelerinden çok, Mezopotamya ve Suriye ile ilişkili olduğu söylenebilir. Kalkolitik Çağ (yaklaşık M.Ö. 5500-3000) en geniş anlamıyla kent ve devlet ekonomisinin

temellerinin atıldığı, yönetici sınıfın ve organize ticaretin ortaya çıktığı dönem olarak tanımlanabilir. Bölgede Kalkolitik Çağ İlk, Orta ve Son Kalkolitik olarak dönemlere ayrılır ve bu süreç Mezopotamya kronolojisinde kabaca Halaf, Obeyd ve Uruk olarak adlandırılmaktadır.

Erken Kalkolitik Halaf Kültürü'nün çekirdek bölgesi Güneydoğu Anadolu ile Kuzey Mezopotamya'dır. Halaf Kültürü Çukurova Bölgesi'nden Zagros Dağları'na, yoğun olarak Fırat Nehri'nden Zap'a, Muş Ovası'ndan Orta Mezopotamya'ya ulaşan bir alanı kapsamaktadır. Bazı bilim adamları, Halaf yerleşmelerinin konumlarından yola çıkarak, merkezde yönetici sınıfın olduğu büyük bir yerleşme ve çevresinde yer alan küçük uydu yerleşmelerin oluşturduğu bir sistemin varlığından bahsetmektedir. Bu çıkarımın Güneydoğu Anadolu, Kuzey Suriye ve Kuzey Mezopotamya düzlüklerindeki yerleşmeler için geçerli olduğu kabul edilse de, Anadolu'nun dar ovalarında yer alan Halaf yerleşmeleri için aynı düzenin geçerli olamayacağı söylenmektedir (Harmankaya, 1998: 9).

Kuzey Mezopotamya'da Halaf Kültürü hakimken, Güney Mezopotamya'da Obeyd Kültürü (M.Ö. 5500-4000) ortaya çıkmıştır. İlk olarak Güney Mezopotamya'daki El-Obeyd yerleşmesinde tespit edilen ve literatürde bu isimle anılan kültür, geniş bir coğrafyaya yayılarak Mezopotamya ve çevresinin ilk birleşik kültürünü oluşturmuştur. Obeyd Kültürü Anadolu dışında kuzeyde Azerbaycan, doğuda İran, batıda Doğu Akdeniz hatta İç Anadolu, güneyde Umman Körfezi'ne kadar çok geniş bir alana yayılmıştır (İbid. 11).

Obeyd Kültürü kendi içinde 4 evreye ayrılır, 1. ve 2. evreler Erken Obeyd, 3. ve 4. evreler ise Geç Obeyd olarak adlandırılır.

1.Evre	Eridu XIX-XV
2.Evre Hacı Muhammed	Eridu XIV-XII
3.Evre Klasik Obeyd	Eridu XI-VIII, El Obeyd, Ur I, Tepe Gawra XIX-XVII
4.Evre	Eridu VII-VI, El Obeyd, Ur II, Tepe Gawra XVI-XIII/XII

Bu dönemde kent toplumlarının temel özellikleri olan, politik ve ekonomik kurumsallaşma, dolayısıyla merkezileşme, ürünün ve iş gücünün üzerindeki denetim, sosyal ve ekonomik eşitsizlik, yüksek dereceli uzmanlaşma, organize

olmuş dış ticaret ve teknolojik gelişme gibi kentleşme açısından çok önemli politik, ekonomik ve toplumsal olayların temellerinin atıldığı kabul edilmektedir. Tarım sonucu oluşan artı ürün açısından zengin, ancak teknoloji için gerekli maden ve değerli taş gibi hammaddeden yoksun bir bölge olan Güney Mezopotamya'da oluşan kültürün, tüccarların bu maddelerce zengin olan bölgelerle ticaret ilişkisine girmesi ve zamanla bu ticaret ağını geliştirmeleri sonucu, bu bölgelerde kendi yerleşme modellerine dayalı ticaret kolonileri kurmalarıyla yayıldığı düşünülmektedir (Eraslan-Kolay, 2005: 81). Bunun sonucunda Dicle ve Fırat nehirlerinin etkileşim alanında bulunan, Doğu Anadolu'yu da kapsayan bölgelerde ortak bir kültür paylaşılmıştır. Seçkin sınıfın ortaya çıkışı ve bu sınıfın saygınlıklarını daha da vurgulamak ve konumlarını sağlamlaştırmak amacıyla ihtiyaç duydukları egzotik mallar, diğer yandan artı değer ve üretimde uzmanlaşma, Anadolu'nun topraklarındaki zengin hammaddeler sayesinde önem kazanmasına yol açmıştır (Arslantaş, 2008: 385). Obeyd Dönemi, Anadolu'da henüz örnekleri tespit edilememiş olsa da anıtsal tapınakları ve sivil mimarisi ile şehirciliğin başlangıç dönemi olarak kabul edilmektedir (Harmankaya, 1998: 13).

MÖ. 4. bin yılın başında Mezopotamya kökenli yeni göçerler, beraberlerinde yeni kültür öğeleriyle Anadolu'ya girdiği, yaklaşık olarak 800-1.000 yıl süre ile bu toplulukların getirdiği yeni öğelerin, yerel kültürlerle karışarak Anadolu'nun Geç Kalkolitik Çağ kültürlerini oluşturduğu düşünülmektedir (İbid).

Mezopotamya'da Geç Kalkolitik Çağ genel olarak Uruk Dönemi olarak adlandırılmakla birlikte, kuzeyde, Tepe Gawra yerleşmesi esas alınarak Gawra Dönemi, güneyde ise Uruk ve Cemdet Nasr yerleşmeleri esas alınarak Uruk - Cemdet Nasr Dönemleri olarak adlandırılır (Ehrich, 1992: 93).

1. Halaf Dönemi Mühürleri (Erken Kalkolitik)

Mülkiyetin simgesi olarak kullanılan mühürler yaygın olarak ilk Halaf Dönemi'nde ortaya çıkmaktadır (Özdoğan, 2002: 115-116). Halaf Dönemi'nde (yaklaşık M.Ö. 5200-4500) mühürlerin kullanımı yaygınlaşmış ve pek çok merkezde mühür ve mühür baskıları tespit edilmiştir. Değişik formlarda üretilmiş olan Halaf

mühürlerinin çoğunluğu steatitten yapılmış olup, boyutları erken dönemlerde yapılan mühürlere göre hem daha küçüktür hem de daha iyi bir işçilik göstermektedir (Nunn, 1999: 17). Bezeme genelde geometrik desenlerden oluşmaktadır. Tipik Halaf keramiği üzerinde görülen birbirini kesen çapraz çizgiler ve karelerden oluşan desenlerin benzerlerini mühürlerde görmek mümkündür. Halaf Dönemi'nin karakteristik özelliği tasarım, rafine bir stil ve mükemmel bir işçilik olarak tanımlanır (Ehrich, 1992: 85). Tepe Gawra'da A Alanı'nda ele geçen ve Halaf Dönemi'ne tarihlenen, dikdörtgen biçimli, üzerinde bir antilop figürü bulunan mühür (Tobler, 1950: CLXVI/123) Mezopotamya için bir ilktir, çünkü Mezopotamya'da daha erken evrelerde ve Amuk C ve D evrelerinde mühürlerde hayvan figürleri görülmez (Ehrich 1992: 85, 6/3). Mühür ve mühür baskılarının çokça ele geçmesi bu dönemde gelişkin bir idari yapılanma olduğu şeklinde yorumlanmaktadır. (Harmankaya, 1998: 11-12).

Anadolu'da bir Halaf Dönemi yerleşmesi olan Kahramanmaraş/Domuztepe'de de (M.Ö. 5700-5400) çağdaşlarına kıyasla oldukça fazla sayıda taş damga mühür ele geçmiştir (Carter-Bozkurt-Campbell, ve başk., 1997: 176).

2. Obeyd Dönemi Mühürleri (Orta Kalkolitik)

Obeyd mühürcülüğü önceleri Halaf çağının devamı niteliğindedir ancak bu dönemde Halaf Dönemi'nin geometrik bezemelerinden daha canlı betimlemeler görülmektedir. Hammadde olarak steatit, diorit, serpantin ve yarı değerli taşlar kullanılmıştır (Harmankaya, 1998: 12-13). İşçilik çok iyidir ve desenler natüralist bir üslupta yapılmıştır (Nunn, 1990: 17).

Obeyd Dönemi'nde damga mühürler yaygın olarak kullanılmıştır. Güney Mezopotamya'da ilk olarak az sayıda Obeyd 3-4 evrelerinde görülmektedir. Farklı yönlerde paralel çizgi demetlerinden oluşan düzenlemeler Obeyd Dönemi mühürlerinde tercih edilen desenlerdir, figüratif desenler henüz ortaya çıkmamıştır (Ehrich, 1992: 90). Kuzey Mezopotamya'da ise Erken Obeyd Dönemi'nde mühürcülük büyük gelişim göstermiştir. Antilop figürleri ile insan hayvan figürlerinden oluşan kompozisyonlar bu dönemde görülmektedir (İbid. 91, 6/7).

Obeyd Dönemi'nde mühürlerin şekillerinde ve motiflerinde değişiklikler olmuş, mühür biçimi sadeleşerek daha işlevselleşmiş, genelde yassı ve geniş düğme biçimli ve yatay ip delikli mühürler kullanılmıştır. Önceki dönemlerde görülen geometrik motifler yaygın olarak kullanılmasına karşılık, boğa başı, boynuzlu hayvanlar, yılan ve kuş gibi hayvan motifleri ile insan figürleri de mühürler üzerinde görülmeye başlamıştır. Desenlerde ortaya çıkan bu zenginlik, farklı kişi veya toplulukları belirleyen farklı mühür baskıları oluşturmayı kolaylaştırmıştır (Miyake, 2002: 131).

3. Uruk “Gawra” - Cemdet Nasr Dönemi Mühürleri (Geç Kalkolitik)

Daha önceden de belirttiğimiz gibi Mezopotamya'da Geç Kalkolitik Çağ, Uruk Dönemi olarak anılmakla birlikte Kuzey ve Güney Mezopotamya'nın farklı kültür özellikleri göstermesi sebebiyle kuzeyde, Tepe Gawra yerleşmesi esas alınarak Gawra Dönemi, güneyde ise Uruk ve Cemdet Nasr yerleşmeleri esas alınarak Uruk ve Cemdet Nasr Dönemleri olarak adlandırılmaktadır (Ehrich, 1992: 93).

Gawra Dönemi*, Tepe Gawra tabakalaşmasına göre erken, orta ve son olmak üzere üç evreye ayrılır.

Erken Gawra Dönemi'nde baskı alanı basit geometrik çizgilerle bölünmüş, alçak ve yüksek yarımküre şeklinde küçük ve orta büyüklükte mühürler görülmektedir. Aynı zamanda tek boynuzlu hayvan figürleri ve birden fazla figürlerin olduğu sahnelerde mühürler üzerinde yer alırlar (İbid.).

Orta Gawra Dönemi'nde boynuzlu hayvan figürleri çokça görülmektedir. Demon figürleri, erotik sahneler, boynuzlu hayvan başlarından oluşan bezemeler bu dönemin karakteristik özelliklerindedir. Kompozisyonlarda birbirini takip eden ya da birbirlerinin altına ve üstüne gelecek şekilde yerleştirilmiş hayvan figürleri kullanılır.

* Kuzey Mezopotamya'da Gawra Dönemi olarak adlandırılan dönem, özellikle mühürçülükte belli bir moda ve dönemi temsil etmektedir. Bu yüzden metin içinde bu grup mühürlerden bahsedilirken “Gawra Dönemi” şeklinde bir terminoloji kullanılacaktır.

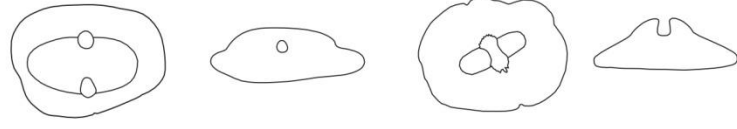
Bu evrede görülen çatı biçimli dikdörtgen mühürler üzerine birden fazla boynuzlu hayvan figürü oyulması Suriye Kilikya özelliğidir (İbid. 95).

Geç Gawra Dönemi, Güney Mezopotamya'da Geç Uruk ve Cemdet Nasr Dönemleri ile çağdaştır. Boyunları ve boynuzları birbirine çapraz olarak geçmiş boynuzlu hayvan figürleri tête-bêche* olarak yerleştirilmiş hayvan figürleri ve üç bacağı görülen hayvan figürleri bu dönemin özelliklerindedir (İbid).

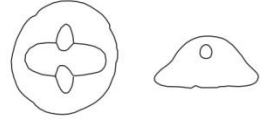
* Sırt sırta, baş ve arka kısımları birbirine denk gelecek şekilde

MÜHÜR TİPLERİ

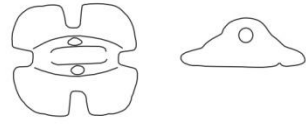
TUTAMAKLI, BASKI ALANI OVAL BİÇİMLİ

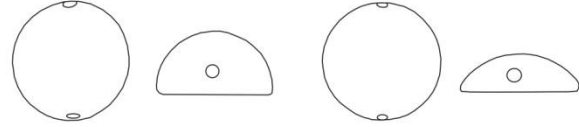
TUTAMAKLI, BASKI ALANI DAİRESEL BİÇİMLİ

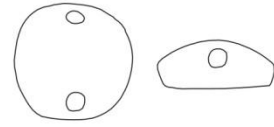
TUTAMAKLI, BASKI ALANI YONCA BİÇİMLİ

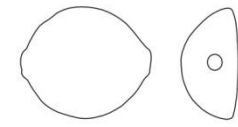
BASKI ALANI DAİRESEL BİÇİMLİ

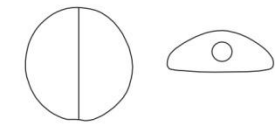
Yarım Daire Kesitli

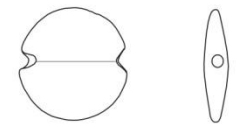
Kenarı Kesik, Yarım Daire Kesitli

İp Deliği Çıkıntılı, Yarım Daire Kesitli

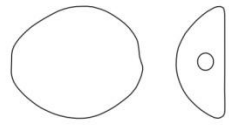

Omurgalı Yarım Daire Kesitli

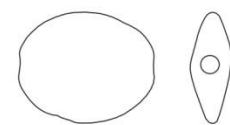

Omurgalı, Mekik (Bikonveks) Biçimi Kesitli

BASKI ALANI OVAL BİÇİMLİ

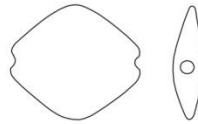

Yarım Daire Kesitli

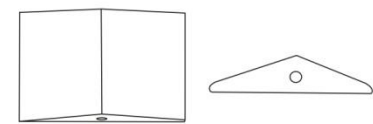

Mekik (Bikonveks) Biçimi Kesitli

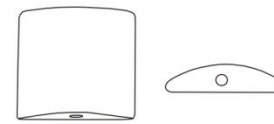
BASKI ALANI DÖRTGEN BİÇİMLİ

Mekik (Bikonveks) Biçimi Kesitli

Çatı Biçimi Kesitli

Yuvarlatılmış Çatı Biçimi Kesitli

II. MALZEMENİN TANITIMI

A. Halaf Dönemi

Yapılan çalışma sonucunda 4 mühür Halaf Dönemi'ne tarihlendirilmiştir. Bu kısımda ele alınan mühürlerin hepsi satın alma yolu ile Müzemiz koleksiyonlarına kazandırılmışlardır ve çıkış yerleri ile ilgili herhangi bir bilgimiz yoktur.

Baskı alanları oval (2 adet, K.1-2), dairesel (1 adet, K.3) ve yonca biçimli (1adet, K.4) olan mühürlerin tamamı tutamaktır. Kullanılan malzeme steatit (2 adet), yeşilimsi gri (1 adet) ve bordo renkli (1 adet) taşlardır. Mühür yüzlerinde, Hassuna ve Samarra mühürlerinden tanıdığımız çapraz taramalar, merkeze yönelmiş doğrusal kazıma çizgilerle ve oyuk noktalarla basit geometrik kompozisyonlar oluşturulmuştur.

Oldukça özenli bir işçilik gösteren mühürlerin uzun süreli kullanıldıkları küçük kopuklardan ve aşınmalardan anlaşılmaktadır. Mühürlerden biri (K.4/Res. 7a-b) oldukça iyi durumda olmasına rağmen, birinin (K.3/Res. 5a-b) kenarlarında ve ip deliklerinde yoğun aşınma görülmektedir. İki mühürde (K.1/Res. 1a-b, K.2/Res. 3a-b) ise kenarlarındaki yoğun aşınmanın yanı sıra ip delikleri uzun süre kullanımdan dolayı aşınarak ayrılmış ve kullanılamaz hale gelmiştir. K.2'de tanıtılan mühür bu aşamadan sonra ortadan gövdeye yeni bir delik açılarak kullanılmaya devam etmiştir.

1. Tutamaklı, Baskı Alanı Oval Biçimli

a. Geometrik Desenli

Katalog (K). 1

Müze envanter no : 13177 EŞEM

Eserin adı : Damga Mühür

Cinsi : Yeşilimsi Gri Taş

Buluntu yeri : Belirsiz

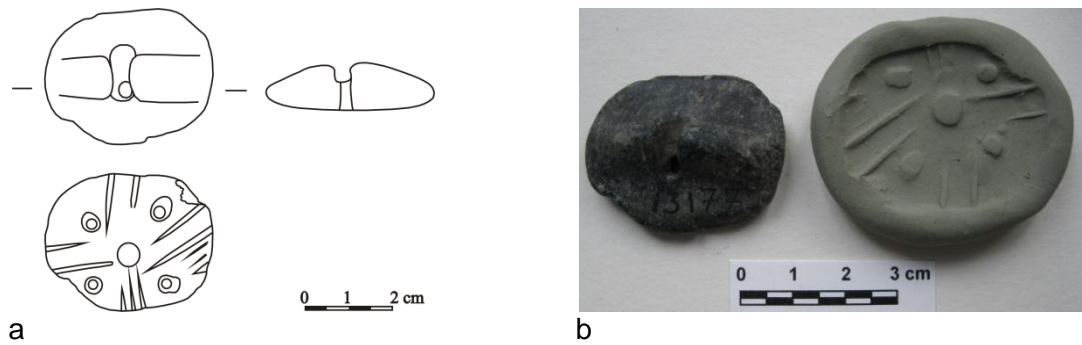
Müzeye geliş şekli : Satın Alma

Ölçüleri : Uz.: 3.8 cm. Gen.: 3 cm.

Yük.: 1.1 cm.

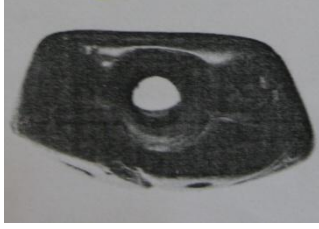
Tanımı : Dikdörtgene yakın oval gövdeli, uzun yatay tutamaklı ve ip deliklidir. Baskı yüzünde kenarlardan merkeze doğru uzanan diyagonal çizgi demetleri görülmektedir. Demetlerin arasına kare şeklinde, dört adet oyuk nokta yerleştirilmiştir. Merkezde ip deliğinin olduğu kısma gelen bir delik mevcuttur. Mühür uzun süre kullanılıp tutamaktaki ip deliği ayrılarak kullanılmaz hale geldiğinde, orta kısma bir delik açılarak kullanılmaya devam etmiştir.

Durumu : Bir köşesi kırık ve noksandır. Küçük kopuntular ve aşınma görülmektedir. Tutamaktaki ip deliği kullanımdan dolayı aşınarak ayrılmıştır.

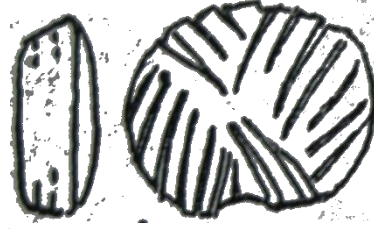
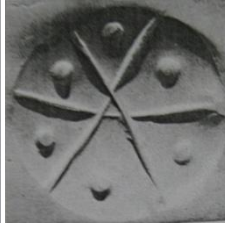

Resim (Res.) 1

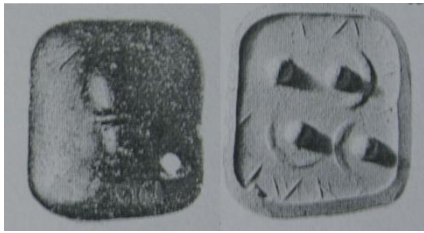
Benzerleri:

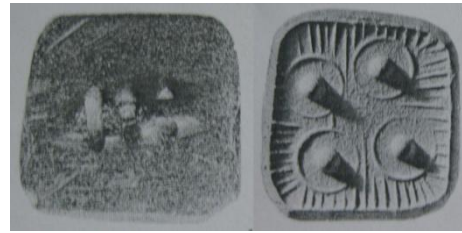
a
TEPE GİYAN (?) -Halaf/Obeyd
Buchanan, 1981: 26

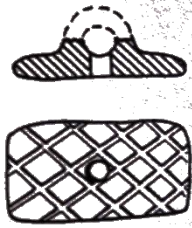
b
NİHAVEND
Herzfeld, 1933: abb.15, EH. Nih.

c
K. Suriye/Mezopotamya, Satın Alma-Halaf
Buchanan, 1984, Pl. 1, kat no: 15

d
ANTAKYA, Satın Alma- Halaf
Buchanan, 1984: Pl. 1, kat no: 14

e
TELL HASSUNA-Hassuna/Samarra
von Wickede, 1990: fig.43

f
TELL CÜDEYDE, Amuk G-İTÇ I
Braidwood- Braidwood, 1960: Fig.253/1

g
TELL CÜDEYDE-Amuk F(GKÇ)
Braidwood-Braidwood, 1960: fig.191/2

Res. 2

K. 2

Müze envanter no : 03.70 EŞEM

Eserin adı : Damga Mühür

Cinsi : Steatit

Buluntu yeri : Belirsiz

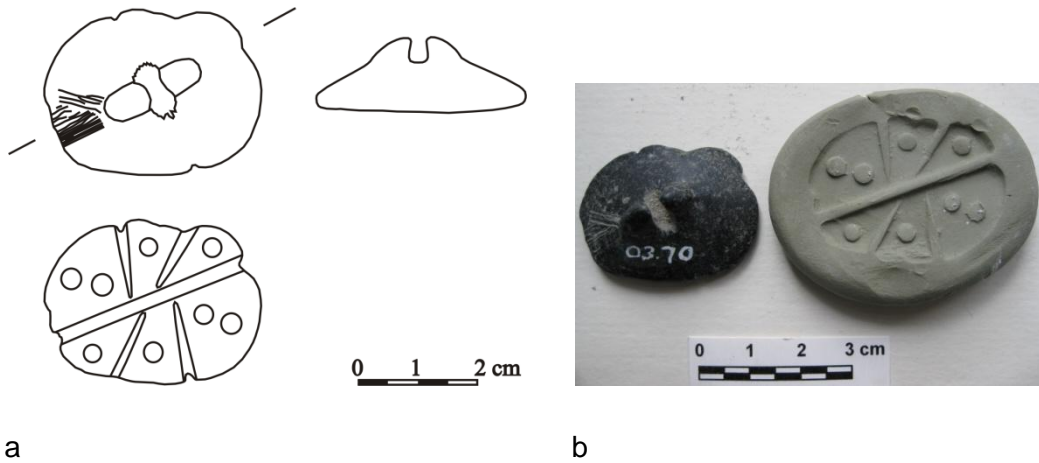
Müzeye geliş şekli : Satın Alma

Ölçüleri : Uz.: 3.6 cm. Gen.: 2.7 cm.

Yük.: 1.2 cm.

Tanımı : Oval gövdeli, eksene diyagonal olarak yerleştirilmiş yatay ip delikli tutamaktır. Baskı alanı derin kazıma bir çizgi ile diyagonal olarak iki kısma ayrılmıştır. Bu kısımlar kenarlardan merkeze uzanan eğimli ikişer çizgi ile üçer bölüme ayrılmış, aralar ikili ve tekli oyuk noktalarla doldurulmuştur. Üst yüzeyde kenarda ince kazıma çizgi demeti görülmektedir.

Durumu : Kenarlarda aşınmalar ve kopukluklar görülür. Tutamaktaki ip deliği çok kullanımdan dolayı aşınarak ayrılmıştır.

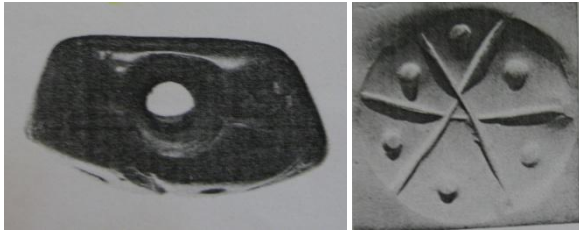

Res.3

Benzerleri:

a
TEPE GİYAN
Herzfeld, 1933: abb. 15, EH TG 1365

b
TEPE GİYAN (?) -Halaf/Obeyd
Buchanan, 1981: 26

Res. 4

2. Tutamaklı, Baskı Alanı Yuvarlak Biçimli

a. Geometrik Desenli

K. 3

Müze envanter no : 13176 EŞEM

Eserin adı : Damga Mühür

Cinsi : Bordo Renkli Taş

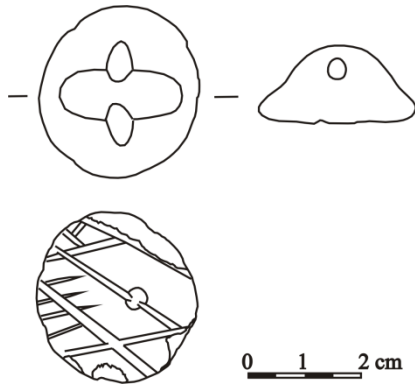
Buluntu yeri : Belirsiz

Müzeye geliş şekli : Satın Alma

Ölçüleri : Çap: 3x2.7 cm. Yük.: 1.3 cm.

Tanımı : Gövde kısmı disk biçimli, uzun yatay tutamaklı ve ip deliklidir. Baskı yüzünde birbirini kesen paralel çizgiler ile kenardan merkeze doğru yönelen kısa kazıma çizgiler görülmektedir. Merkeze yakın bir kısımda, kazıma çizgilerden birinin üzerine oyuk bir nokta yer almaktadır.

Durumu : Tüm, kenarlarda ve mühür yüzünde küçük kopuklar görülmektedir. Kullanımdan dolayı aşınmış olan mühürün ip deliği aşınarak tutamak kısmı incelmıştır.

a

b

Res.5

Benzerleri:

a
TEPE GİYAN (?) -Halaf/Obeyd Dönemi
Buchanan, 1981: kat.22 fig.22a-b

b
TEPE GİYAN (?) -Halaf/Obeyd
Buchanan, 1981: kat.31, fig.31

Res. 6

3. Tutamaklı, Baskı Alanı Yonca Biçimli

a. Geometrik Desenli

K. 4

Müze envanter no : 03.71 EŞEM

Eserin adı : Damga Mühür

Cinsi : Steatit

Buluntu yeri : Belirsiz

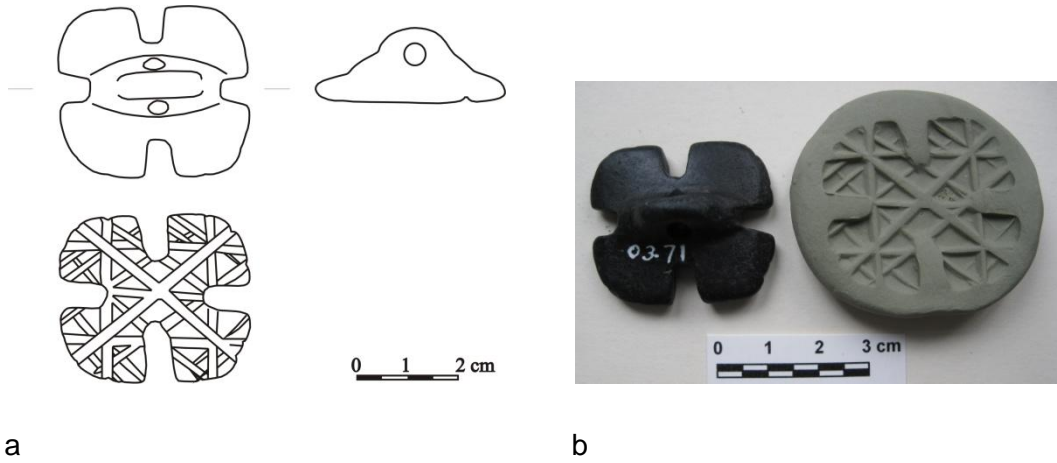
Müzeye geliş şekli : Satın Alma

Ölçüleri : Uz.: 3.7 cm., Gen.: 3.2 cm.,

Yük.: 1.5 cm.

Tanımı : Dört yapraklı yonca şeklinde gövdeli, uzun yatay tutamaklı ve ip deliklidir. Mühür yüzü derin kazıma olarak yapılmış, belirli bir düzen sergileyen çapraz, dikey ve yatay çizgilerle kafes şeklinde taranmıştır.

Durumu : Tüm.

Res.7

Benzerleri:

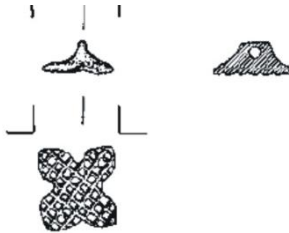
a
TELL ARPACIYA-Halaf Dönemi
von Wickede, 1990: fig. 166

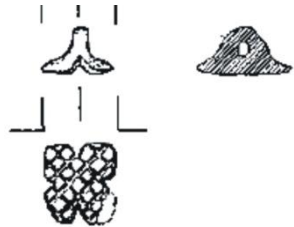
b
FISTIKLI HÖYÜK-Halaf Dönemi
Bernbeck-Pollock-Bucak, 2002: fig.5

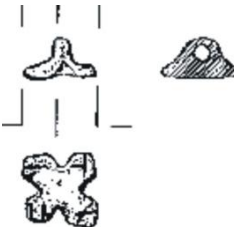
c
TEL KURDU-Amik C, EKÇ
Özbal-Gerritsen-Yener, 2003: çizim 4-5
Özbal-Gerritsen-Diebold ve başk., 2004:
fig.13-10

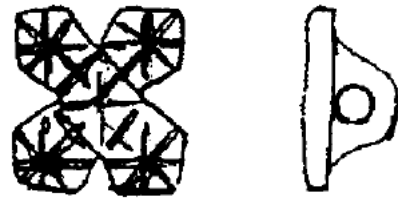
d
DOMUZTEPE-Halaf Dönemi
Carter-Bozkurt-Campbell ve başk.,
1997: fig.5

e
DOMUZTEPE-Halaf Dönemi
Carter-Bozkurt-Campbell ve başk.,
1997: fig.5

f
DOMUZTEPE-Halaf Dönemi
Carter-Bozkurt-Campbell ve başk.,
1997: fig.5

g
DOMUZTEPE-Halaf Dönemi
Campbell-Carter-Healey ve başk.
1999: fig.14/4

Res. 8

B. Obeyd Dönemi

Obeyd Dönemi'ne tarihlendirilen mühür sayısı 5'tir. Her üç mühürde Müzemiz koleksiyonlarına satın alma yolu ile kazandırılmıştır ve sadece bir mühürün (K.6) Hatay civarından geldiğine dair bilgi vardır, diğerlerinin geliş yerleri bilinmemektedir.

Mühürlerin yapımında steatit, bordo, gri ve yeşilimsi gri taşlar kullanılmıştır. Tümünün baskı alanı dairesel biçimli olan mühürler, yarım daire, kenarı kesik yarım daire, omurgalı mekik (bikonveks) biçimi kesitlidirler. Mühürlerden dördü geometrik desenli, biri ise hayvan figürlüdür.

Yarım daire (K.5-7) ve kenarı kesik yarım daire kesitli (K.8) mühürler geometrik bezemelidir.

K.5-6 ana hatları ile ortada bir "+" işareti ve kollar arasına yerleştirilmiş "V" ve bitki dallarından oluşmaktadır. K.7 ise yarım dairelerle bezenmiştir.

K.8 üzerinde derin paralel zikzak çizgilerden oluşmuş bir bezeme yer almaktadır.

Hayvan figürlü tek örnek K.9'dur. Baskı yüzünde anti tetik olarak yerleştirilmiş koç başları vardır.

Mühürlerin tümünde kullanımdan dolayı aşınmalar görülmektedir. K.5'in ip deliği aşınmadan dolayı ayrılmış ve kullanılmaz hale gelmiştir. K.9'da da mühür yüzünde ve ip deliğinde yoğun aşınma görülmektedir.

1. Baskı Alanı Dairesel Biçimli

a. Yarım Daire Kesitli

(1) Geometrik Desenli

K.5

Müze envanter no : 12455 EŞEM

Eserin adı : Damga Mühür

Cinsi : Steatit

Buluntu yeri : Belirsiz

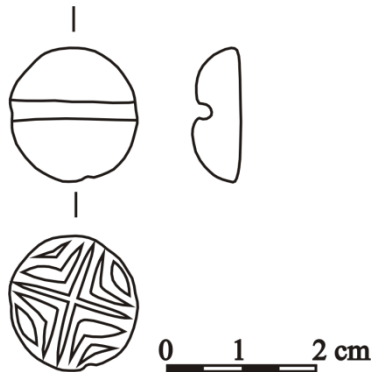
Müzeye geliş şekli : Satın alma

Ölçüleri : Çap: 1.7 cm.

Yük.: 0.6 cm.

Tanımı : Yarım daire kesitli, yuvarlak biçimli ve yatay ip deliklidir. Baskı yüzünde merkezde bir "+ işareti ve kolların arasında yerleştirilmiş iç içe "V" motifleri yerleştirilmiştir.

Durumu : İp deliğini üst kısmı aşınıp kırılarak tamamen yok olmuştur. Küçük kopukları vardır.

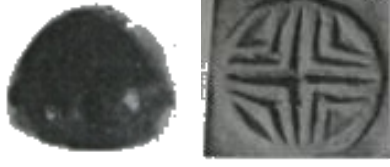
A

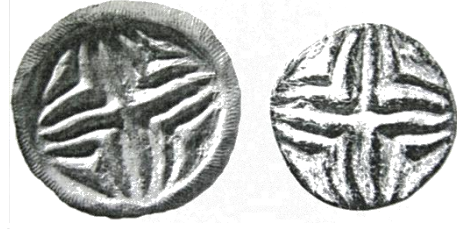
b

Res.9

Benzerleri:

a
ÇIKIŞ YERİ BELİRSZ-Obeyd Dönemi
Buchanan, 1981: s. 14, fig.34

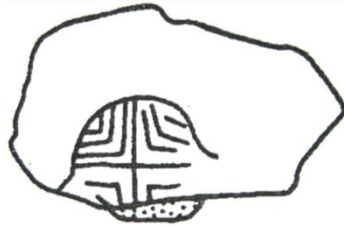
b
ÇIKIŞ YERİ BELİRSZ-Obeyd Dönemi
Buchanan, 1981: s. 14, fig.35

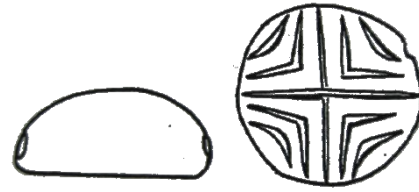
c
TEPE GAWRA, XI. Tabaka-Orta Gawra
Rothman, 2002: pl.43-1632

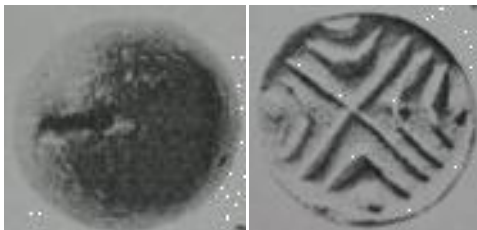
d
TEPE GAWRA-Geç Kalkolitik
Tobler, 1950: Pl. LXXXVIII-4
von Wickede, 1990: 532

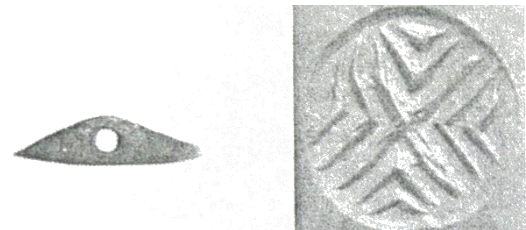
e
TEPE GAWRA, Tabaka XII-Erken Gawra
Rothman, 2002: pl.27-448

f
TELL BRAK G164
Nunn, 1999: s.82-83, kat. no. 190

g
TARSUS, Satın Alma-Geç Prehistorik
Hogart, 1920: no.131, p.32
Buchanan, 1984: 31, pl.II-31

h
ANTAKYA Satın alma
Geç Kalkolitik İTÇ başı Amuk F-H
Meyer, 2008: kat. 144

K.6

Müze envanter no : 13088 EŞEM

Eserin adı : Damga Mühür

Cinsi : Bordo Taş

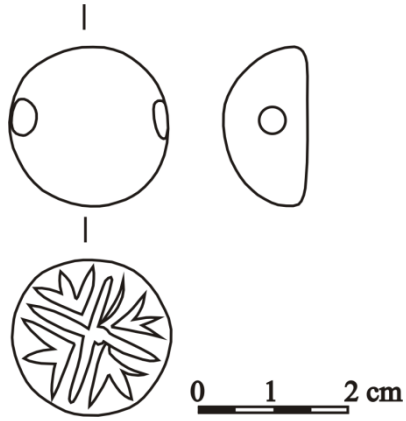
Buluntu yeri : Hatay Civarı

Müzeye geliş şekli : Satın alma

Ölçüleri : Çap: 2.1x2.1 cm. Yük.: 0.9 cm.

Tanımı : Yarım daire kesitli, yuvarlak biçimli ve yatay ip deliklidir. Baskı yüzünde merkezde bir "+" motifi ve kolların arasında üç yapraklı bitkisel motifler yerleştirilmiştir.

Durumu : Tüm, mühür yüzünde kopuklar var.

a

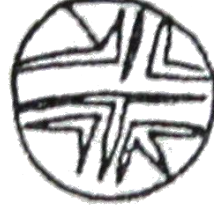
b

Res. 11

Benzerleri:

a
İZMİR-Satın alma Geç Prehistorik
Buchanan, 1984: s. 7, kat. 32, pl.II-32
Hogarth, 1920: no 216, p.39
Herzfeld, 1933: fig. 16

b
TEPE GİYAN, VC Tabakası, Geç Obeyd
Caldwell, 1976: 83

c
TEPE GİYAN
Herzfeld, 1933: abb.15- EH TG 2385

Res.12

K.7

Müze envanter no : 12442 EŞEM

Eserin adı : Damga Mühür

Cinsi : Yeşilimsi Gri Taş

Buluntu yeri : Belirsiz

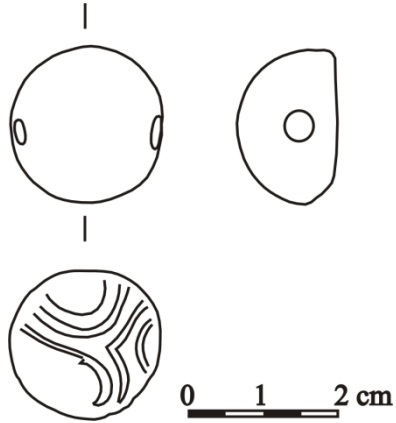
Müzeye geliş şekli : Satın alma

Ölçüleri : Çap: 2 cm.

Yük.: 1.2 cm.

Tanımı : Yarım daire kesitli, yuvarlak biçimli ve yatay ip deliklidir. Mühür yüzü iç içe yerleştirilmiş ikili yarım daire ve "v" motifleriyle bezenmiştir.

Durumu : Mühür yüzünde kenarlarda büyükçe kopuk ve noksanlar vardır bu yüzden desen tam olarak belirdin değildir.

a

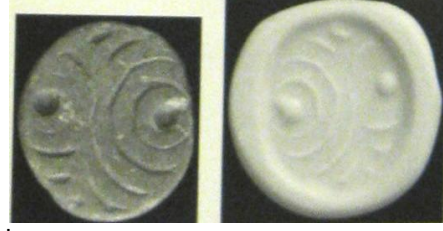
b

Res. 13

Benzerleri:

a
KİRMANŞAH
Herzfeld, 1933: Abb.17-FH Kirmsh.

b
TEPE GİYAN
Herzfeld 1933: TG Abb.17-234i
Root, 2005: cat.no.24

Res.14

**b. Kenarı Kesik, Yarım Daire Kesitli
(1) Geometrik Desenli**

K.8

Müze envanter no : 12677 EŞEM

Eserin adı : Damga Mühür

Cinsi : Taş

Buluntu yeri : Belirsiz

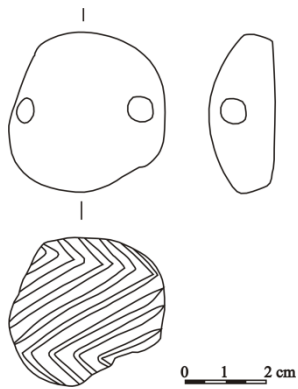
Müzeye geliş şekli : Satın Alma

Ölçüleri : Çap: 3.8 cm.

Yük.: 1 cm.

Tanımı : Kenarları düzleştirilmiş yarıküre biçimli, yatay ip deliklidir. Baskı yüzü kazıma olarak yapılmış, birbirine paralel zikzaklarla doldurulmuştur.

Durumu : Kenarlarında kırık ve noksanlar vardır.

a

b

Res.15

Benzerleri:

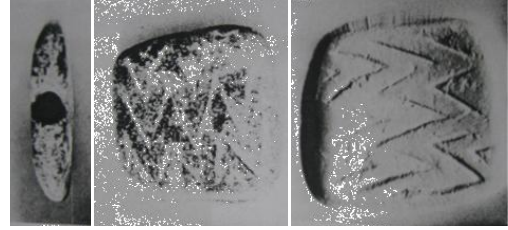
a
ÇIKIŞ YERİ BELİRSİZ-Obeyd Dönemi
Buchanan, 1981: s.14, fig.38 (Prehistorik)

b
TEPE GİYAN
Herzfeld, 1933: abb.18/EH TG 2679
Root, 2005: kat no: 56

c
BATI İRAN (?) -Susa B (?)
Noveck, 1975: kat.no. 6

d
TEL ES ŞEYH-VI. Tabaka
Aruz, 1992: Kat. No: 2, Pl. 1/d-f

e
ÇIKIŞ YERİ BELİRSİZ-Obeyd Dönemi
Buchanan, 1981: s.9, fig. 15 (Prehistorik)

Res.16

**c. Omurgalı, Mekik (Bikonveks) Biçimi Kesitli
(1) Hayvan Figürlü**

K.9

Müze envanter no : 12690 EŞEM

Eserin adı : Damga Mühür

Cinsi : Steatit

Buluntu yeri : Belirsiz

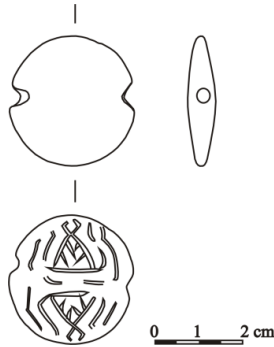
Müzeye geliş şekli : Satın Alma

Ölçüleri : Çap: 2.7-2.8 cm.

Yük.: 0.6 cm.

Tanımı : Yassı yuvarlak biçimli ve yatay ip deliklidir. İp deliğinin geçtiği kısım hafif bir omurga oluşturmaktadır. Mühür yüzünde kazıma olarak yapılmış, iki adet anti tetik yerleştirilmiş koç başı figürü yer almaktadır. Figürler ince kazıma çizgilerle konturları belirtilerek işlenmişlerdir.

Durumu : Tüm, ip deliği ve mühür yüzü kullanımdan dolayı oldukça aşınmıştır.

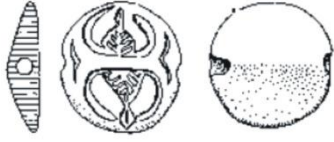
a

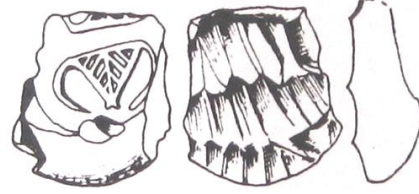
b

Res.17

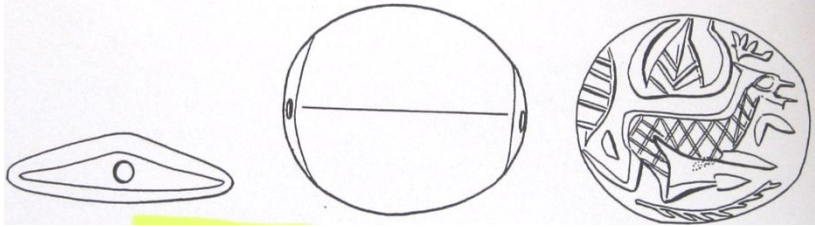
Benzerleri:

a
DEĞİRMENTEPE-Obeyd Dönemi
Esin-Harmankaya, 1987: res.14, res.31
Esin, 1990: res.9
von Wickede, 1990: 549

b
DEĞİRMENTEPE-Obeyd Dönemi
Esin, 1986: res. 11/15
von Wickede, 1990: 350

c
ÇIKIŞ YERİ BELİRSİZ-Geç Obeyd Dönemi
Nunn, 1999: Kat. No: 31

Res.18

C. Uruk Dönemi “Gawra”

Tez kapsamındaki mühürlerden 26 adedi Uruk “Gawra” Dönemi’ne tarihlenmektedir. Bu mühürler satın alma, zor alım ve bağış yollarıyla Müzemiz koleksiyonlarına kazandırılmıştır. Genel olarak mühürlerin çıkış yerleri bilinmemekle beraber satın alma yolu ile müzeye gelen mühürlerden 3 tanesinin (K.21, K.33, K.35) Şanlıurfa’dan geldiği bilgisi mevcuttur.

Mühürler tipolojik olarak baskı alanı dairesel biçimli, baskı alanı oval biçimli, baskı alanı dörtgen biçimli olmak üzere 4 başlık altında sınıflandırılmışlardır. Bu tipler daha sonra aralarında kesitlerine göre alt tiplere ayrılmışlardır.

Baskı alanı dairesel biçimli mühürler, yarım daire kesitli ve mekik (bikonveks) biçimi kesitli olmak üzere iki alt tipe ayrılmışlardır.

Baskı alanı dairesel biçimli, yarım daire kesitli ve hayvan figürlü mühürler 3 adettir. İkiisi steatit, biri ise yeşilimsi gri taştan şekillendirilmiştir.

Hayvan figürlerinde yine boynuzlu hayvanlar tercih edilmiş, K.11’de K.9’dakine benzer koç başları antitetik olarak yerleştirilmiştir. Diğer iki mühürde merkezde boynuzlu bir hayvan ve kenarlarda dolgu motifleri görülmektedir.

Baskı alanı dairesel biçimli, omurgalı, yarım daire kesitliler toplam 3 adettir. Mühürlerin çıkış yerleri ile ilgili herhangi bir bilgi yoktur. Steatitten yapılmış olan mühürlerden, 1 adedinde insan, 2 adedinde ise boynuzlu hayvanları betimleyen figürler yer almaktadır.

Baskı alanı oval biçimli mühürlerden biri yarım daire, diğeri ise mekik (bikonveks) biçimi kesitlidir. Siyah ve yeşilimsi gri taşlardan yapılmış olan mühürlerin üzerlerinde boğa ve ceylan figürleri yer almaktadır. İnce kazıma çizgilerle figürlerin sadece konturları belirtilmiştir.

Baskı alanı dörtgen biçimli mühürler, mekik (bikonveks) biçimi kesitli, çatı biçimi kesitli, yuvarlatılmış çatı biçimi kesitli olmak üzere üç alt tipe ayrılmıştır. Bir mühürün (K.21) Şanlıurfa’da bulunduğu dair bilimiz vardır.

Baskı alanı dörtgen biçimli, mekik (bikonveks) biçimi kesitli mühürler steatitten yapılmışlardır ve her ikisinde de ince kazıma çizgilerle yapılmış hayvan figürleri bulunmaktadır.

Baskı alanı dörtgen biçimli, çatı biçimi kesitliler, 14 mühürle en kalabalık grubu oluşturmaktadırlar. 12 mühür steatit, 2 mühür ise gri taştan yapılmışlardır. Genelde iyi bir işçilik gösteren mühürlerin 1 tanesi geometrik, 13 tanesi ise hayvan figürlüdür.

Geometrik desenli mühürde derin kazıma çizgilerle bir svastika (çarkıfelek) motifi işlenmiştir.

Hayvan figürlü mühürlerde genelde antilop, dağ keçisi, boğa, koç gibi boynuzlu hayvan tasvirleri görülmektedir. Figür merkeze yerleştirilmiş, bazı mühürlerde iki ve üçlü hayvan grupları tasvir edilmiştir, kenarlar ise bitki dalları ve çentikler gibi dolgu motifleri ile doldurulmuştur.

Baskı alanı dörtgen biçimli, yuvarlatılmış çatı biçimi kesitli her iki mühür de satın alma yolu ile koleksiyona kazandırılmışlardır ve K.35 Şanlıurfa'da bulunmuştur. Steatitten yapılmış olan mühürlerden biri geometrik desenli olup diğerinde ise bir ceylan figürü yer almaktadır.

1. Baskı Alanı Dairesel Biçimli

a. Yarım Daire Kesitli

(1) Hayvan Figürlü

K.10

Müze envanter no : 75.81 EŞEM

Eserin adı : Damga Mühür

Cinsi : Steatit

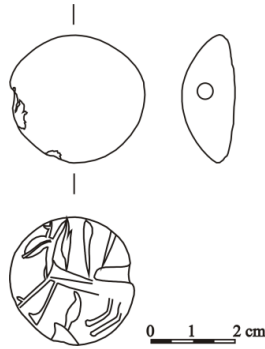
Buluntu yeri : Belirsiz

Müzeye geliş şekli : Satın Alma

Ölçüleri : Çap: 3 cm. Yük.: 1.2 cm.

Tanımı : Yarıküre biçimli ve yatay ip deliklidir. Baskı yüzünde oyularak yapılmış, uzun dik kulakları olan, sola dönük bir hayvan figürü yer almaktadır. Figürün sırt kısmında üç, bacaklarının arasında ise bir adet ince uzun çentikle dolgu yapılmıştır. Oldukça özensiz bir işçilik göstermesine rağmen baş ve gövde kısmında bazı detaylar belirtilmiştir.

Durumu : Baskı yüzünde ip deliğinin olduğu kısımda ki kırık ve noksan parça yüzünden figürün arka kısmı görülememektedir. Ayrıca mühür yüzünde ve gövde de küçük kopuklar vardır.

a

b

Res.19

Benzerleri:

a
TEPE GİYAN=GAWRA XII-Erken Gawra
Buchanan, 1967a: s.275, Pl.I/10

b
ÇIKIŞ YERİ BELİRSİZ, Satın alma
Hogarth, 1920: Lev. IX-278

Res.20

K.11

Müze envanter no : 12444 EŞEM

Eserin adı : Damga Mühür

Cinsi : Yeşilimsi Gri Taş

Buluntu yeri : Belirsiz

Müzeye geliş şekli : Satın Alma

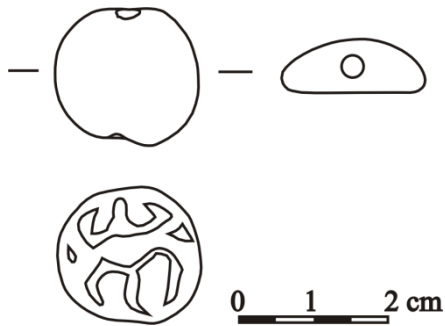
Ölçüleri : Çap: 1.8-1.9 cm.

Yük.: 0.7 cm.

Tanımı : Yarıküre biçimli ve yatay ip deliklidir. Baskı yüzünde oyularak yapılmış, anti tetik yerleştirilmiş iki stilize koç başı figürü yer almaktadır. Başların her iki tarafı küçük birer çentikle doldurulmuştur.

Ortalama bir işçilik gösteren mühürde koç başları oldukça stilize olarak yapılmışlardır ve kompozisyon olarak K.9 ile benzerdirler.

Durumu : Tüm. İp deliği ve mühür yüzü kullanımdan dolayı aşınmıştır.

a

b

Res.21

Benzerleri:

a
KUZEY SURİYE-M.Ö.4.Bin ilk yar
Buchanan 1981: s.25, kat.68, fig.68

b
KUZEY SURİYE-M.Ö.4.Bin ilk yar
Buchanan, 1981: s.25, kat.69, fig.69

c
TEPE GAWRA-Tabaka XI
Tobler, 1950: Pl. CLXIX-168
Homés-Fredericq, 1970: Pl.X-146
Caldwell, 1976: 55
von Wickede, 1990: s.156, Abb.33/4 (Tab: XII-XIA)

Res.22

K.12

Müze envanter no : 12723 EŞEM

Eserin adı : Damga Mühür

Cinsi : Steatit

Buluntu yeri : Belirsiz

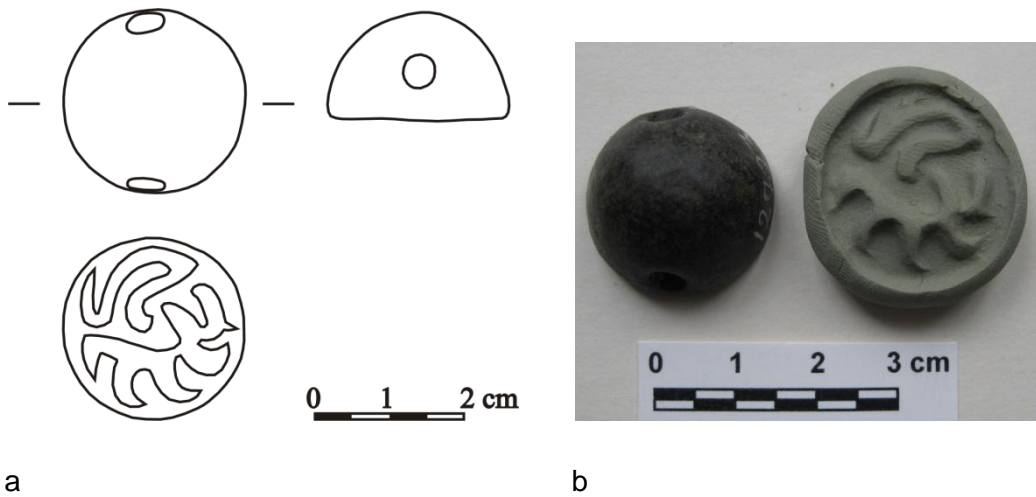
Müzeye geliş şekli : Satın Alma

Ölçüleri : Yük.: 1.4 cm., Çap: 2.4 cm.

Tanımı : Yarıküre biçimli ve yatay ip deliklidir. Baskı yüzünde oyularak yapılmış, stilize dört ayaklı bir hayvan figürü yer almaktadır. Ne tür bir hayvan olduğu anlaşılamamakla birlikte, baş kısmında iki boynuz çıkıntısı görülmektedir. Figürün üst kısmında yer alan kıvrımlı figür bir yılanı temsil ediyor olabilir.

Mühür iyi bir işçilik göstermektedir. Geniş ve derin oyuklarla oluşturulmuş, detaylar işlenmemiştir.

Durumu : Tüm. Üst kısım kısmen aşınmıştır, baskı yüzünde kenarda bir çentik görülür.

Res.23

Benzerleri:

a
TEPE GAWRA, IX-VIII. Tab.-Geç Gawra
von Wickede, 1990: 306

b
KUZEY MEZOPOTAMYA-Geç Gawra
Buchanan, 1981: 78

c
KUZEY MEZOPOTAMYA-Geç Gawra
Buchanan, 1981: 81

d
KUZEY MEZOPOTAMYA-Geç Gawra
Buchanan, 1981: 82

e
ARSLANTEPE-Uruk Tabakası
von Wickede, 1990: 369

f
ARSLANTEPE-Uruk Tabakası
Palmieri, 1989: fig.2/4
Frangipane, 1993: fig.2/4

Res.24

b. Omurgalı, Yarım Daire Kesitli

(1) İnsan Figürlü

K.13

Müze envanter no : 00.7 EŞEM

Eserin adı : Damga Mühür

Cinsi : Steatit

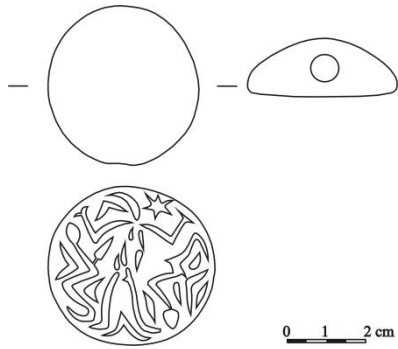
Buluntu yeri : Belirsiz

Müzeye geliş şekli : Müsadere

Ölçüleri : Çap: 4 cm. Yük.: 0.9 cm.

Tanımı : Yarım daire biçimli, yatay ip delikli ve ip deliğinin olduğu kısımda hafif omurgalıdır. Mühür yüzünde merkezde, vücut cepheden baş profilden sağa bakar şekilde gösterilmiş, sivri başlı, kollarını iki yana açmış, gövde kısmı damla şeklinde küçük çentiklerle belirtilmiş bir insan figürü (şaman ?) tasvir edilmiştir. Figürün hemen başının önünde bir yıldız, kollarının hemen altında sağda başı yukarı bakan, solda ise aşağı bakan gövdeleri zikzak şeklinde gösterilmiş iki yılan figürü yer almaktadır. Boşluklar damla ve "v" şeklinde çentiklerle doldurulmuştur. İyi bir işçilik göstermektedir.

Durumu : Tüm.

a

b

Res. 25

Benzerleri:

a
SUSA, Tabaka A- Erken Uruk
von Wickede, 1990: fig. 449
Pittman, 2001: fig.11.4 a

b
TELL ASMAR-Geç Kalkolitik
von Wickede, 1990: fig 562

c
TEPE GİYAN-Gawra Dönemi (XII-XI)
Herzfeld, 1933: abb.14/2352
Breton, 1957: fig.17-2
Caldwell, 1976: 125

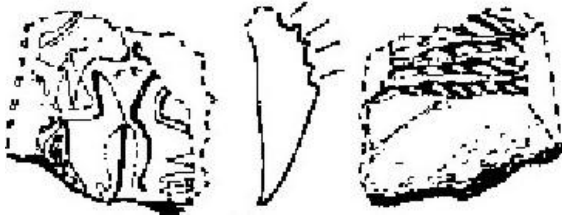
d
TEPE GAWRA, Tabaka XIII-Gawra Dönemi
von Wickede, 1990: fig. 250a-b
Pittman, 2001: fig. 11.2 d

e
TEPE GAWRA, Tabaka XIII-Gawra Dönemi
von Wickede, 1990: 252 a-b
Pittman, 2001: fig.11.2 g

f
BATI İRAN-M.Ö. 4. Bin İlk Yarı
Buchanan, 1981: kat.70, fig.70a-b

g
DEĞİRMENTEPE, Obeyd
Esin, 1985: res.5/5
Esin-Harmankaya, 1988: res.36/16

(2) Hayvan Figürlü

K.14

Müze envanter no : 12791 EŞEM

Eserin adı : Damga Mühür

Cinsi : Steatit

Buluntu yeri : Belirsiz

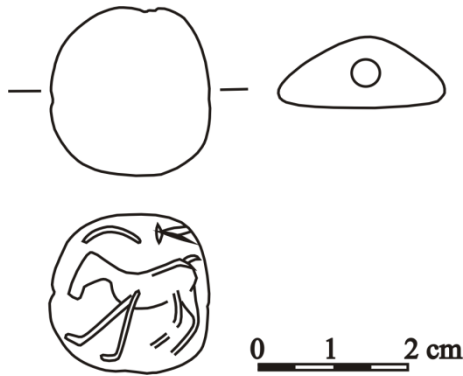
Müzeye geliş şekli : Satın Alma

Ölçüleri : Çap: 2.1x2.1 cm. Yük.: 0.9 cm.

Tanımı : Yarım daire biçimli, yatay ip delikli ve ip deliğinin olduğu kısımda omurgalıdır. Baskı yüzünde oyularak yapılmış, sola dönük, sol ayağını öne atmış yürür pozisyonda uzun yay biçimli boynuzları olan ceylan ya da dağ keçisi olabilecek bir hayvan betimlenmiştir. Figürün arka kısmında üstte ki dolgu motifinin ne olduğu anlaşılamamaktadır.

Oldukça basit hatlara sahip olan figür, kötü bir işçilik göstermektedir.

Durumu : Tüm. Kenarlarda ve mühür yüzünde kullanımdan dolayı aşınmalar ve küçük kopuklar vardır.

a

b

Res.27

Benzeri:

TEPE GİYAN=Gawra XII-Erken Gawra
Buchanan, 1967a: s.275, Pl.I/10

Res.28

K.15

Müze envanter no : 12684 EŞEM

Eserin adı : Damga Mühür

Cinsi : Steatit

Buluntu yeri : Belirsiz

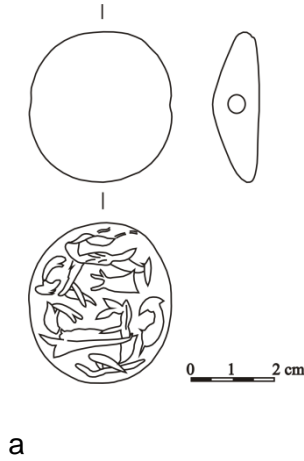
Müzeye geliş şekli : Satın Alma

Ölçüleri : Çap: 3.2x3.5 cm. Yük.: 1 cm.

Tanımı : Yuvarlak gövdeli, yatay ip deliklidir. İp deliğinin olduğu kısımda omurgalıdır. Baskı yüzünde *tête-bêche* olarak yerleştirilmiş sağ ve sola bakan, bacakları dizlerinden kırılmış koşar pozisyonda iki dağ keçisi (?) figürü yer almaktadır. Çentiklerle oluşturulmuş olan figürlerin türü belirgin değildir. Alttaki figürün önünde sağ tarafta bir balık (?) figürü yer almaktadır.

Mühür iyi bir işçilik göstermektedir.

Durumu : Tüm.

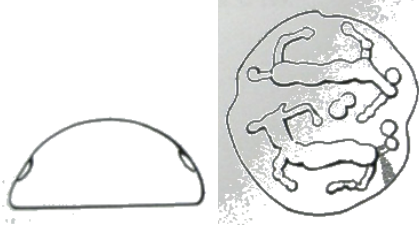
a

b

Res.29

Benzerleri:

a
TELL BRAK-Geç Uruk
Nunn, 1999:s.78-79, kat.no.182

b
TELL BRAK-Geç Uruk
Nunn, 1999: s.80-81, kat.no. 183

c
TELL BRAK-Geç Uruk
Nunn, 1999: s.80-81, kat.no. 184

d
ÇIKIŞ YERİ BELİRSİZ-M.Ö.4.Bin İlk Yarı
Buchanan, 1981:s.33, kat no.102, fig.102a-b

Res.30

2. Baskı Alanı Oval Biçimli

a. Yarım Daire Kesitli

(1) Hayvan Figürlü

K.16

Müze envanter no : 12689 EŞEM

Eserin adı : Damga Mühür

Cinsi : Yeşilimsi Gri Taş

Buluntu yeri : Belirsiz

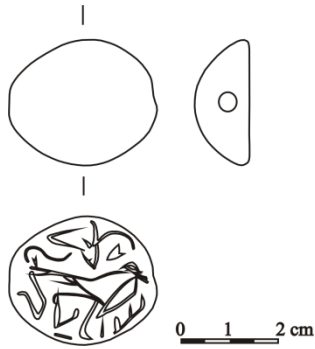
Müzeye geliş şekli : Satın Alma

Ölçüleri : Uz.: 3 cm. Gen.: 2.7 cm.

Yük.: 1.2 cm.

Tanımı : Yarım daire kesitli, oval biçimli, uzunlamasına yatay ip deliklidir. Baskı yüzünde merkezde, sağa dönük bir boğa (?) figürü kazınmıştır. Figürün bacakları kıvrılmış adım atar pozisyonundadır. Uzun kuyruğu kıvrılarak başa doğru uzanmıştır. Figürün ön kısmında yerde çentikli bir bitki dalı (?), ayaklarının arasında altta bir çentik görülmektedir. Figürün üst kısmında çok stilize işlenmiş boynuzlu bir boğa başı (?) yer almaktadır. İyi bir işçilik gösteren mühürde, ince kazıma çizgilerle figürlerin sadece konturları belirtilmiştir.

Durumu : Tüm, baskı yüzü aşınmıştır.

a

b

Res.31

Benzerleri:

a
TELL ES ŞEYH, II.Tab.-OKÇ,Obeyd Dönemi
von Wickede, 1990: 579
Aruz, 1992, s. 24, Kat No: 9, pl. V

b
TEPE GAWRA, XII. Tabaka-Erken Gawra
Tobler, 1950: Pl. CLXVII-132
Homés-Fredericq, 1970: Pl.V-67

c
TEPE GAWRA, XI. Tabaka Orta Gawra
Tobler, 1950: Pl. CLXVI-120
Homés-Fredericq, 1970: Pl.X-133

d
TEPE GAWRA, XIII. Tabaka-Erken Gawra
Tobler, 1950: Pl. CLXVI-121

Res. 32

**b. Mekik (Bikonveks) Biçimi Kesitli
(1) Hayvan Figürlü**

K.17

Müze envanter no : 12691 EŞEM

Eserin adı : Damga Mühür

Cinsi : Siyah Taş

Buluntu yeri : Belirsiz

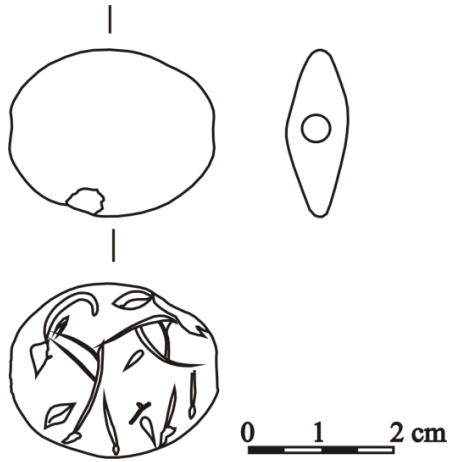
Müzeye geliş şekli : Satın Alma

Ölçüleri : Uz.: 2.8 cm. Gen.: 2.4 cm. Yük.: 0.8 cm.

Tanımı : Oval kesitli, oval biçimli ve uzunlamasına yatay ip deliklidir. Baskı yüzünde kazıma çizgilerle sadece konturları belirtilerek yapılmış, sola dönük, sol ayağını ileri uzatmış yürür pozisyonda, uzun yay biçimli boynuzlu, kulağı belirtilmiş, bir ceylan figürü kazınmıştır. Figürün sırtının üstünde arkada ve önünde birer yaprak biçimli çentik görülmektedir. Ayrıca ayaklarının arasında da damla biçimli çentikler yapılmıştır.

İyi bir işçilik gösteren mühürde figür çok zarif hatlara sahiptir.

Durumu : Tüm. Kenarda küçük bir kopukluk vardır.

a

b

Res. 33

Benzerleri:

a
HALEP, Satın alma–Geç Prehistorik (Gawra?)
Buchanan, 1984: kat no: 44

b
TEPE GAWRA, XII Tabaka-Erken Gawra
Tobler, 1950: Pl. CLXV-110
Homés-Fredericq, 1970: Pl.V-64
Caldwell, 1976: 23
Rothman, 2002, Pl.30/527

c
TEPE GAWRA, XI-A Tabakası-OrtaGawra Uruk
Tobler, 1950: Pl.CLXV-113
Homes-Fredericq, 1970: Pl.VII-95
Rothman, 2002, Pl.38/1063

Res. 34

3. Baskı Alanı Dörtgen Biçimli

a. Mekik (Bikonveks) Biçimi Kesitli

(1) Hayvan Figürlü

K.18

Müze envanter no : 75.151 EŞEM

Eserin adı : Damga Mühür

Cinsi : Steatit

Buluntu yeri : Belirsiz

Müzeye geliş şekli : Başış

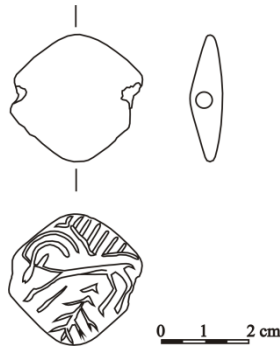
Ölçüleri : Uz.: 3 cm. Gen.: 3 cm.

Yük.: 0.7 cm.

Tanımı : Eşkenar dörtgen biçimlidir. Yatay ip deliğinin olduğu kısım hafif bir omurgayla yükseltilmiştir. Baskı yüzünde kazıma çizgilerle yapılmış, uzun kıvrık boynuzları olan ince uzun gövdeli, ön ayaklarını öne doğru uzarmış, koşar pozisyonda, sola dönük bir dağ keçisi figürü yer almaktadır. Figürün bacaklarının arası ve sırtının üzeri eğrelti benzeri bitki dalları ile doldurulmuştur.

Mühür iyi bir işçilik sergilemektedir.

Durumu : İp deliğinin kenarından küçük bir parça kırık ve noksanır. İp deliği kullanımdan dolayı aşınmış.

a

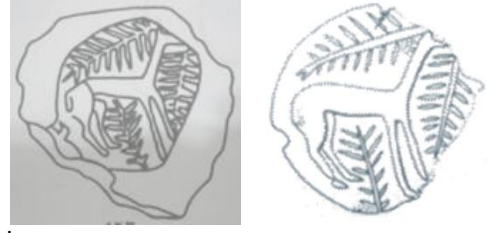
b

Res. 35

Benzerleri:

a
NORŞUNTEPE, 8. Tabaka-GKÇ
Hauptmann, 1976: Lev. 48/3
von Wickede, 1990: 478
Schmidt, 2002: Taf 85/1328

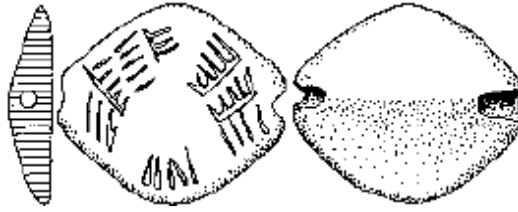
b
TEPE GAWRA, XII. Tabaka-Erken Gawra
Tobler, 1950: pl.CLXVI-126
Homés-Fredericq, 1970: Pl.V-71
Caldwell, 1976: 28
von Wickede, 1990: 259
Pittman, 2001: fig. 11.5e
Rothman, 2002: Pl.25/457

c
DEĞİRMENTEPE-Obeyd Dönemi
Esin, 1986: res.11/2
von Wickede, 1990: 546

d
PİROT HÖYÜK (XII=GKÇ. geç evreler)
Karaca, 1985: res. 13

e
DEĞİRMENTEPE –Obeyd Dönemi
Esin-Harmankaya, 1987: res.31
Esin, 1990: res. 10

f
DEĞİRMENTEPE –Obeyd Dönemi
Esin-Harmankaya, 1987: res.31,
Esin, 1990: res. 10

K.19

Müze envanter no : 88.76 EŞEM

Eserin adı : Damga Mühür

Cinsi : Steatit

Buluntu yeri : Şanlıurfa

Müzeye geliş şekli : Satın Alma

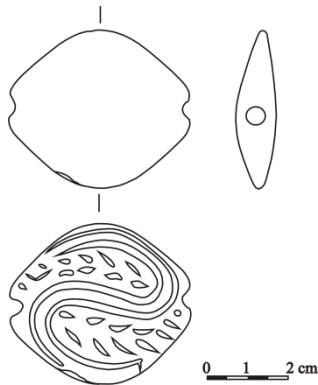
Ölçüleri : Uz.: 4.4cm. Gen.: 4 cm.

Yük.: 0.8 cm.

Tanımı : Eşkenar dörtgen biçimlidir. Yatay ip deliğinin olduğu kısım hafif bir omurgayla yükseltilmiştir. Baskı yüzünde kazıma çizgilerle yapılmış, birbirine paralel iki adet ters "S" motifi bulunmaktadır. Motifin kıvrımları arasına iki sıra halinde, balık kılıcı şeklinde yerleştirilmiş, damla şeklinde çentiklerle dolgu yapılmıştır. Mührün şekli ve üzerindeki desen bir bütün olarak incelendiğinde bir balığı andırmaktadır.

Mühür iyi bir işçilik göstermektedir.

Durumu : Eser tüm olup, ip delikleri kullanımdan dolayı çok aşınmıştır.

a

b

Res.37

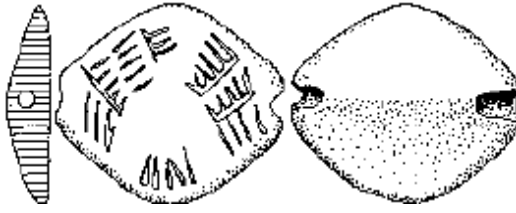
Benzerleri:

a
PİROT HÖYÜK (XII=GKÇ. geç evreler)
Karaca, 1985: res. 13

b
DEĞİRMENTEPE-Obeyd Dönemi
Esin, 1986: res.11/2

c
DEĞİRMENTEPE –Obeyd Dönemi
Esin-Harmankaya, 1987: res.31
Esin, 1990: res. 10

d
DEĞİRMENTEPE –Obeyd Dönemi
Esin-Harmankaya, 1987: res.31,
Esin, 1990: res. 10

Res.38

b. Çatı Biçimi Kesitli

(1) Geometrik Desenli

K.20

Müze envanter no : 01.50 EŞEM

Eserin adı : Damga Mühür

Cinsi : Steatit

Buluntu yeri : Belirsiz

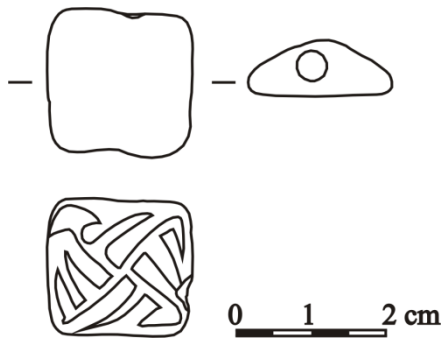
Müzeye geliş şekli : Müsadere

Ölçüleri : Uz.: 1.8 cm. Gen.: 1.8 cm.

Yük.: 0.7 cm.

Tanımı : Üçgen kesitli, kare biçimli gövdeli ve yatay ip deliklidir. Baskı yüzünde oyularak yapılmış, ikişer kollu svastika ? (çarkıfelek) motifi vardır. İyi bir işçilik göstermektedir.

Durumu : Tüm. Baskı yüzünde küçük kopuklar vardır. İp delikleri kullanımdan dolayı aşınmıştır.

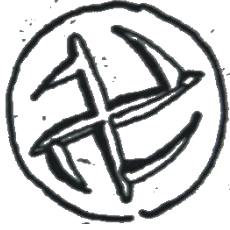
a

b

Res.39

Benzerleri:

a
SUSA
Herzfeld, 1933: abb.17- L S 94

b
TEPE GİYAN
Herzfeld, 1933: abb.17- TG 2346
Rempel, 2005: fig.4.14, Cat.no.69

Res.40

(2) Hayvan Figürlü

K.21

Müze envanter no : 86.76 EŞEM

Eserin adı : Damga Mühür

Cinsi : Steatit

Buluntu yeri : Belirsiz

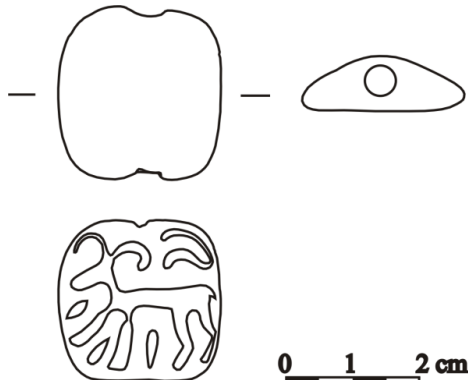
Müzeye geliş şekli : Satın Alma

Ölçüleri : Uz.: 2.5 cm. Gen.: 2.4 cm

Yük.: 0.8 cm

Tanımı : Üçgen kesitli, kenarları yuvarlatılmış kare gövdeli ve yatay ip deliklidir. Baskı yüzünde merkezde, oyularak yapılmış, sola dönük yürür pozisyonda bir koç (?) figürü yer almaktadır. Figürün üstünde arkada kıvrımlı "v" şeklinde bir çentikle boşluk doldurulmuştur. Ayrıca figürün önünde, ön ayakları ile ön ve arka bacakları arasında damla biçimli birer çentik görülmektedir. Figür oldukça basit olarak işlenmiş, detaylara yer verilmemiştir. İyi bir işçilik göstermektedir.

Durumu : Tüm. İp delikleri kullanımdan dolayı aşınmıştır.

a

b

Res. 41

Benzerleri:

a
ŞAM-Satın alma, Geç Prehistorik
Hogarth, 1920: Lev.VII-200
Buchanan, 1984: s.9, Pl.III-49

b
TEPE GAWRA, IX-VIII Tabaka
von Wickedede, 1990: 314

Res.42

K.22

Müze envanter no : 12375 EŞEM

Eserin adı : Damga Mühür

Cinsi : Steatit

Buluntu yeri : Belirsiz

Müzeye geliş şekli : Satın Alma

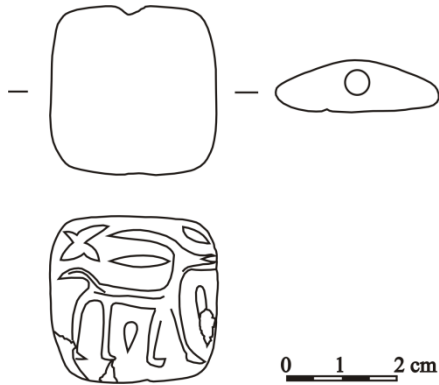
Ölçüleri : Uz.: 3 cm. Gen.: 3 cm.

Yük.: 0.4 cm.

Tanımı : Üçgen kesitli, köşeleri yuvarlatılmış kareye yakın gövdeli ve yatay ip deliklidir. Baskı yüzünde merkezde, oyularak yapılmış, sağa dönük, bir bacağını öne atmış dağ keçisi (?) figürü bulunmaktadır. Figürün yukarı kalkmış kuyruğunun üstünde bitki ya da stilize kuş olarak değerlendirilebilecek bir motif yer almaktadır. Ayrıca bacaklarının arasına, öne ve başın üzerine de damla şeklinde çentiklerle doldurma yapılmıştır.

Figürün detayları işlenmemiştir, özellikle ayak ve baş kısımları incelendiğinde işçiliğin çok kötü olmamakla birlikte ortalama bir düzeyde olduğu görülmektedir.

Durumu : Tüm. Baskı yüzünün bir köşesinde küçük bir kopuk vardır. İp deliği kullanımdan dolayı aşınmıştır.

a

b

Res.43

Benzerleri:

a
SHUWEIHA Khanasir Yakınları-Gawra Dön.
Nunn, 1999: Kat. No: 45

b
KİLİKYA-Satın alma Geç Prehistorik
Hogarth, 1920: Pl.IV-102
Buchanan, 1984: Kat. No: 90, Pl.VII-90

c
ANTAKYA-Satın alma Geç Prehistorik
Hogarth, 1920: Pl.IV-103
Buchanan, 1984: Kat. No: 91, Pl.VII-91

d
NORŞUNTEPE, 34.Tabaka-GKÇ
Schmidt, 2002: Taf. 85/1330

Res.44

K.23

Müze envanter no : 12688 EŞEM

Eserin adı : Damga Mühür

Cinsi : Steatit

Buluntu yeri : Belirsiz

Müzeye geliş şekli : Satın Alma

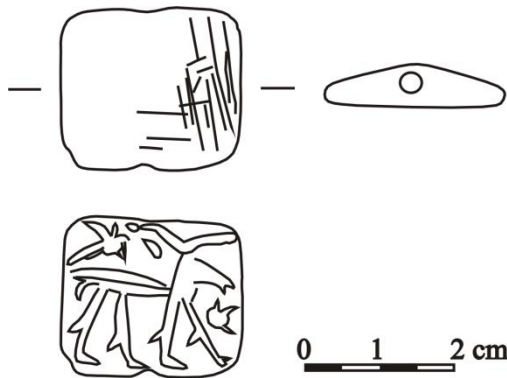
Ölçüleri : Uz.: 2.4 cm. Gen.: 2.3 cm.

Yük.: 0.7 cm.

Tanımı : Üçgen kesitli, kareye yakın biçimli ve yatay ip deliklidir. Üst kısımda kenarda düzensiz ince kazıma çizgiler vardır. Baskı yüzünde merkezde oyularak yapılmış, sağa dönük, sol ayağını öne atmış yürür pozisyonda bir koç yada dağ keçisi figürü yer almaktadır. Figürün sırtının üstünde kuş olarak değerlendirilebileceğimiz bir figür ve damla şeklinde bir çentik, önünde ise üstteki kuş (?) figürüne benzeyen ancak daha küçük boyutlu bir figür görülmektedir.

Figürler oldukça detaylı olarak gösterilmişse de, işçilik ortalama düzeydedir.

Durumu : Tüm, kenarlarda küçük kopuklar var. İp deliğinde kullanımdan dolayı aşınma görülüyor.

a

b

Res.45

Benzerleri:

a
KİLİKYA-Satın alma, Geç Prehistorik
Hogarth, 1920: pl.IV-103
Buchanan, 1984: Kat. No: 90, Pl.VII-90

b
ANTAKYA YAKINLARI-Satın alma
Geç Prehistorik
Hogarth, 1920: pl.IV-102
Buchanan, 1984: Kat. No: 91, Pl.VII-91

c
ÇATAL HÖYÜK, Kalkolitik
Meyer, 2008: s.448, kat 132

Res.46

K.24

Müze envanter no : 75.193 EŞEM

Eserin adı : Damga Mühür

Cinsi : Steatit

Buluntu yeri : Belirsiz

Müzeye geliş şekli : Satın Alma

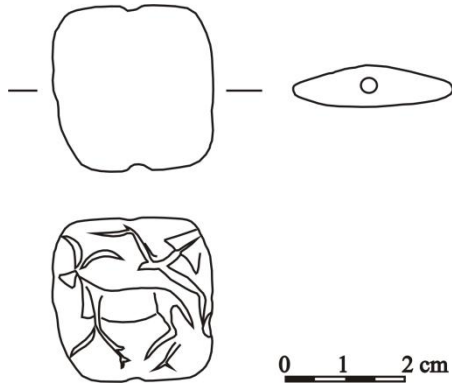
Ölçüleri : Uz.: 2.7 cm. Gen.: 2.7 cm.

Yük.: 0.7 cm.

Tanımı : Üçgen kesitli, kareye yakın biçimli ve yatay ip deliklidir. Baskı yüzünde merkezde, oyularak yapılmış, sağa dönük, yürür pozisyonda, yay biçiminde iri boynuzları olan bir boğa (?) figürü ve hemen arkasında, boğa figürüne doğru alçalan, geniş kanatlarını açmış yırtıcı (?) bir kuş figürü yer almaktadır.

Boğanın ve yırtıcı kuşun vücut detayları işlenmiş olup iyi bir işçilik göstermektedir.

Durumu : Küçük kopuklar vardır. Kenarlarda ve ip deliğinde kullanımdan dolayı aşınmalar görülmektedir.

a

b

Res.47

Benzerleri:

a
TEPE GAWRA, IX-VIII Tabaka-Gawra Dön.
von Wickede, 1990: 314

b
ŞAM-Satın alma, Geç Prehistorik
Hogarth, 1920: Pl.VII-200
Buchanan, 1984: s.9, Pl.III-49

Res.48

K.25

Müze envanter no : 06.2 EŞEM

Eserin adı : Damga Mühür

Cinsi : Steatit

Buluntu yeri : Belirsiz

Müzeye geliş şekli : Bağış

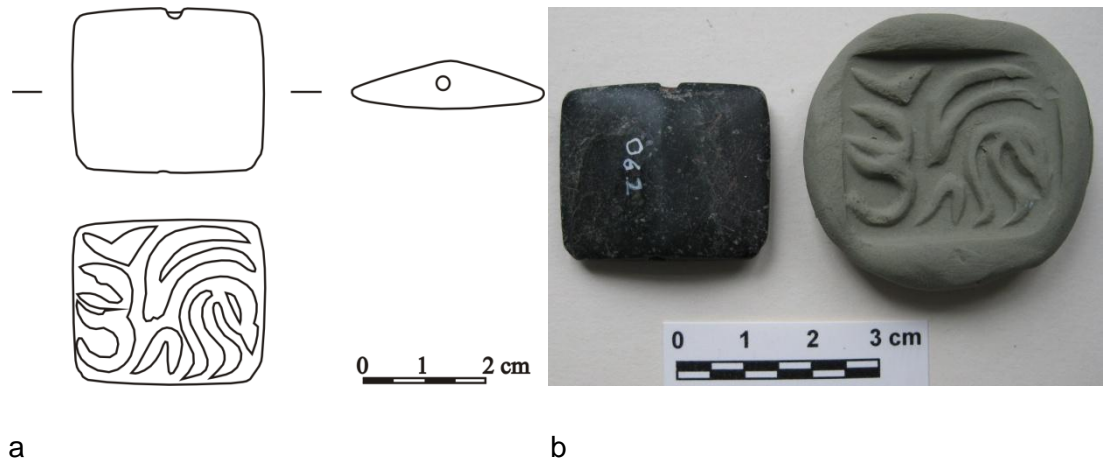
Ölçüleri : Uz.: 3.1 cm. Gen.: 2.6 cm.

Yük.: 0.8 cm.

Tanımı : Üçgen kesitli, kareye yakın dikdörtgen biçimli ve yatay ip deliklidir. Baskı yüzünde derin ve geniş kıvrımlı oyuklarla şekillendirilmiş, sola dönük uzun kıvrık boynuzlu bir geyik (?) figürü bulunmaktadır. Figür oldukça stilize işlenmiştir. Baş, ön ayaklar ve gövde ile arka ayaklar birbirlerinden bağımsız üç ayrı kısım olarak oyulmuştur. Figürün önünde üstte "v" şeklinde bir çentik, altta "3" benzeri bir motifle doldurma yapılmıştır.

Oldukça stilize bir üslup sergileyen mühür iyi bir işçiliğe sahiptir.

Durumu : Tüm. İp deliğinde kullanımdan dolayı aşınma vardır.

Res.49

Benzeri:

SUSA A - Erken Uruk
Amiet, 1972: 168
Caldwell, 1976: 141
von Wickede, 1990: 447

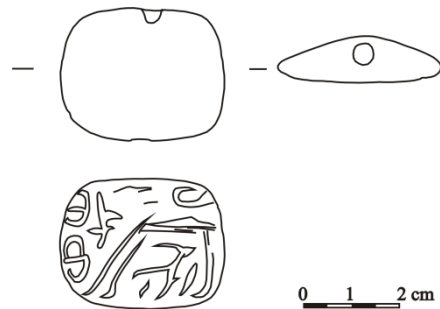
Res.50

K.26

Müze envanter no : 74.50 EŞEM
Eserin adı : Damga Mühür
Cinsi : Gri Taş
Buluntu yeri : Belirsiz
Müzeye geliş şekli : Satın Alma
Ölçüleri : Uz.: 3.4 cm. Gen.: 2.6 cm.
Yük.: 0.9 cm.

Tanımı : Üçgen kesitli, köşeleri yuvarlatılmış dikdörtgen biçimli ve yatay ip deliklidir. Baskı yüzünde sola dönük büyük bir hayvan figürü yer almaktadır. Figürün baş kısmı hasar gördüğünden hayvanın türü net olarak anlaşılamamaktadır. Büyük figürün hemen altında, bacaklarının arasında, sağa dönük, başını annesine doğru kaldırmış yavrusu bulunmaktadır. Yavrunun hemen önünde yaprak biçimli bir çentik yer almaktadır. Büyük figürün başının önünde, sırtının üzerinde birer bitkisel motif ile doldurma yapılmıştır. Yine ön kısımda üstte K.25'deki gibi "3"e benzeyen, altta ise çok kıvrımlı bir "S"ye benzeyen geometrik dolgu motifleri yer almaktadır. Küçük figür göz önüne alınırsa her iki figüre de antilop demek mümkündür. Figürler oldukça stilize işlenmişlerdir. Genelde iyi bir işçilik göstermesine rağmen büyük figürün gövde kısmında bir özensizlik görülmektedir.

Durumu : Tüm. Mühür yüzünde küçük kopuklar vardır. İp deliği ve kenarları kullanımdan dolayı aşınmıştır.

a

b

Res.51

Benzerleri:

a
TELL BASHER-Satın alma
Hogarth, 1920: s.62, fig.64

b
NİNİVE-3d PERİODU 2600-2400(NİNİVE V)
Parayre, 2003: s.302-303, Pl.10/15

c
TEPE GİYAN
Herzfeld, 1933: abb.25- EH TG.2507
Caldwell, 1976: 112

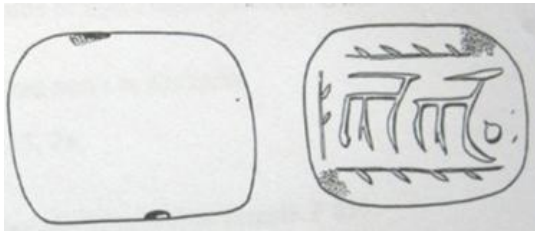
d
TEPE GAWRA, XII.Tabaka-Erken Gawra
Rothman, 2002: Pl.27/435

e
TEPE GAWRA, XII.Tabaka-Erken Gawra
Rothman, 2002: Pl.27/438

f
TEPE GAWRA, XI-XA.Tabaka-Orta Gawra
Rothman, 2002: Pl.43/1647

g
ÇIKIŞ YERİ BELİRSİZ-Gawra D. M.Ö. 4000-3200
Nunn, 1999: s. 42-43, kat. no: 53

K.27

Müze envanter no : 4634 EŞEM

Eserin adı : Damga Mühür

Cinsi : Steatit

Buluntu yeri : Belirsiz

Müzeeye geliş şekli : Gönderilmiş

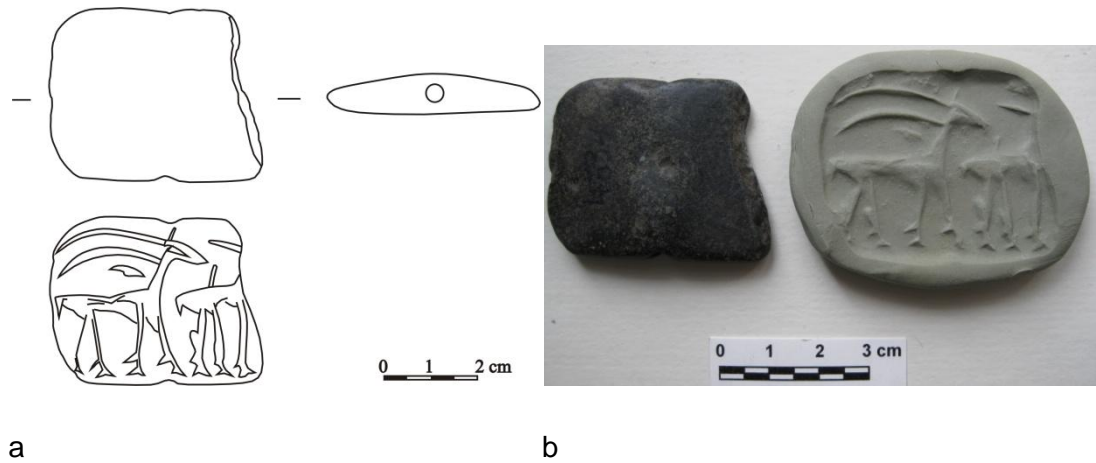
Ölçüleri : Mev. Uz.: 4.5 cm. Gen.: 3.7 cm.

Yük.: 0.8 cm.

Tanımı : Üçgen kesitli, dikdörtgen biçimli, yatay ip deliklidir. Baskı yüzünde, oyularak yapılmış, sağa dönük, yay biçimli uzun boynuzları olan iki antilop figüründen oluşan bir kompozisyon bulunmaktadır. Figürlerden öndekinin başı ve vücudunun ön kısmı kırık ve eksiktir. Arkadaki figürün boynunun arkasında bir çentik yer almaktadır.

İyi bir işçilik gösteren mühürde baş, gövde ve ayaklara ait detaylar işlenmiştir.

Durumu : 1/4'ü kırık ve eksik, kenarlarda küçük kopuklar vardır. İp deliği kullanımdan dolayı aşınmıştır.

Res.53

Benzerleri:

a
HALEP Satın alma- Geç Prehistorik
Hogarth, 1920: pl.IV-90
Buchanan, 1984: Kat no: 87, Pl. VI-87

b
HALEP Satın alma- Geç Prehistorik
Buchanan, 1984: Kat no: 86, Pl. VI-86

c
TABARA EL AKRAD, VII. Tabaka-
Hood, 1951: fig 12/5
von Wickede, 1990: 582

Res.54

K.28

Müze envanter no : 12713 EŞEM

Eserin adı : Damga Mühür

Cinsi : Steatit

Buluntu yeri : Belirsiz

Müzeye geliş şekli : Satın Alma

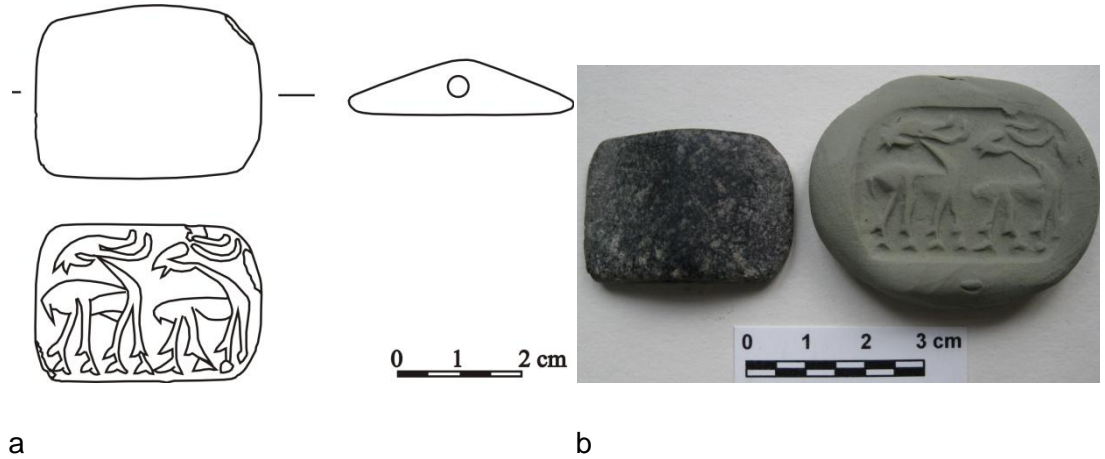
Ölçüleri : Uz.: 3.6 cm. Gen.: 2.5 cm.

Yük.: 0.8 cm.

Tanımı : Üçgen kesitli, dikdörtgen biçimli ve yatay ip deliklidir. Baskı yüzünde oyularak yapılmış, sağa dönük, başlarını arkaya çevirmiş geriye doğru bakar pozisyonda, kıvrık boynuzlu iki ceylan (?) figürü bulunmaktadır.

Çok iyi bir işçilik gösteren mührde, figürlerin baş, gövde ve ayak detayları belirtilmiştir.

Durumu : Tüm. Kenarlarda aşınmalar ve küçük kopukluklar görülmektedir.

Res.55

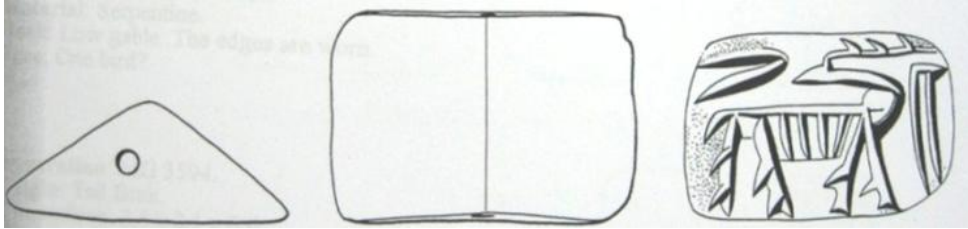
Benzerleri:

a
SAKÇAGÖZÜ
Garstang, 1908: Pl. XLIX-3
Herzfeld, 1933: abb.21-saktsh.3

b
TEPE GAWRA-Tabaka XI
Tobler, 1950: Pl. CLXVII-131
Homés-Fredericq, 1970: Pl.X-134
Rothman, 2002: Pl.47/1697

c
NEIRAB-Gawra Dönemi
Nunn, 1999: kat. no: 42

d
TEPE GAWRA, Tabaka XIA-VIII-Gawra Dönemi
Speiser, 1935: Pl.LVII/29
Homés-Fredericq, 1970: Pl.XIV-198
Von Wickede, 1990: Abb.41/5
Rothman, 2002: Pl.62/2958

Res.56

K.29

Müze envanter no : 12372 EŞEM

Eserin adı : Damga Mühür

Cinsi : Steatit

Buluntu yeri : Belirsiz

Müzeeye geliş şekli : Satın Alma

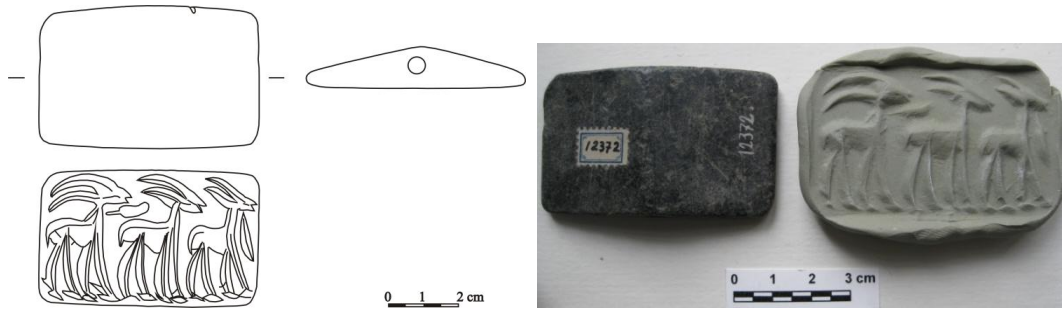
Ölçüleri : Uz.: 6.2 cm. Gen.: 3.8 cm.

Yük.: 1.2 cm.

Tanımı : Üçgen kesitli, dikdörtgen biçimli ve yatay ip deliklidir. Baskı yüzünde oyularak yapılmış sağa dönük, uzun yay biçimli boynuzlu, arka arkaya sıralanmış üç antilop figüründen oluşan bir kompozisyon yer almaktadır. İlk figürün önünde yaprak biçimli, ortadaki figürün sırtının üzerinde ise bitkisel (?) bir motif ile doldurma yapılmıştır.

Çok iyi işçilik gösteren mühürde baş, gövde ve ayakların detayları gösterilmiştir.

Durumu : Tüm. Kenarlarda küçük kopuklar vardır.

a

b

Res.57

Benzerleri:

a
ÇIKIŞ YERİ BELİRSİZ-Tabaka XIA-Orta Gawra
Buchanan, 1981: kat. No.44, fig: 44a-b

b
TEPE GAWRA-Tabaka XIA/B
Tobler, 1950: pl.CLXVIII 155
Homés-Fredericq, 1970: Pl.VIII-103
Caldwell, 1976: 56
von Wickede, 1990: 156 Abb.33/5
Ehrich, 1992: fig.7/1
Rothman, 2002: Pl.36/1022

c
TÜRKİYE veya KUZEY SURİYE
Collon, 1997: 1/4

d
MARAŞ YAKINLARI Satın alma,
Geç Prehistorik
Hogarth, 1920: pl.IV-93
Herzfeld, 1933: abb.21-Ashm 93
Buchanan, 1984: pl. VI-83

e
HALEP Satın alma-Geç Prehistorik
Hogarth, 1920: pl.IV-91
Buchanan, 1984: pl.VI-84

f
BEYRUT Satın alma-Geç Prehistorik
Hogarth, 1920: pl. IV-98
Buchanan, 1984: pl.VI-85

Res.58

K.30

Müze envanter no : 75.194 EŞEM

Eserin adı : Damga Mühür

Cinsi : Koyu Gri Taş

Buluntu yeri : Belirsiz

Müzeye geliş şekli : Satın Alma

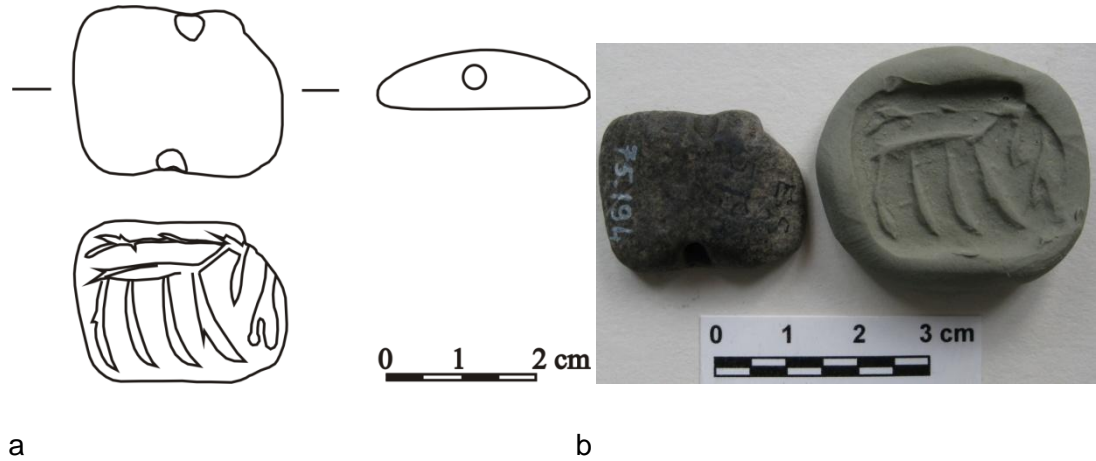
Ölçüleri : Uz.: 2.8 cm. Gen.: 2.2 cm.

Yük.: 0.8 cm.

Tanımı : Üçgen kesitli, dikdörtgen biçimli ve yatay ip deliklidir. Baskı yüzünde oyularak yapılmış, sola dönük çentikli uzun düz boynuzu olan bir dağ keçisi ya da geyik figürü bulunmaktadır. Figürün çenesinin hemen altında, bitişik olarak uzunca bir çentik görülmektedir. Ön kısımda dikey çatalı bir çentikle doldurma yapılmıştır.

Ortalama bir işçilik sergileyen mühürde, figür basit çizgilerle oluşturulmuştur.

Durumu : Bir köşesi kırık ve noksandır. İp deliği ve kenarları kullanımdan dolayı aşınmıştır.

Res.59

Benzerleri:

a
TELL BRAK-Gawra Dönemi
Nunn, 1999: kat. no.48 M.Ö. 4000-3200

b
GELİŞ YERİ BELİRSİZ- Gawra Dönemi
Nunn, 1999: kat. no.54

c
ŞAM Satın alma-Geç Prehistorik
Hogarth, 1920: Pl.V-116
Buchanan, 1984: Pl.VIII-101

d
HALEP Satın alma-Geç Prehistorik
Hogarth, 1920: Pl.V-115
Buchanan, 1984: Pl.VIII-102

e
MEZRA, Satın alma-Geç Prehistorik
Tell Basher'den alınmış olabilir
Hogarth, 1920: Pl.IV-99
Buchanan, 1984: Pl.VIII-103

f
KUZEY SURİYE-M.Ö. 4.Bin ilk yarısı
Buchanan, 1981: fig.45

g
KUZEY SURİYE-M.Ö. 4.Bin ilk yarısı
Buchanan, 1981: fig.49

K.31

Müze envanter no : 2005 EŞEM

Eserin adı : Damga Mühür

Cinsi : Steatit

Buluntu yeri : Belirsiz

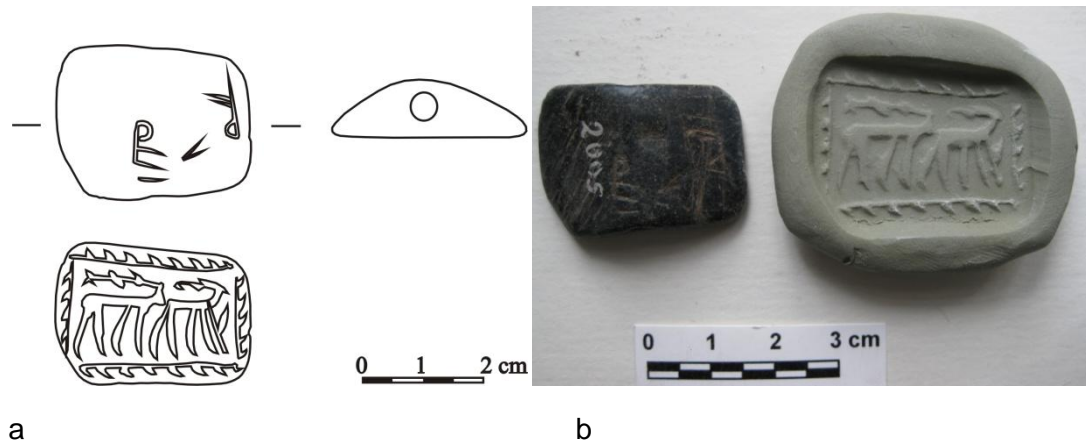
Müzeye geliş şekli : Müsadere

Ölçüleri : Uz.: 3.2 cm. Gen.: 2.4 cm.

Yük.: 0.9 cm.

Tanımı : Üçgen kesitli, dikdörtgen biçimli ve yatay ip deliklidir. Üst kısımda muhtemelen daha sonraki dönemlerde yapılmış kazımlar ve çentikler görülmektedir. Baskı yüzünde oyularak yapılmış sağa dönük, çentikli uzun boynuzları olan, arka arkaya sıralanmış iki dağ keçisi ya da geyik figürü bulunmaktadır. Figürlerden öndeki arkadakine göre daha küçük boyutludur ve ön ayaklarından birinde başa doğru uzanan bir çentik görülmektedir. Sahne dört taraftan, bitki dalları olarak yorumlanabilecek, tırtıklı bordür çizgileriyle çevrelenmiştir. İyi bir işçilik gösteren mühürde detaylara pek önem verilmemiştir. Üslup ve figür olarak K.30 ile benzerdir.

Durumu : Bir köşesinde küçük bir kırık olup, kullanımdan dolayı aşınmıştır.

Res.61

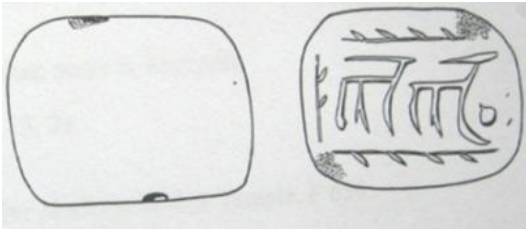
Benzerleri:

a
KUZEY SURIYE-M.Ö.4.Bin ilk yar
Buchanan, 1981: fig.45

b
KUZEY SURIYE-M.Ö.4.Bin ilk yar
Buchanan, 1981: fig.49

c
ÇIKIŞ YERİ BELİRSİZ-Gawra Dönemi
Nunn, 1999: kat. no. 53

d
KUZEY SURIYE-M.Ö. 4.Bin ilk yar
Buchanan, 1981: fig.47

e
TEPE GAWRA-Tabaka VIII Geç Gawra
Rothman, 2002: Pl.60/2932, Pl.61/2973

f
TEPE GAWRA-Tabaka VIII C veya B
Rothman, 2002: Pl.57/2950

Res.62

K.32

Müze envanter no : 75.192 EŞEM

Eserin adı : Damga Mühür

Cinsi : Steatit

Buluntu yeri : Belirsiz

Müzeye geliş şekli : Satın Alma

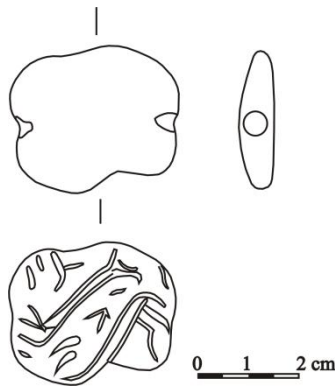
Ölçüleri : Uz.: 3.3 cm. Gen.: 2.9 cm.

Yük.: 0.7 cm.

Tanımı : Üçgen kesitli, dikdörtgen biçimli ve yatay ip deliklidir. Baskı yüzünde oyuk ve kazıma çizgilerle yapılmış, diyagonal olarak *tête-bêche* yerleştirilmiş, ince uzun gövdeli dört ayaklı, iki hayvan figürü görülmektedir. Kenarları çok aşınmış olan mühürde figürlerden birinin gövdesinin ön tarafı kısmen eksiktir. Başları belirtilmediğinden figürlerin hangi tür bir hayvana ait oldukları anlaşılamamaktadır. Figürlerin arasında ve yanlarda dolgu amaçla yapılmış çentikler bulunmaktadır.

İyi bir işçilik gösteren mühürde, figürler oldukça basit hatlara sahiptirler.

Durumu : Küçük kopuklar var. Kenarlarda ve ip deliğinde kullanımdan dolayı çok yoğun aşınmalar görülüyor.

a

b

Res.63

K.33

Müze envanter no : 88.75 EŞEM

Eserin adı : Damga Mühür

Cinsi : Steatit

Buluntu yeri : Şanlıurfa

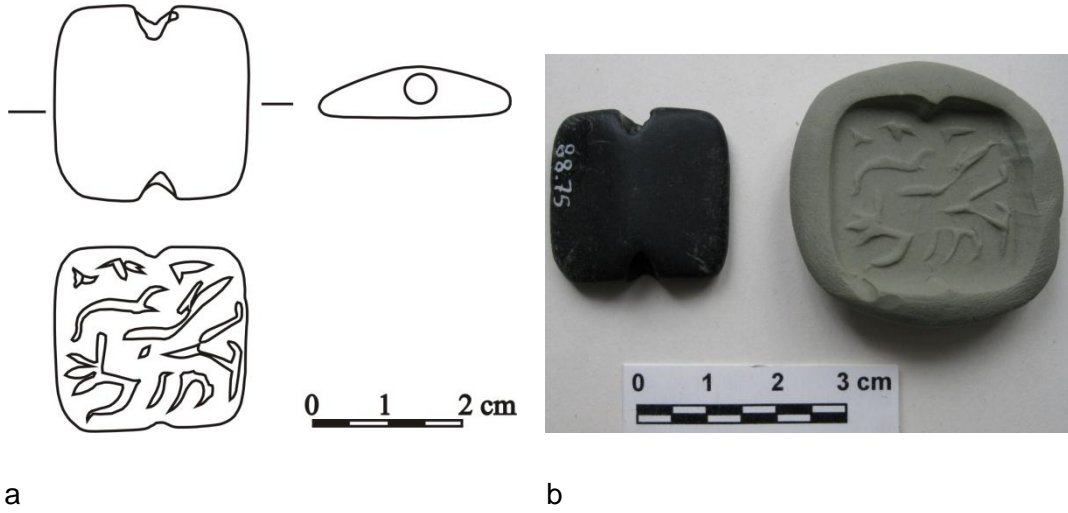
Müzeye geliş şekli : Satın Alma

Ölçüleri : Uz.: 2.6 cm. Gen.: 2.5 cm.

Yük.: 0.7 cm.

Tanımı : Üçgen kesitli, kare gövdeli ve yatay ip deliklidir. Kare olan mühür yüzünde kazıma olarak yapılmış, nasıl bir kompozisyon oluşturduğu tam anlaşılamayan kıvrımlı çizgiler ve çentikler yer almaktadır.

Durumu : Tüm, ip deliği kullanımdan dolayı aşınmıştır.

Res.64

b. Yuvarlatılmış Çatı Biçimi Kesitli

(1) Geometrik Desenli

K.34

Müze envanter no : 12732 EŞEM

Eserin adı : Damga Mühür

Cinsi : Steatit

Buluntu yeri : Belirsiz

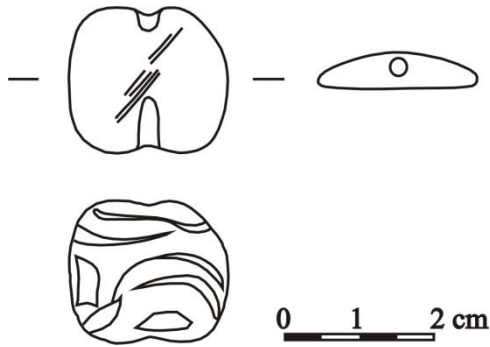
Müzeye geliş şekli : Satın Alma

Ölçüleri : Uz.: 1.9 cm. Gen.: 2.1 cm.

Yük.: 0.5 cm.

Tanımı : Alçak ve yuvarlatılmış üçgen kesitli, kenarları yuvarlatılmış kare gövdeli, yatay ip deliklidir. Üst kısmında birbirine paralel diyagonal ince kazıma çizgiler vardır. Baskı yüzünde ise birbirlerine paralel yerleştirilmiş yay ve yaprak (?) biçimli kazımlarla bezeme yapılmıştır. Mühür vasat bir işçilik sergilemektedir

Durumu : Tüm. Kenarlar ve ip deliği ve mühür yüzü kullanımdan dolayı çok aşınmıştır.

a

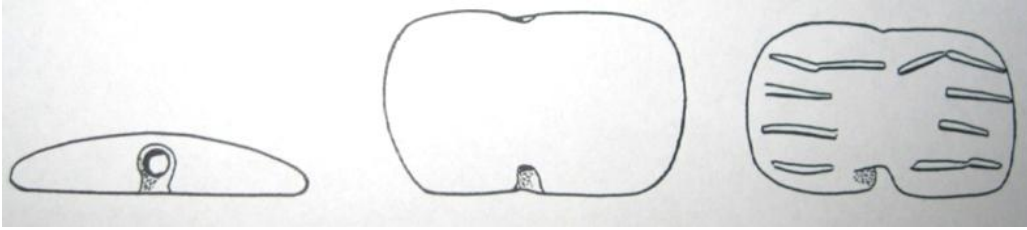
b

Res.65

Benzerleri:

a
SAKÇAGÖZÜ
Garstang, 1908: Pl. XLIX-5

b
ÇIKIŞ YERİ BELİRSİZ-Gawra Dönemi
Nunn, 1999: s.42-43, kat. no. 55

Res.66

(2) Hayvan Figürlü

K.35

Müze envanter no : 88.74 EŞEM

Eserin adı : Damga Mühür

Cinsi : Steatit

Buluntu yeri : Şanlıurfa

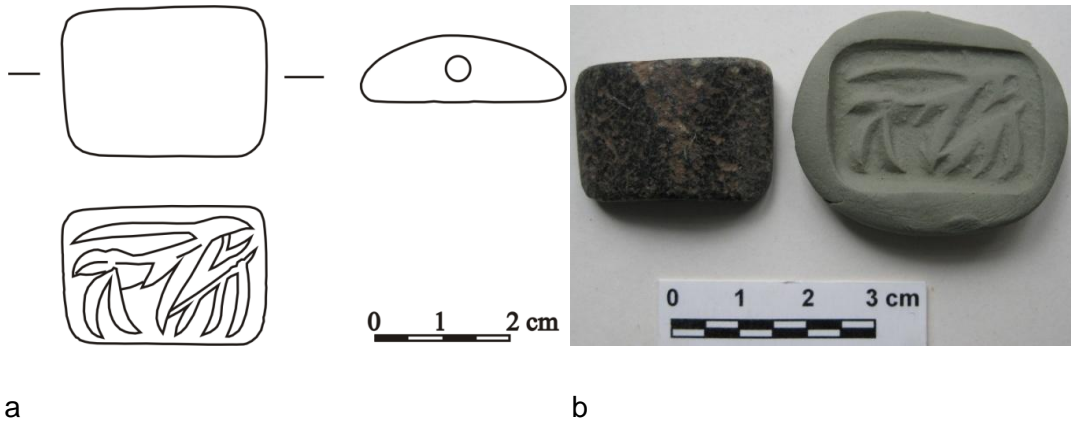
Müzeye geliş şekli : Satın Alma

Ölçüleri : Uz.: 3 cm. Gen.: 2.1 cm.

Yük.: 0.9cm.

Tanımı : Yarım daire kesitli, dikdörtgen biçimli, yatay ip deliklidir. Baskı yüzünde oyularak yapılmış, sağa dönük, uzun boynuzlu stilize bir dağ keçisi figürü ver almaktadır. Figürün çenesine bitişik "v" şeklinde bir çentik, önünde yerde ise çok dallı bir bitki motifi bulunmaktadır.

Durumu : Tüm.

Res.67

Benzeri:

ÇATAL HÖYÜK, 3b Tabakası-GKÇ, İTÇ Başı
Meyer, 2008: s. 456, kat: 145

Res.68

D. Geç Uruk - Cemdet Nasr Dönemi

Bu dönem 4 mühürle temsil edilmektedir. Tamamının baskı alanı dairesel biçimli olan mühürler, yarım daire kesitli ve ip deliği çıkıntılı yarım daire kesitli olmak üzere iki başlık altında incelenmişlerdir. Tez kapsamında bulunan ve bu dönemi temsil eden tüm mühürlerde figürler, oyularak açılan küçük ukurluklarla (*drilled hole*) oluşturulmuştur.

Yarım daire kesitliler 2 adet olup her ikisi de satın alma yolu ile Müze koleksiyonuna katılmıştır. Mühürlerin geliş yerleri ile ilgili herhangi bir bilgimiz yoktur. Açık ve kızıl kahverengi taşlardan yapılmış olan mühürlerin her ikisi de hayvan figürlüdür. Figürler oyularak açılan küçük çukurlukların birleştirilmesi ile oluşturulmuştur.

İp deliği çıkıntılı yarım daire kesitliler de 2 mühür ile temsil edilmektedir. Satın alma yolu ile Müze koleksiyonlarına katılan mühürlerin geliş yerleri hakkında herhangi bir bilgimiz yoktur. Pembe damarlı bej rengi ve sarımsı kızıl taşlardan yapılmış olan mühürlerden biri geometrik diğerisi ise hayvan figürlüdür.

1. Baskı Alanı Dairesel Biçimli

a. Yarım Daire Kesitli

(1) Hayvan Figürlü

K.36

Müze envanter no : 91.373 EŞEM

Eserin adı : Damga Mühür

Cinsi : Açık Kahverengi Taş

Buluntu yeri : Belirsiz

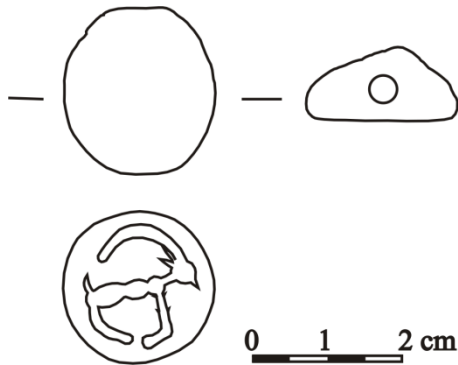
Müzeye geliş şekli : Satın Alma

Ölçüleri : Çap: 2.1x2 cm. Yük.: 1 cm.

Tanımı : Ovale yakın yarıküre biçimli ve yatay ip deliklidir. Yuvarlak olan baskı yüzünde uzun yay biçimi bir boynuzu olan, uzun gövdeli, sadece iki bacağı gösterilmiş bir dağ keçisi figürü yer almaktadır. Ön ayak dizden kırılarak, öne uzatılmış olan arka ayağa yaklaşmış koşar pozisyonundadır.

İyi bir işçilik gösteren mühürde figürün gövdesi başı ve eklem yerleri küçük oyuk noktalarla oluşturularak araları kazıma çizgilerle tamamlanmıştır.

Durumu : Tüm, üst kısımda kopuklar vardır.

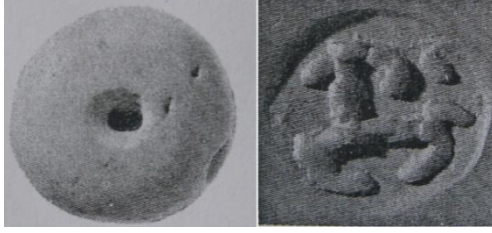
a

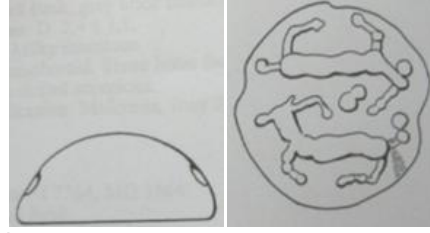
b

Res.69

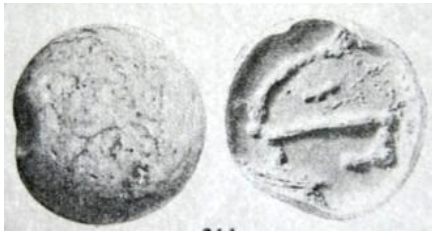
Benzerleri:

a
TELL BRAK –Uruk/Cemdet Nasr
von Wickede, 1990: 599

b
TEL BRAK – Geç Uruk Cemdet Nasr
Nunn, 1999 sayfa 78-79, Kat. No: 182
Mallowan, 1947: Pl. XIX, fig.11-12

c
KISH-Uruk, Cemdet Nasr
Buchanan, 1984: Pl.XIII-211
von Wickede, 1990: 588

d
TEPE GAWRA- Tab.VIII Uruk/Cemdet Nasr
Speiser, 1935: Pl. LVII/17
Homés-Fredericq, 1970: Pl. XIII-181
von Wickede, 1990: 315

Res.70

K.37

Müze envanter no : 12653 EŞEM

Eserin adı : Damga Mühür

Cinsi : Kızıl Kahverengi Taş

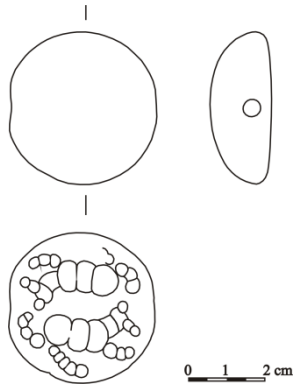
Buluntu yeri : Belirsiz

Müzeye geliş şekli : Satın Alma

Ölçüleri : Çap: 3.8 cm, Yük.: 1.4 cm

Tanımı : Yarıküre biçimli, yatay ip deliklidir. Baskı yüzünde “*tête-bêche*” olarak yerleştirilmiş koşar pozisyonda iki köpek (?) figürü yer almaktadır. İyi bir işçilik gösteren mühürde figürler matkapla yapılmış küçük oyuklarla oluşturulmuştur.

Durumu : Tüm, baskı yüzünde kenarda küçük kopuntular vardır.

a

b

Res.71

Benzerleri:

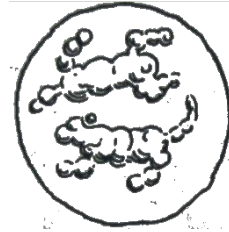
a
SUSA C
Amiet, 1972: 344

b
SUSA C
Amiet, 1972: 353, 354

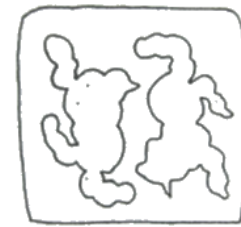
c
SUSA C
Amiet, 1972: 345, 346

d
SUSA
Hezfeld, 1933: Abb.31-L S 201

e
SUSA
Hezfeld, 1933: Abb.31- L S 202

f
SUSA C
Amiet, 1972: 404
Caldwell, 1976: 177

g
ÇIKIŞ YERİ BELİRSİZ-Cemdet Nasr
Kist- Collon-Wiggermann ve başk., 2008: 6

**b. İp Deliği ıkıntılı, Yarım Daire Kesitli
(1) Geometrik Desenli**

K.38

Müze envanter no : 12652 EŞEM

Eserin adı : Damga Mühür

Cinsi : Sarımsı Kızıl Renkli Taş

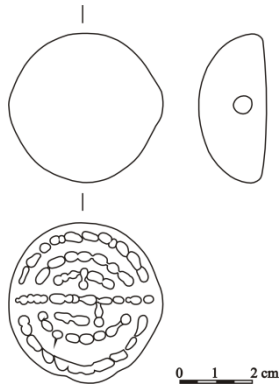
Buluntu yeri : Belirsiz

Müzeye geliş şekli : Satın Alma

Ölçüleri : Uz.: 4.2 cm, Gen.: 4.3 cm,
Yük.: 1.8 cm

Tanımı : Yarıküre biçimli ve yatay ip deliklidir. İp delikleri her iki tarafta yükseltilerek birer çıkıntı oluşturmuşlardır. Mühür yüzünde küçük oyuk noktalarla oluşturulmuş konsantrik üç daire aynı teknikle yapılmış yatay bir çizgi ile eksenden ikiye bölünmüştür. Mühür iyi bir iççilik sergilemektedir.

Durumu : Tüm, mühür yüzünde ve kenarlarda aşınmalar var.

a

b

Res.73

Benzerleri:

a

GELİŞ YERİ BELİRSİZ, Satın alma-Cemdet Nasr İRAN, Satın alma-Cemdet Nasr
Buchanan, 1984: pl. XIII-206

b

İRAN, Satın alma-Cemdet Nasr
Buchanan, 1984: pl. XIII-207

Res.74

(2) Hayvan Figürlü

K.39

Müze envanter no : 12651 EŞEM

Eserin adı : Damga Mühür

Cinsi : Pembe Damarlı Bej Rengi Taş

Buluntu yeri : Belirsiz

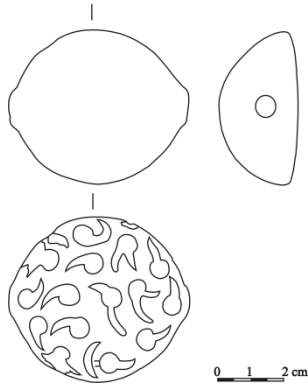
Müzeye geliş şekli : Satın Alma

Ölçüleri : Uz.: 5.4 cm, Gen.: 4.8 cm,

Yük.: 2.3 cm

Tanımı : Yarıküre biçimli ve yatay ip deliklidir. İp delikleri her iki tarafta yükseltilecek birer çıkıntı oluşturmuşlardır. Mühür yüzünde karışık olarak yerleştirilmiş, küçük oyuk noktalar ve çentiklerle oluşturulmuş, stilize kuş başları görülmektedir. Figürlerin çoğunda gaga ve baş belirtilmişken bazı figürlerde boyun da işlenmiştir.

Durumu : Tüm, mühür yüzünde kenarda küçük bir kopuk vardır.

a

b

Res.75

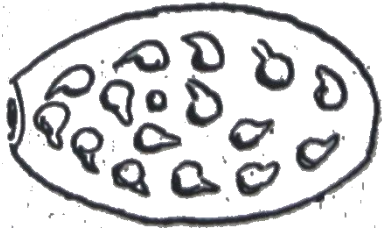
Benzerleri:

a
FARA/SHURUPPAK-Cemdet Nasr
Martine, 1988: fig.21/1.İst.

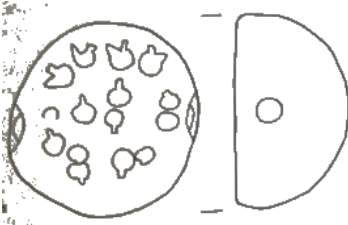
b
FARA/SHURUPPAK-Cemdet Nasr
Herzfeld, 1933: abb.27-Fara VAB 6804

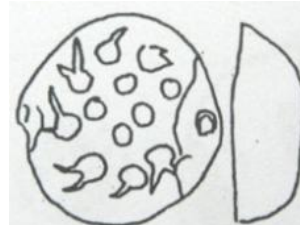
c
FARA/SHURUPPAK-Cemdet Nasr
Herzfeld, 1933: abb.27-Fara Cspl

d
CEMDET NASR
Buchanan, 1984: Pl. XIII-212

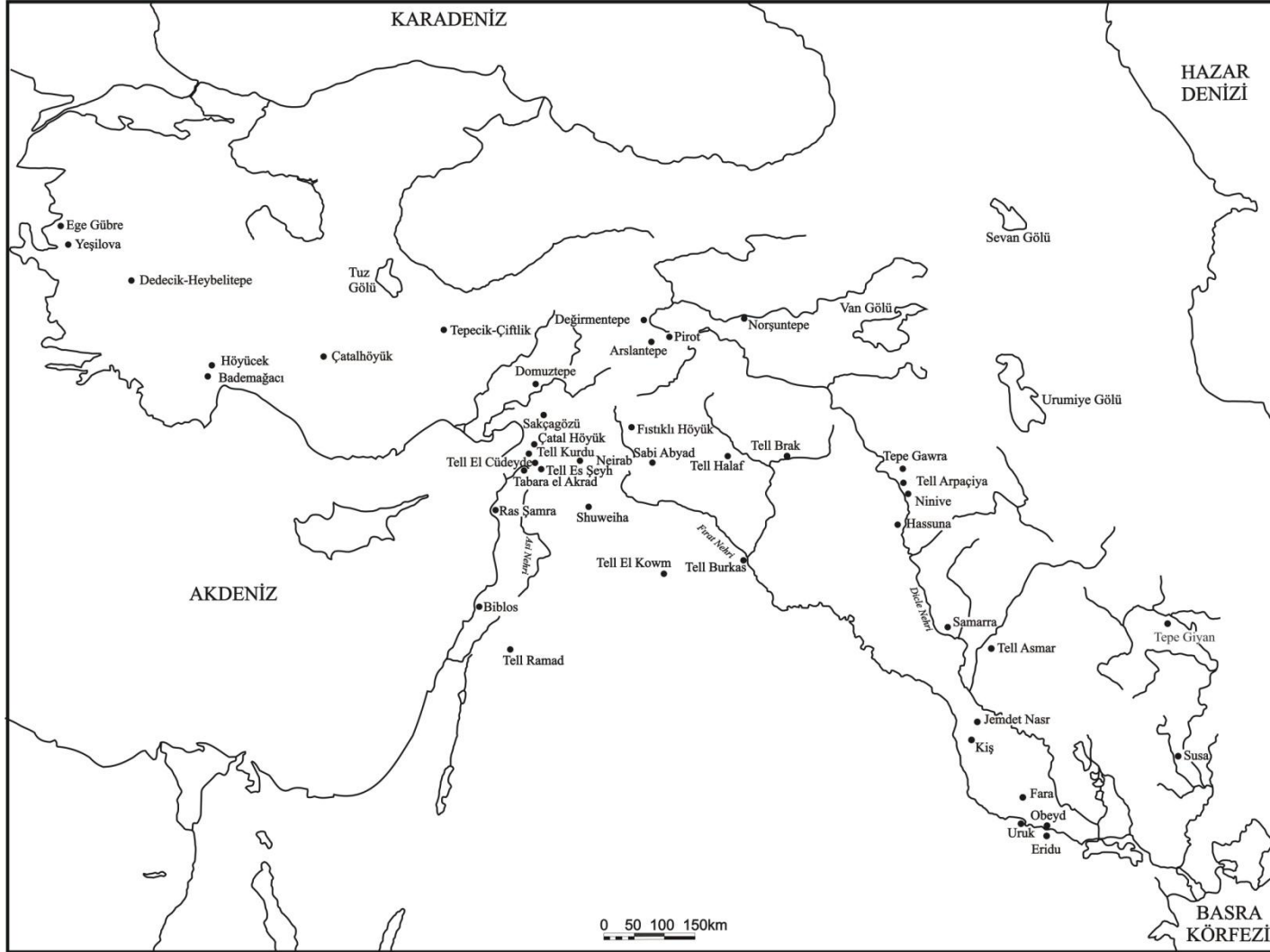
e
CEMDET NASR
Matthews, 1992: fig.9-1

f
TEPE GİYAN
Herzfeld, 1933: abb.28-EH TG 2347
Caldwell, 1976: 106

g
ÇIKIŞ YERİ BELİRSİZ-Cemdet Nasr
Kist- Collon-Wiggermann ve başk., 2008: 8

KRONOLOJİ TABLOSU

	ANADOLU	YERLEŞMELER	KUZEY MEZOPOTAMYA	GÜNEY MEZOPOTAMYA		
3000	GEÇ KALKOLİTİK	Amuk F	GAWRA ERKEN / ORTA / GEÇ	CEMDET NASR		
		Arslantepe VII				
		Norşuntepe Batı Yamacı1-10 Norşuntepe Batı Terası XL-XXXVII				
		Pirot Höyük XI-XII			URUK ERKEN / ORTA / GEÇ	
		Sakçagözü V Tabara el Akrad V-VI				
4500	ORTA KALKOLİTİK	Amuk D-E	OBEYD ERKEN / GEÇ	OBEYD 3-4		
		Değirmentepe 6-10				
		Norşuntepe Batı Terası XXXVI-XXX				
		Sakçagözü IV Tabara el Akrad VII Tell Es Şeyh I-X				
5000	ERKEN KALKOLİTİK	Amuk C	HALAF	OBEYD I-II		
		Domuztepe				
		Fıstıklı Höyük IV-II				
		Sakçagözü II-III				
		Tell Es Şeyh XI-XII Tell Kurdu				
6500						

III. KARŞILAŞTIRMA VE DEĞERLENDİRME

Yapılan çalışmaların sonucunda, tez kapsamında değerlendirilen toplam 39 adet damga mühür arasında Halaf, Obeyd ve Geç Uruk-Cemdet Nasr dönemlerine tarihlenen mühür sayısının sınırlı olmasına karşılık, çoğunluk Gawra Dönemi'ne tarihlendirilmiştir.

Halaf Dönemi'ne tarihlenen toplam dört mühürün tamamı ip delikli tutamaklı ve geometrik bezemelidir. K.1 ve K.2 oval, K.3 daire, K.4 ise yonca biçimlidir. Bezemelerde paralel ve çapraz çizgiler ile oyuk noktalardan oluşan kompozisyonlar görülmektedir. Bazı mühürlerin baskı alanlarındaki desenler ile Halaf ve Obeyd Dönemleri'ne tarihlendirilmiş mühürler arasında paralellik kurulmuştur. Malzeme sınıflandırılırken mühür formları da göz önünde bulundurulmuş ve mühürleri Halaf Dönemi'ne tarihlendirmenin daha uygun olacağı düşünülmüştür.

K.1'in baskı yüzünde kenarlardan merkeze uzanan kazıma çizgi demetleri arasına kare şeklinde yerleştirilmiş 4 oyuk nokta görülür (K.1/Res.1a-b). Yapılan araştırma sonucunda K.1 ile kompozisyon olarak çok benzer mühürler tespit edilememesine rağmen, ortak özellikleri olan mühürler saptanmıştır*. Yale Babylonian Collection'da bulunan ve Tepe Giyan'dan (?) gelen, tutamaklı ip delikli bir mühürde (K.1/Res.2a) merkezde kesişen 3 çapraz çizginin arası oyuk noktalarla doldurulmuştur. Bu kompozisyon K.1'e bire bir benzerlik göstermemesine rağmen, çapraz çizgilerin arasının oyuk noktalarla doldurulması, bizim mühürümüz ile benzeşmektedir. Kenarlardan merkeze uzanan kazıma çizgi demetlerinin benzerini ise Nihavend'de bulunmuş, kenarı kesik yarıküre biçimli bir mühür üzerinde görmek mümkündür (K.1/Res.2b). Yine Yale Babylonian Collection'da bulunan biri Kuzey Suriye/Mezopotamya'dan (K.1/Res.2c) diğeri Antakya'dan (K.1/Res.2d) satın alınan iki Halaf Dönemi mühür üzerinde de kare şeklinde yerleştirilmiş oyuk noktalar görülmektedir.

* Katalogda, "Benzerleri" kısmındaki mühür ve mühür baskıları sıralanırken kronoloji ya da buldukları merkezlerin coğrafi konumları değil, incelenen mühür ile olan benzerlik dereceleri göz önüne alınmıştır.

Mühürün orta kısmındaki, gövdeye açılmış olan delik, tutamaktaki ip deliğinin kullanımdan dolayı aşınarak ayrılmasından sonra, kullanmaya devam edebilmek için yapılmış olmalıdır. Bu tür uygulamalara pek çok mühürde rastlanmaktadır. Burada sadece Tell Hassuna (K.1/Res.2e) ve Tell Cüdeyde (K.1/Res.2g-f) de bulunmuş üç örnek yer almaktadır.

K.2'nin baskı alanı derin kazıma bir çizgi ile diyagonal olarak iki kısma ayrılmıştır (K.2/Res.3a-b). Bu kısımlar kenarlardan merkeze uzanan eğimli ikişer çizgi ile üçer bölüme ayrılmış, araları ikili ve tekli oyuk noktalarla doldurulmuştur. Tepe Giyan'da bulunmuş basık yarıküre biçimli bir mühür üzerinde K.2'deki gibi kazıma çizgilerle oluşturulmuş kompozisyonun hemen hemen aynısı görülmektedir (K.2/Res.4a). İki mühürü birbirinden ayıran özellikleri formları ve Tepe Giyan'da bulunan mühürde K.2'deki gibi oyuk noktaların olmamasıdır. Tepe Giyan'da (?) bulunan, çizgileri ve oyuk noktaları sebebiyle K.1 ile paralellik kurduğumuz mühür (K.2/Res.4b) çapraz çizgiler ve oyuk noktalarla oluşturulan kompozisyonu ile genel olarak K.2 ile benzerdir.

K.3'ün baskı yüzünde, birbirini kesen paralel çizgiler ile kenardan merkeze doğru yönelen kısa kazıma çizgiler ve merkezden geçen çizgi üzerine yapılmış tek bir oyuk nokta görülmektedir (K.3/Res.3a-b). Yale Babylonian Collection'da bulunan ve Tepe Giyan'dan (?) gelen yarıküre biçimli iki mühür üzerinde de çapraz çizgiler ve oyuk noktalar görülmektedir (K.3/Res.4a-b). Bu mühürler Buchanan tarafından yayınlanmış ve dönemleri "prehistorik" (Halaf-Obeyd) olarak verilmiştir. K.3 form ve bezemesi dikkate alınarak Halaf Dönemi'ne tarihlendirilmiştir.

K.4, form olarak tez kapsamında incelenen mühürlerden çok farklıdır. Yonca şeklinde biçimlendirilmiş olan mühürün baskı yüzünde belli bir düzenle yapılmış çapraz, yatay ve dikey taramalar vardır (K.4/Res.7a-b). Form olarak benzerlerini Arpaçiya (K.4/Res.8a), Fıstıklı Höyük (K.4/Res.8b), Tel Kurdu (K.4/Res.8c), Domuztepe (K.4/Res.8d-g) yerleşmelerinin EKÇ ve Halaf Dönemi tabakalarında görmekteyiz. Tell Arpaçiya ve Fıstıklı Höyük'te bulunan mühürler, bezeme olarak ta K.4 ile bire bir benzemektedir. Bu benzerliklerden yola çıkarak mühürümüz Halaf Dönemi'ne tarihlendirilmiştir.

Halaf Dönemi'ne tarihlendiğimiz mühürlere genel olarak baktığımızda 3 adedinin (K.1, K.2 ve K.3) formlarının değil bezemelerinin Batı İran'da ki Nihavend

ve Tepe Giyan yerleşmelerinde bulunmuş -veya orada bulunmuş olması muhtemel-mühürler ile benzerlikler gösterdiği görülmüştür. Sadece birinin (K.4) hem form hem de bezeme olarak benzerleri Güneydoğu Anadolu ve Kuzey Suriye’de ele geçmiştir.

Çalışmalar sonucunda, form ve desenleri göz önüne alınarak 5 mühürün Obeyd Dönemi’ne tarihlendirilmesinin uygun olacağı kanısına varılmıştır. Tamamının baskı alanı dairesel biçimli olan mühürler, Yarım daire (K.5, K.6, K.7), kenarı kesik yarım daire (K.8) ve omurgalı mekik (bikonveks) biçimi kesitlidirler. Mühürlerden biri (K.8) hayvan figürlü, diğer üç örnek ise geometrik desenedir.

K.5 ve K.6’nın baskı yüzlerinde, merkezde bir artı (+) işareti yer alır. İşaretin kolları arası K.5’de iç içe “V” motifleri (K.5/Res.9a-b), K.6’da ise üç yapraklı stilize bitki motifleri (K.6/Res.11a-b) ile doldurulmuştur.

K.5’e hem form hem de baskı deseni açısından, hemen hemen birebir benzeyen pek çok örnek saptanmıştır. Yale Babylonian Collection’da bulunan ve Obeyd Dönemi’ne tarihlendirilen, çıkış yerleri bilinmeyen 2 mühür (K.5/Res.10a-b), Tepe Gawra XI. tabaka ve Geç Kalkolitik Çağ’a tarihlenen 2 mühür (K.5/Res.10c-d) Tell Brak’da ki bir mühür (K.5/Res.10f), ve Ashmolean Museum’da bulunan Tarsus’tan satın alınan bir mühür hem form hem de baskı deseni olarak K.5’e bire bir benzemektedir. Ayrıca Tepe Gawra XII. tabakada bulunan bir mühür baskısı üzerinde de aynı desen vardır (K.5/Res.10e). Antakya’dan satın alma yolu ile edinilen aynı desene sahip, omurgalı yuvarlak biçimli bir mühür ise Amuk F-H evrelerine tarihlendirilmiştir (K.5/Res.10h).

Müzemiz kolleksiyonlarına satın alma yolu ile gelen ve Hatay civarında bulunduğu dair bilgimiz olan K.6 hem form hem de desen olarak, İzmir’den satın alma yolu ile edinilen ve Ashmolean Museum koleksiyonunda bulunan bir mühür (K.6/Res.12a) ve Tepe Giyan’da bulunan iki mühür (K.6/Res.12b-c) ile benzerdir. Bu mühürler ilgili yayınlarda “Geç Obeyd” ve “Geç Prehistorik” Dönemlere tarihlenmişlerdir.

K.5’de görülen, ortada “+” işareti ve kollarının arasının “V” motifi ile doldurulması ile oluşturulan kompozisyon prehistorik çağlardan itibaren sevilen ve kullanılan bir motif olmuş, uzun bir süre kullanılmaya devam etmiştir. Mühür baskısı olarak ta sevilen motifin benzerleri Bademağacı İTÇ II, Alishar, Tarsus Gözlükule,

Mersin Yümüktepe XVII(?)'de madenden ve pişmiş topraktan yapılmış mühürler üzerinde görülmektedir. Ayrıca Kaneş Karum II'de bulunan Eski Assur ve Eski Suriye stilindeki iki silindir mühür üzerinde de bu desen kullanılmıştır (Umurtak, 2002: 162, fig.1-4).

K.7'nin baskı yüzünde kırık ve kopuklar olmasına rağmen, yarım daireler ve geniş "V" figüründen oluşan bir kompozisyon görülmektedir (K.7/Res.13a-b). Bu mühürün en yakın benzerleri Kirmanşah (K.7/Res.14a) ve Tepe Giyan'da (K.7/Res.14b) tespit edilmiştir. Bu örneklerde de yanlarda yarım daire ve yay şeklinde çizgiler yer almaktadır. Tepe Giyan'da bulunan örnekte yarım dairelerin merkezine birer oyuk nokta yerleştirilmiştir. K.7'nin bu kısımları oldukça tahrip olmuş olduğundan aynı noktaların bu mühürde de olup olmadığına dair bir öneride bulunamıyoruz.

K.8'in baskısı, paralel zikzaklardan oluşmaktadır (K.8/Res15a-b). Bu bezeme pek çok mühürde görülmektedir ancak burada benzer birkaç örnek seçilmiştir. Form ve baskı deseni benzer mühürlere örnek olarak Yale Babylonian Collection'da bulunan çıkış yerleri belirsiz bir mühür (K.8/Res.16a), Tepe Giyan'dan bir mühür (K.8/Res.16b) ve Gorelick Collection'da bulunan ve çıkış yeri olarak Batı İran (?) gösterilen bir diğer mühür (K.8/Res.16c) gösterilebilir. Aynı paralel zikzakları, Tel Es Şeyh yerleşmesinde VI. tabakada bulunan dörtgen formlu (K.8/Res.16d) ve Yale Babylonian Collection'da bulunan çıkış yerleri belirsiz yuvarlak biçimli ve tutamaklı bir mühürde de (K.8/Res.16e) görmekteyiz.

K.8'de de gördüğümüz şevron veya zikzak işaretinin pek çok antik kültürde suyu temsil etmekte kullanıldığı ve doğrudan akan su görüntüsü ile ilişkili olduğu düşünülmektedir. Aynı zamanda bu işaretin basit anlamda suyu ifade etmenin yanında başka anlamları olduğu da ileri sürülmektedir. Antik Dönemlerde de, günümüzde olduğu gibi bereket, verimlilik ve yaşam ile doğrudan ilgili olan su kıymetli bir varlık olmalıdır. Mezopotamya'da yaratıcılık, bilgelik ve uygarlığı temsil eden Tanrı Enki'ye (Ea) "Su Tanrısı" olarak tapınılırdı ve su Enki'yi sembolize etmekteydi (Root, 2005: 58-60).

K.9'un baskı yüzünde, iki adet antitetik koçbaşı figürü yer almaktadır (K.9/Res.17a-b). Değirmen-tepe Obeyd evresinde bulunan mühürler (K.9/Res.18-a) ve mühür baskısı (K.9/Res.18b) form ve baskı deseni karşılaştırıldığında K.9 ile çok

yakın benzerdir. Değirmen-tepe mühür ve mühür baskılarında görülen ve Prof. Dr. Ufuk Esin tarafından Değirmen-tepe'ye özgü bir üslup olarak değerlendirilen, motiflerin içlerinin dörtgen veya üçgen çukurcuklarla taranması, K.9'da da uygulanmış bir tekniktir (Esin, 1990: 49). Hem üslup, hem de motiflerin benzerliğinden yola çıkarak bu mühürün Değirmen-tepe'de veya yakın çevresinde imal edildiğini düşünmek; ya da bu mühürlerin başka bir merkezde üretilerek dağıldığını söylemek mümkündür. Ayrıca Halep Müzesi'nde bulunan çıkış yeri belirsiz Geç Obeyd Dönemi'ne tarihlenen bir mühür (K.9/Res.18c) üzerinde de benzer bir koç başı görülmektedir.

Obeyd Dönemi'ne tarihlediğimiz mühürlere genel olarak baktığımızda K.5'in hem form hem bezeme olarak benzerlerinin Anadolu'da Antakya ve Tarsus bölgelerinde ele geçtiği, Kuzey Irak'ta Tepe Gawra, Kuzey Suriye'de Tel Brak yerleşmelerinde bulunduğu görülmüştür. K.7 ve Hatay civarında bulunmuş olan K.6'nın ise hem form hem bezeme olarak benzerleri, Batı İran'da bulunan Tepe Giyan ve Kirmanşah yerleşmelerinde görülmektedir. K.8'in hem form hem bezeme olarak benzerleri Tepe Giyan'da ve Batı İran'da tespit edilmiştir. Ayrıca Hatay'da, Tel Es Şeyh'te buluna bir mühür bezeme olarak K.8 ile benzerdir. K.9'un ise çok yakın benzeri Malatya Değirmen-tepe Obeyd Dönemi yerleşmesinde bulunmuştur.

İncelenen malzeme içinde, Gawra Dönemi'ne tarihlendirilen mühürler en kalabalık grubu oluşturmaktadır. 26 adet olan mühürler kendi aralarında baskı alanlarına göre dairesel, oval ve dörtgen biçimli olmak üzere 4 ana başlık altında sınıflandırılmışlardır. Baskı alanı dairesel biçimliler, yarım daire kesitli (3 adet, K.10-K.12), omurgalı yarım daire kesitli (3 adet, K.13-K.15), baskı alanı oval val biçimliler, yarım daire kesitli (K.16), mekik (bikonveks) biçimi kesitli (K.17), baskı alanı dörtgen biçimliler mekik (bikonveks) biçimi kesitli (2 adet, K.18-K.19), çatı biçimi kesitli (14 adet, K.20-K.33) ve yuvarlatılmış çatı biçimi kesitli (2 adet, K.34-K.35) şeklinde alt gruplara ayrılmıştır. Mühürler de genellikle dağ keçisi, antilop, ceylan, koç gibi boynuzlu hayvanların oluşturduğu kompozisyonlar kullanılmıştır. Genel kuralın dışında K.13'de bir insan (demon ?) figürü görülmektedir, K.20 ve K.34 ise geometrik desenlidir.

K.10'un mühür yüzünde merkezde uzunca dik kulakları olan bir hayvan figürü yer almaktadır (K.10/Res.19a-b). Sırtının üst kısmında ve bacaklarının arasına dolgu

motifleri yapılmıştır. Tepe Giyan'da bulunan ve Tepe Gawra XII. tabakada ya paralel olan yine yarıküre biçimli bir mühür üzerinde yer alan hayvan figürü, ön ve arka ayaklarının gösteriliş şekli, genel görünüm itibarıyla K.10 ile benzetilmektedir (K.10/Res.20a). Bu şekilde karakterize, keskin sivri ve köşeli bir biçimde işlenmiş, az abartılı hayvan figürleri "Tipik Giyan Üslubu" olarak yorumlanmaktadır. Bu üslupta kısa keskin vuruşlar hayvanların ayaklarını belirtmek için kullanılmaktadır (Buchanan, 1967a: 275). Ashmolean Museum koleksiyonunda bulunan ve satın alma yolu ile edinilen çıkış yeri belirsiz yarıküre biçimli bir mühür üzerinde de K.10'daki dik kulaklı hayvana benzer bir figür yer almaktadır (K.10/Res.20b).

K.11'in ve mühür yüzünde, antitetik yerleştirilmiş iki stilize koç başı figürü yer almaktadır (K.11/Res.21a-b). Başların her iki tarafı küçük birer çentikle doldurulmuştur. K.11 kompozisyon ve kullanılan figür açısından K.9 ile benzerdir. Ancak K.11'de çok basit çizgiler kullanılmıştır.

Benzer basit hatlara sahip koç başı desenleri, Yale Babylonian Collection'da bulunan, Kuzey Suriye kökenli, Geç Prehistorik dönem olarak tarihlenen iki mühür üzerinde görülmektedir. Mühürlerden ilkinde (K.11/Res.22a) başlar K.11 de olduğu gibi tersten antitetik olarak yerleştirilmişken, diğer örnekte (K.11/Res.22b) üst üste yerleştirilmiştir. Tepe Gawra XI. (?) tabakada ele geçen bir örnekte ise (K.11/Res.22c) başlar karşılıklı olarak birbirine bakar pozisyondadır.

K.12'nin baskı yüzünde, stilize dört ayaklı bir hayvan figürü yer almaktadır. Ne tür bir hayvan olduğu anlaşılacakla birlikte, baş kısmında iki boynuz çıkıntısı görülmektedir (K.12/Res.23a-b). Figürün üst kısmında yer alan kıvrımlı figür bir yılanı temsil ediyor olabilir. Figür geniş ve derin oyuklarla oluşturulmuş, detaylar işlenmemiştir. Çok yakın benzeri tespit edilememesine rağmen üslup ve kompozisyon olarak benzerleri bulunmuştur. Tepe Gawra IX-VIII. tabakalarda ele geçmiş bir mühür (K.12/Res.24a), Kuzey Mezopotamya'da çıkmış ve Yale Babylonian Collection'da bulunan 3 mühür (K.12/Res.24b-d), Arslantepe'de bulunmuş 2 mühür (K.12/Res.e-f) üslup ve kompozisyon olarak, K.12 ile benzerdirler. Tepe Gawra ve Kuzey Suriye'de bulunmuş olan mühürler Geç Gawra, Arslantepe'de bulunmuş mühürler ise Uruk Dönemi'ne tarihlendirilmişlerdir.

K.13'ün baskı yüzünde, merkezde, vücut cepheden baş profilden sağa bakar şekilde gösterilmiş, sivri başlı, kollarını iki yana açmış, gövde kısmı damla şeklinde

küçük çentiklerle belirtilmiş bir insan figürü (şaman ?) tasvir edilmiştir (K.13/Res.25a-b). Figürün hemen başının önünde bir yıldız, kollarının hemen altında sağda başı yukarı bakan, solda ise aşağı bakan gövdeleri zikzak şeklinde gösterilmiş iki yılan figürü yer almaktadır. Boşluklar damla ve “v” şeklinde çentiklerle doldurulmuştur. Figürün başının önündeki yıldız ve yılanlara hükmeder pozisyonu göz önüne alındığında doğaya özellikle hayvanlara hükmeden (*Potnios Theron*) bir varlığı temsil ettiğini düşünmek mümkündür.

Kollarını iki yana açmış, iki yanında yılan betimleri olan figürün benzerlerini Susa A tabakasında (K.13/Res.26a), Tel Asmar'da (K.13/Res.26b) ve Tepe Giyan'da (K.11/Res.26c) görmekteyiz. Tepe Gawra XIII. Tabakada bulunan iki örnekte (K.13/Res.26d-e) yine merkezde kollarını iki yana açmış figürler görülmektedir. Ancak bu mühürlerde yanlarda yılan değil keçi betimleri görülmektedir. Batı İran'dan gelen bir mühürde ise (K.13/Res.26f) merkezdeki figürün çevresinde stilize hayvan ve bitki dalları yer almaktadır. Değirmen-tepe Obeyd yerleşmesinde de benzer pozisyonda insan figürlerinin yer aldığı mühürler bulunmuştur. Burada sadece mühür baskısı üzerindeki figür örnek olarak alınmıştır (K.13/Res.26g).

Sivri başlı insan figürleri Susa, Tepe Giyan ve Tepe Gawra'da ortaya çıkarılmış pek çok mühürde görülmekte ve bu figürler “şaman” olarak adlandırılmaktadır. Keçi başlı olarak tanımlanan şaman figürünün bulunduğu farklı kompozisyonlara sahip pek çok mühür vardır. Bu figürün, muhtemelen bir toplulukta sihir, şifa gibi özel bir takım güçleri olan kişileri temsil ettiği düşünülmektedir. Pek çok kompozisyonda yılanları tutar pozisyonda ya da onlara hakim durumda gösterilmiştir. Yılanın zehirli ve tehlikeli bir hayvan olduğu düşünülerek, bu duruşun, şamanın kötü güçler üzerinde kontrol kurduğunu ve kötü, tehlikeli yaratıkları ve güçleri pasifize ettiğini simgelediği düşünülmektedir (Wilburn, 2005: 65-66).

K.14'ün baskı yüzünde, sol ayağını öne atmış yürür pozisyonda uzun yay biçimli boynuzları olan ceylan ya da dağ keçisi olabilecek bir hayvan betimlenmiştir (K.14/Res.27a-b). Figürün arka kısmında üstte dolgu motifi vardır. Tepe Giyan'da XII. tabakada bulunan yarıküre biçimli bir mühür üzerinde yer alan hayvan figürü (K.14/Res.27), ön ve arka ayaklarının gösteriliş şekli, genel görünüm itibarıyla K.14

ile benzemektedir. K.14 ayakların gösteriliş biçimleri ve pozisyonları dikkate alındığında K.10 ile de benzerlik göstermektedir.

K.15'in baskı yüzünde *tête-bêche* olarak yerleştirilmiş sağ ve sola bakan bacakları dizlerinden kırılmış koşar pozisyonda iki dağ keçisi (?) figürü yer almaktadır (K.15/Res.29a-b). Çentiklerle oluşturulmuş olan figürlerin ne tür hayvanlar olduğu belirgin değildir. Alttaki figürün önünde sağ tarafta bir balık (?) figürü yer almaktadır.

Figürlerin *tête-bêche* olarak yerleştirilmesi Geç Gawra Dönemi için tipiktir (Ehrich, 1992: s. 95). Figürlerin işlenmesinde kullanılan üslup farklı olsa da Tel Brak'ta bulunmuş, Geç Uruk Dönemi'ne tarihlenen, yarıküre biçimli üç mühür üzerinde (K.15/Res.30a-c) *tête-bêche* olarak yerleştirilmiş, koşar pozisyonda boynuzlu hayvan figürleri işlenmiştir. Yale Babylonian Collection'da bulunan çıkış yeri belirsiz bir mühür (K.15/Res.30d) üzerinde de aynı şekilde yerleştirilmiş hayvan figürleri yer almaktadır. Benzer mühürlerin tamamında figürler oluşturulurken küçük oyuk noktalar kullanılmıştır.

K.16'nin mühür yüzünde, kazıma çizgilerle yapılmış, sadece konturları belirtilmiş, yürür pozisyonda kuyruğunu havaya kaldırmış bir boğa (?) figürü ve hemen arkasında üstte stilize olarak işlenmiş, boynuzlu bir boğa (?) başı görülmektedir (K.16/Res.31a-b). Kompozisyon olarak benzerleri, Tell Es Şeyh II. Tabakada ve Tepe Gawra XI-XIII. Tabakalarda bulunmuştur. Tell Es Şeyh'te bulunan mühür üzerinde (K.16/Res.32a) boynuzlu bir boğa ve onun hemen arkasında ise yine boynuzlu bir boğa başı görülmektedir. Tepe Gawra'da bulunmuş olan örneklerde ise dağ keçisi türünden hayvanlar resmedilmiştir. Her üç mühürde de merkezde boynuzlu bir hayvan ve arkada üstte boynuzlu bir hayvan başı görülmektedir. Mühürlerden ikisi (K.15/Res.32b, d) Erken Gawra Dönemi'ne, diğeri ise (K.16/Res.32c) Orta Gawra Dönemi'ne tarihlenmektedir. Figürlerin arkalarında üstte boynuzlu hayvan başları veya yılan figürlerinin bulunduğu mühürlerin yayılım alanı olarak, yukarı Fırat bölgesinde Kuzey Suriye'den Elazığ bölgesine kadar olan bölge önerilmektedir (Aruz, 1992: 19).

K.17'nin baskı yüzünde K.16'da olduğu gibi, kazıma çizgilerle sadece konturları belirtilerek yapılmış, sola dönük, sol ayağını ileri uzatmış yürür pozisyonda, uzun yay biçimli boynuzlu bir ceylan figürü kazınmıştır (K.17/Res.33a-

b). Figürün sırtının üstünde arkada ve önünde birer yaprak biçimli çentik görülmektedir. Ayrıca ayaklarının arasında da damla biçimli çentikler yapılmıştır. Benzer pozisyonda bir ceylan figürü Halep'ten satın alınmış, Ashmolean Museum'da bulunan bir mühür üzerinde görülmektedir (K.17/Res.34a). Ashmolean Museum'da ki figür K.17'de olduğu gibi sadece konturları belirtilerek işlenmemiş, oyularak yapılmıştır. Aynı zarif hatları ve detayları bu mühür üzerinde de görmek mümkündür. Aynı zamanda Tepe Gawra XII (K.17/34b) ve XI-A (K.17/34c) tabakalarında bulunmuş olan birer mühürde yer alan figürler de sadece konturları belirtilerek işlenmiştir.

K.18'in baskı yüzünde kazıma çizgilerle yapılmış, uzun kıvrık boynuzları olan ince uzun gövdeli, ön ayaklarını öne doğru uzatmış, koşar pozisyonda, sola dönük bir dağ keçisi figürü yer almaktadır (K.18/Res.35a-b). Figürün bacaklarının arası ve sırtının üzeri eğrelti benzeri bitki dalları ile doldurulmuştur. Kompozisyonun çok yakın benzeri Norşuntepe GKÇ tabakasında ele geçmiştir ancak mühür formu farklıdır (K.18/36a). Tepe Gawra XII. tabakada ele geçen bir mühür baskısı (K.18/Res.36b) ve Değirmentepe Obeyd Dönemi'nde ortaya çıkartılan benzer formu bir mühür (K.18/Res.36c) merkezde bulunan figür ve çevresindeki eğrelti otları ile K.18 ile benzerlikler göstermektedir. Ayrıca Pirot Höyük GKÇ tabakalarında ele geçmiş bir mühür (K.18/Res.36d) ile Değirmentepe Obeyd tabakasında ele geçmiş iki mühür (K.18/Res.36e-f) form olarak K.18 ile aynıdır.

K.19'un baskı yüzünde, kazıma çizgilerle yapılmış, birbirine paralel iki adet ters "S" motifi bulunmaktadır (K.19/Res.37a-b). Motifin kıvrımları arasına iki sıra halinde, balık kılıcı şeklinde yerleştirilmiş, damla şeklinde çentiklerle dolgu yapılmıştır. Mühürün şekli ve üzerindeki desen bir bütün olarak incelendiğinde bir balığı andırmaktadır. Müzemize satın alma yolu ile gelen ve geliş yeri olarak Şanlıurfa gösterilen mühürün figür olarak benzerleri tespit edilememiş olmasına rağmen Pirot Höyük GKÇ evresinde (K.19/Res.38a) ve Değirmentepe Obeyd evresinde form olarak benzerleri (K.19/Res.38b-d) bulunmuştur.

K.18 ve K.19'un form olarak benzerleri hem Obeyd Dönemi'nde hem de GKÇ'da görülmektedir. K.18'in baskı deseninin benzerlerinin Gawra Dönemi'nde tespit edilmiş olması ve bu formun GKÇ'da da görülmesi sebebiyle K.18 ve K.19 Gawra Dönemi'ne tarihlenen mühürler içinde değerlendirilmiştir.

K.20'nin baskı yüzünde oyularak yapılmış, ikişer kollu svastika ? (çarkıfelek) motifi görülmektedir (K.20/Res.39a-b). Svastikanın kolları saat yönündedir. Motifin benzerlerini Susa (K.20/Res.40a) ve Tepe Giyan'da (K.20/Res.40b) görmekteyiz. K.20 baskı alanı dörtgen biçimli, çatı biçimi kesitli mühürler içinde tek geometrik desenli örnektir.

K.21'in baskı yüzünde merkezde, sola dönük yürür pozisyonda bir koç (?) figürü yer almaktadır (K.21/Res.41/Res.41a-b). Figürün üstünde arkada kıvrımlı "v" şeklinde bir çentikle boşluk doldurulmuştur. Ayrıca figürün önünde, ön ayakları ile ön ve arka bacakları arasında damla biçimli birer çentik görülmektedir. Mühür üzerindeki hayvan figürü, Şam'dan satın alınan ve Ashmolean Museum'da bulunan bir mühürdeki figürün (K.21/Res.42a) boynuzlarının şekli, gövdesinin ön ve arka ayaklarının pozisyonu ile çok benzerdir. Ayrıca aynı olmamakla beraber bu mühürde de figürün önünde ve sırtının üzerinde dolgu motifleri görülmektedir. K.21'e benzeyen bir diğer mühür ise Tepe Gawra IX-VIII. Tabakalarda ortaya çıkarılmıştır (K.21/Res.42b). Merkezdeki figür boynuzları ve vücut yapısı ile K.21'e benzemekle beraber çevresindeki dolgu motifleri farklıdır.

K.22'de boynuzları arkaya doğru uzanan detayları belirtilmemiş bir dağ keçisi (?) görülmektedir (K.22/Res.43a-b). Özensiz bir işçiliği vardır. Figürün arkasında bulunan kuş (?) figürü çok stilize işlenmiştir. Boşluklar damla şeklinde çentiklerle doldurulmuştur. K.22 ile kompozisyon ve figür olarak bir benzeri (K.22/Res.44a) Suriye'de Shuweiha yerleşmesinde bulunmuştur. Ayrıca Kilikya (K.22/Res.44b) ve Antakya (K.22/Res.44c) bölgelerinden alınmış Ashmolean Museum'da bulunan iki mühür kompozisyon olarak K.22 ile benzerdir. Norşuntepe GKÇ evresinde bulunmuş olan yarım bir mühürde de (K.22/Res.44d) yürür pozisyonda dört ayaklı bir hayvanın arka kısmı ve hemen onun üstünde kuş (?) olarak nitelendirilebilecek stilize bir figür yer almaktadır.

K.23'de merkezde yürür pozisyonda boynuzları iki yana doğru kıvrılan koç veya dağ keçisi figürü yer almaktadır (K.23/Res.46a-b). Çok iyi bir işçilik göstermemesine rağmen bacaklarda ve gövdede detaylar işlenmiştir. Figürün üst kısmında arkada bir kuş figürü yer almakta, önünde ise üstteki kuş (?) figürüne benzeyen ancak daha küçük boyutlu bir figür görülmektedir. Kilikya (K.22/Res.446a) ve Antakya (K.22/Res.446b) bölgelerinden satın alınmış Ashmolean Museum'da

bulunan iki mühürün merkezlerindeki figürler ve kompozisyonları K.23 ile bezerdir. Ayrıca Çatal Höyük'te* bulunan GKÇ-İTÇ başına tarihlenen bir mühürün merkezindeki figür de K.23'ün merkezindeki figür ile benzerdir (K.23/Res.46c).

K.22 ve K.23 genel anlamda kompozisyon olarak birbirlerine çok yakın mühürlerdir. Her iki mühürde de merkezde ayakta durur pozisyonda boynuzlu bir hayvan ve gövdenin üzerinde arka kısımda kuş olarak yorumlanacak birer figür vardır.

K.24'ün baskı yüzünde merkezde, sağa dönük, yürür pozisyonda, yay biçiminde iri boynuzları olan bir boğa (?) figürü ve hemen arkasında, boğa figürüne doğru alçalan, geniş kanatlarını açmış yırtıcı (?) bir kuş figürü yer almaktadır (K.24/Res.47a-b). Her iki figürde natüralist bir üslupta olup vücut detayları işlenmiştir.

K.24 kompozisyon olarak K.22 ve K.23 ile benzer olmasına rağmen, diğer iki mühürdeki figürler K.24'de olduğu gibi natüralist ve belirgin hatlara sahip değildir. Merkezde bulunan boğa figürünün yay biçimli boynuzları, Tepe Gawra IX-VIII. tabakalarda ortaya çıkarılmış bir mühür (K.24/Res.48a) ile Şam'dan satın alınan ve Ashmolean Museum'da bulunan bir mühürün (K.24/Res.48b) merkezinde bulunan figürle benzerlik göstermektedir.

K.25 burada incelenen mühürlerden oldukça farklı bir üslup sergilemektedir (K.25/Res.49a-b). Baskı yüzünde derin ve geniş kıvrımlı oyuklarla şekillendirilmiş, sola dönük uzun kıvrık boynuzlu bir geyik (?) figürü bulunmaktadır. Figür oldukça stilize işlenmiştir. Baş, ön ayaklar ve gövde ile arka ayaklar birbirlerinden bağımsız üç ayrı kısım olarak oyulmuştur ve figürün önünde üstte "v" şeklinde bir çentik, altta "3" benzeri bir motifle doldurma yapılmıştır. Baskı yüzünde yer alan figürün benzerleri herhangi bir yerde tespit edilememiş olmasına rağmen Susa'da bulunan kıvrımlı hatlarla oluşturulmuş figürlerle üslup olarak benzerlik göstermektedir (K.25/Res.50).

K.26'nın baskı yüzünde sola dönük büyük bir figür yer almaktadır (K.26/Res.51a-b). Figürün baş kısmı iyi işlenmediğinden hayvanın türü tam

* Hatay, Çatal Höyük

anlaşılamamaktadır. Büyük figürün hemen altında, bacaklarının arasında sağa dönük, başını annesine doğru kaldırmış yavrusu bulunmaktadır. Büyük figürün başının önünde sırtının üzerinde birer bitkisel motif ve yine ön kısımda geometrik doldurma motifleri yer almaktadır. Figürler oldukça stilize işlenmişlerdir. Küçük figür göz önüne alınırsa her iki figüre de antilop demek mümkündür. Tell Basher'de (K.26/Res.52a), Nînive'de (K.26/Res.52b) ve Tepe Giyan'da (K.26/Res.52c) bulunmuş mühürlerde, anne ve hemen bacaklarının arasında anneye doğru uzanmış yavrularından oluşmuş kompozisyonları görmek mümkündür. Figürün ön kısmında bulunan "3" benzeri dolgu motifi K.25'deki dolgu motifi ile benzerdir. Kompozisyon olarak olmasa bile özellikle küçük figürün benzerleri Tepe Gawra XII (K.26/52c-d) ve XI-XA tabakalarında (K.26/Res.52f) bulunan mühür baskıları üzerinde görülmektedir. Halep Müzesi'nde bulunan ve Gawra Dönemi'ne tarihlenen, çıkış yeri belirsiz bir mühür (K.26/Res.52g) üzerinde bulunan figürlerin baş ve boynuz yapıları da K.26 ile benzerlikler göstermektedir.

İncelenen malzeme arasında, Suriye Kilikya özelliği olan, baskı alanı dörtgen biçimli, çatı biçimi kesitli mühürler üzerine birden fazla boynuzlu hayvan figürü oyulması geleneğini temsil eden 4 adet mühür vardır (K.27, K.28, K.29, K.31).

K.27'nin baskı yüzünde, sağa dönük, yay biçimli uzun boynuzları olan iki antilop figüründen oluşan bir kompozisyon bulunmaktadır (K.27/Res.53a-b). Ön taraftaki antilop figürü kırık ve noksandır. Baş, gövde ve ayaklara ait detaylar işlenmiştir. K.27'nin yakın benzerleri Ashmolean Museum'da bulunan ve Halep'ten satın alma yolu ile gelen iki mühürdür (K.27/Res.54a, K.27/Res.54b). Baskı yüzlerinde boyuz ve gövde yapıları K.27 ile çok benzeyen arka arkaya sıralanmış iki antiloptan oluşan bir kompozisyon yer almaktadır. Mühürlerden birinde (K.27/Res.54a) figürlerin boyunları arkasında bulunan çentikler K.27'de de görülmektedir. Antilop figürlerinin bir benzeri Tabara el Akrad'da, IV. tabakada (K.27/Res.54a) ele geçen bir mühür üzerinde görülmektedir. Kırık ve noksan olan Tabara el Akrad'daki mühürde dağ keçisi (?) olarak adlandırılan tek bir figür görülmekle birlikte yarım olan mühürün eksik kısmında ikinci bir figürün tekrar etmesi olasıdır.

K.28'in baskı yüzünde sağa dönük, başlarını arkaya çevirmiş, geriye doğru bakar pozisyonda, kıvrık boynuzlu iki ceylan (?) figürü bulunmaktadır (K.28/Res.55a-

b). Çok iyi bir işçilik gösteren mühürde, figürlerin baş, gövde ve ayak detayları belirtilmiştir. K.28'in hem form hem de baskı olarak birebir benzeri Sakçagözü'nde bulunmuştur (K.28/Res.56a). Mühürün kompozisyon olarak daha başka benzerleri tespit edilememekle beraber Tepe Gawra XI. tabaka (K.28/Res.56b), XIA-VIII. tabaka (K.28/Res.56d) ve Neirab'da (K.28/Res.56c) bulunan mühürler üzerinde başlarını arkaya çevirmiş, geriye doğru bakan ceylan veya dağ keçisi figürleri görülmektedir.

K.29'un baskı yüzünde, sağa dönük, uzun yay biçimli boynuzlu, arka arkaya sıralanmış üç antilop figüründen oluşan bir kompozisyon yer almaktadır (K.29/Res.57a-b). İlk figürün önünde yaprak biçimli, ortadaki figürün sırtının üzerinde ise bitkisel (?) bir motif ile doldurma yapılmıştır. Çok iyi işçilik gösteren mühürde baş, gövde ve ayakların detayları gösterilmiştir. Üç antilop figüründen oluşan kompozisyonlara başka mühürlerde de rastlanmaktadır. Yale Babylonian Collection'da bulunan çıkış yeri belirsiz Orta Gawra Dönemi'ne tarihlenen bir mühür (K.29/Res.58a), Tepe Gawra XIA/B (K.29/Res.58b) tabakalarında bulunmuş bir mühür ve British Museum'da bulunan, Türkiye veya Kuzey Suriye'de bulunmuş diğer bir mühürün, hem form hem kompozisyon hem de figürlerin şekilleri incelendiğinde K.29 ile çok benzer oldukları görülmektedir. Ayrıca Ashmolean Museum'da bulunan Maraş yakınları (K.29/Res.58b), Halep (K.29/Res.58e) ve Beyrut'tan (K.29/Res.58f) satın alınan üç mühür üzerinde de üçlü, boynuzlu hayvan sıralarının bulunduğu kompozisyonlar vardır. Tüm mühürlerde üç antilop motifinden oluşan kompozisyon işlenmekle beraber figürlerin kendileri ve dolgu desenleri arasında farklılıklar vardır.

K.30'un baskı yüzünde oyularak yapılmış, sola dönük çentikli uzun düz boynuzu olan bir dağ keçisi ya da geyik figürü bulunmaktadır (K.30/Res.59a-b). Figürün çenesinin hemen altında, bitişik olarak uzunca bir çentik görülmektedir. Ön kısımda dikey çatallı bir çentikle doldurma yapılmıştır. Figür çok basit hatlarla işlenmiştir. Benzer basit hatlara ve çentikli uzun düz boynuzlara sahip, çene altında aynı şekilde çentikler bulunan figürler, Tel Brak'ta Gawra Dönemi'ne ait bir mühür (K.30/Res.60a), Halep Müzesi'nde bulunan kökeni belirsiz bir mühür (K.30/Res.60b), Ashmolean Museum'da bulunan Şam (K.30/Res.60c), Halep (K.30/Res.60d) ve Mezra'dan* (K.30/Res.60e) satın alınan mühürler, Yale

* İlgili yayınlarda bu eserin Tell Basher'den gelmiş olabileceği belirtilmektedir.

Babylonian Collection'da bulunan Kuzey Suriye kökenli mühürler (K.30/Res.f-g) üzerinde görülmektedir. Benzer mühürlerde görülen çenenin altındaki uzun çentik, hayvanı bir yere bağlamak için kullanılan bir yular olarak yorumlanmaktadır.

K.31 Baskı yüzünde sağa dönük, çentikli uzun boynuzları olan, arka arkaya sıralanmış iki dağ keçisi ya da geyik figürü bulunmaktadır (K.31/Res.61a-b). Figürlerden öndeki arkadakine göre daha küçük boyutludur ve ön ayaklarından birinde başa doğru uzanan bir çentik görülmektedir. Sahne dört taraftan, bitki dalları olarak yorumlanabilecek, üzerlerinde küçük çıkıntılar olan bordür çizgileriyle çevrelenmiştir. İyi bir işçilik gösteren mühürde detaylara pek önem verilmemiştir. Üslup ve figür olarak K.31 ile benzerdir.

Yale Babylonian Collection'da bulunan Kuzey Suriye kökenli mühürlere birinde (K.31/Res.62a) arka arkaya yerleştirilmiş, çentikli düz uzun boynuzlu iki figür, diğerinde ise benzer bir figür tek olarak işlenmiştir (K.31/Res.62b). Halep Müzesi'nde bulunan geliş yeri belirsiz bir mühür üzerinde ise figürler aynı olmamakla beraber aynı kompozisyon görülmektedir (K.31/Res.62c). Bu mühürde merkezde arka arkaya sıralanmış iki adet, stilize işlenmiş boynuzlu figür ve dört taraflarında bitki dalları olarak yorumlanabilecek, üzerinde küçük çıkıntılar olan bordürler görülmektedir. Yale Babylonian Museum'da bulunan Kuzey Suriye kökenli bir mühür üzerinde ortada bir figür ve onu dört taraftan çevreleyen tırtıklı bordürler görülmektedir (K.31/Res.62d). Tepe Gawra VIII, VIII C/B tabakalarında bulunan mühür ve mühür baskılarında da (K.31/Res.62e-f) aynı bordürleri görmek mümkündür.

K.32'nin baskı yüzünde oyuk ve kazıma çizgilerle yapılmış, diyagonal olarak *tête-bêche* yerleştirilmiş, ince uzun gövdeli dört ayaklı, iki hayvan figürü görülmektedir (K.32/Res.63a-b). Kenarları çok aşınmış olan mühürde figürlerden birinin gövdesinin ön tarafı kısmen eksiktir. Başları belirtilmediğinden figürlerin hangi cins bir hayvana ait oldukları anlaşılamamaktadır. Figürlerin arasında ve yanlarda dolgu amaçla yapılmış çentikler bulunmaktadır. Figürler oldukça basit hatlara sahiptirler.

Satın alma yolu ile müze koleksiyonlarına kazandırılan ve geliş yeri Şanlıurfa olarak belirtilen K.33'ün baskı yüzünde, neyi temsil ettiği anlaşılamayan çentikler görülmektedir (K.33/Res.64a-b).

K.32 ve K.33'ün bezeme olarak benzeri tespit edilememiş ancak, formlarından dolayı bu kısımda değerlendirilmişlerdir.

K.34'un baskı yüzünde ise birbirlerine paralel yerleştirilmiş yay ve yaprak (?) biçimli kazımlarla bezeme yapılmıştır (K.34/Res.65a-b). Mühürün çok yakın bir benzeri Sakçagözü yerleşmesinde ortaya çıkarılmıştır (K.34/Res.66a). Bir diğer benzer ise Halep Müzesi'nde bulunan, çıkış yeri belirsiz bir mihurdür (K.34/Res.66b).

Burada incelenen K.34, K. 28 ile aynı kişiden aynı zamanda satın alınmıştır. Her iki mühürün çok yakın benzerleri Sakçagözü yerleşmesinde karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda, tezimizde ele aldığımız iki mühürün Sakçagözü ya da yakın çevresindeki bir atölyede üretildiği düşünülebilir.

K.35'in baskı yüzünde, sağa dönük, uzun boynuzlu stilize bir dağ keçisi figürü yer almaktadır (K.35/Res.67a-b). Figürün çenesine bitişik "v" şeklinde bir çentik, önünde yerde ise çok dallı bir bitki motifi bulunmaktadır. Müze koleksiyonuna satın alma yolu ile giren ve çıkış yeri Şanlıurfa olarak belirtilen mühür üzerindeki figür, Çatal Höyük'te bulunmuş bir mühür üzerindeki figür ile tarz ve kompozisyon olarak benzemektedir (K.35/Res.68).

Gawra Dönemi'ne tarihlediğimiz mühürlere genel olarak baktığımızda, çıkış yeri hakkında bilgimiz olan mühür ve mühür baskıları ile yaptığımız karşılaştırmada, 6 mühürün Kuzey Mezopotamya ve Batı İran'da bulunmuş mühürlerle benzerlikler gösterdikleri görülmüştür. K.10 ve K.14 Batı İran'da Tepe Giyan yerleşmesinde bulunan bir mühür ile form, kompozisyon ve üslup olarak benzerdir. K.13'ün kompozisyon ve form olarak benzerleri ise Malatya Değirmentepe, Kuzey Irak'ta Tepe Gawra, Güney Mezopotamya'da Tel Asmar ve Batı İran'da Susa ve Tepe Giyan'da olmak üzere geniş bir coğrafyada tespit edilmiştir. K.20'nin bezeme olarak benzerleri Batı İran'da Susa ve Tepe Giyan'da, K.25'in üslup olarak benzerleri Batı İran'da Susa'da, K.26'nın kompozisyon olarak benzerleri, Tell Basher, Ninive ve Tepe Giyan, figür olarak benzerleri ise Tepe Gawra yerleşmelerinde tespit edilmiştir.

Güneydoğu Anadolu, Kuzey Suriye, Kuzey Irak'da benzerleri tespit edilmiş olan mühürlerin sayısı ise 18'dir. K.11'in form, kompozisyon ve figür olarak benzeri Kuzey Suriye'de ve Kuzey Irak Tepe Gawra yerleşmesinde ele geçen mühürler

arasında tespit edilmiştir. K.12'nin form ve üslup olarak benzerleri ise Malatya Arslantepe, Kuzey Mezopotamya, Kuzey Irak Tepe Gawra yerleşmelerinde görülmektedir. K.15'in kompozisyon olarak benzerleri, Kuzey Suriye Tell Brak yerleşmesinde, K.16'nın kompozisyon ve figür olarak benzerleri ise Hatay Tell Es Şeyh ve Kuzey Irak Tepe Gawra yerleşmesinde tespit edilmiştir. K.17'nin üslup olarak benzerleri Kuzey Irak Tepe Gawra ve Halep bölgesinden gelen mühürlerde görülmektedir. K.18 ve Şanlıurfa'da bulunduğu dair bilgimiz olan K.19'un form olarak benzerleri ise Malatya'da Değirmen-tepe ve Pirot Höyük'te ele geçmiş, K.18'in bezeme olarak benzerleri ise Elazığ Norşuntepe, Kuzey Irak Tepe Gawra ve Değirmen-tepe yerleşmelerinde tespit edilmiştir. K.24 ve satın alma yolu ile müze koleksiyonuna girmiş, geliş yeri Şanlıurfa olarak belirtilen K.21'in kompozisyon olarak benzerleri Şam ve Kuzey Irak Tepe Gawra yerleşmesinde bulunmuş olan mühürler üzerinde görülmektedir. K.22'nin form ve bezeme olarak benzerleri, Elazığ Norşuntepe, Klikya, Antakya bölgeleri ve Kuzey Suriye Shuweiha yerleşmesinde ele geçmiş mühürlerdir. K.23'ün form ve kompozisyon olarak benzerleri ise Kilikya, Antakya yakınları ve Çatal Höyük'de tespit edilmiştir. K.27'nin form, kompozisyon ve figür olarak paralelleri Hatay Tabara el Akrad yerleşmesinde ve Halep bölgesinden gelen mühürler arasında görülmüştür. K.28 ve K.34'ün çok yakın benzeri Sakçagözü yerleşmesinde tespit edilmiştir. Ayrıca K.28'in merkezinde yer alan ceylan (?) figürlerinin pozisyonları Kuzey Irak Tepe Gawra ve Kuzey Suriye'de Neirab yerleşmelerinde bulunan mühürler üzerindeki figürler ile benzerdir. K.29'un form kompozisyon olarak benzerleri ise Maraş yakınları, Kuzey Irak Tepe Gawra yerleşmesi, Halep, Beyrut Kuzey Suriye'de ele geçmiş mühürler arasında tespit edilmiştir. K.30 ve K.31'in figür, kompozisyon ve form olarak benzerleri Kuzey Suriye Tell Brak, Kuzey Irak Tepe Gawra yerleşmeleri ile Kuzey Suriye, Şam ve Halep yakınlarından ele geçmiş mühürlerde görülmektedir. Satın alma yolu ile müze koleksiyonlarına kazandırılan ve geliş yeri Şanlıurfa olarak belirtilen K.35'in tek benzeri ise Çatal Höyük'te bulunmuştur.

Üzerinde çalışılan mühürlerden 4 tanesi, Geç Uruk - Cemdet Nasr Dönemleri'ne tarihlendirilmişlerdir. Bu bölümde incelenen tüm mühürlerde figürler bu döneme özgü bir üslup olan küçük oyuk noktalarla oluşturulmuştur. Tamamının baskı alanı dairesel biçimli olan mühürlerin ikisi yarım daire (K.36, K.37), ikisi ip

deliği çıkıntılı yarım daire (K.38, K.39) kesitlidir. K.38 geometrik desenli olup diğerleri hayvan figürlüdür.

K.36'in baskı yüzünde uzun yay biçimi bir boynuzu olan, uzun gövdeli, sadece iki bacağı gösterilmiş bir dağ keçisi figürü yer almaktadır (K.36/Res.69a-b). Ön ayak dizden kırılarak, öne uzatılmış olan arka ayağa yaklaşmış koşar pozisyonundadır. İyi bir işçilik gösteren mühürde figürün gövdesi başı ve eklem yerleri küçük oyuk noktalarla oluşturularak araları kazıma çizgilerle tamamlanmıştır. Tell Brak'ta bulunan iki mühürün (K.36/Res.70a-b) ve Kish'de bulunan bir mühürün, hem teknikleri, hem de figürlerin pozisyonları K.36 ile benzerdir. Tüm mühürler Uruk-Cemdet Nasr Dönemi'ne tarihlendirilmiştir.

K.37'nin baskı yüzünde, "tête- bêche" olarak yerleştirilmiş koşar pozisyonda iki köpek (?) figürü yer almaktadır (K.37/Res.71a-b). Mühürün hemen hemen birebir benzerleri, Susa'da bulunan yarıküre biçimli mühürlerdir (K.37/Res.72a-e). Ayrıca Susa'da bulunan ve Kist Koleksiyonu'nda bulunan ancak çıkış yeri bilinmeyen dörtgen biçimli iki mühür (K.37/Res.71f-g) üzerinde de aynı figürler yer almaktadır. Kist koleksiyonunda bulunan mühürde farklı olarak figürler *tête- bêche* değil üst üste yerleştirilmişlerdir.

K.38'in mühür yüzünde küçük oyuk noktalarla oluşturulmuş konsantrik üç daire aynı teknikle yapılmış yatay bir çizgi ile eksenden ikiye bölünmüştür (K.38/Res.73a-b). Mühür iyi bir işçilik sergilemektedir. Ashmolean Museum'da bulunan, birinin çıkış yeri bilinmeyen, diğeri İran'dan satın alma yolu ile müze koleksiyonuna giren iki mühür hem form olarak hem de baskı yüzlerinde bulunan figürlerin üslup ve yapım teknikleri bakımından K.38 ile benzerdir. Mühürlerden birinin üzerindeki küçük oyuk noktalarla oluşturulmuş sarmal, yılan olarak yorumlanmıştır (K.38/Res.74a). İran'dan gelen mühürde ise merkezde, kuş başlı, kollarını iki yana açmış bir figür yer almaktadır (K.38/Res.74b). Bu figürü çevreleyen sarmal da yılan olarak yorumlanmıştır. Her iki mühürde de figürler küçük oyuk noktacıklarla oluşturulmuştur.

K.39'un Mühür yüzünde karışık olarak yerleştirilmiş, küçük oyuk noktalar ve çentiklerle oluşturulmuş, stilize kuş başları görülmektedir (K.39/Res.75a-b). Figürlerin çoğunda gaga ve baş belirtilmişken bazı figürlerde boyun da işlenmiştir. Benzer figür ve kompozisyonlar Fara'da bulunan 3 mühür (K.39/Res.76a-c) ile

Cemdet Nasr (K.39/Res.76d-e) ve Tepe Giyan'da (K.39/Res.76f) bulunan mühürlerde de görülmektedir. Kist Koleksiyonunda bulunan çıkış yeri belirsiz bir mühür üzerinde de (K.39/Res.76g) aynı figürleri görmek mümkündür.

Geç Uruk - Cemdet Nasr Dönemi'ne tarihlediğimiz mühürlere genel olarak baktığımızda, çıkış yeri hakkında bilgimiz olan mühürler ile yaptığımız karşılaştırmada 1 mühürün (K.36) Kuzey ve Güney Mezopotamya, 3 mühürün (K.37, K.8, K.39) ise Güney Mezopotamya ve Batı İran'da bulunan mühürler ile benzerlikler gösterdiği görülmüştür. K.36'nın form figür ve teknik olarak benzerleri Kuzey Suriye Tell Brak ve Güney Mezopotamya Kish yerleşmelerinde görülmektedir. Kuzey Irak Tepe Gawra yerleşmesinde bulunan bir mühürde ise benzer pozisyonda bir dağ keçisi figürü görülmektedir. K. 37'nin çok yakın benzerleri Batı İran Susa yerleşmesinde tespit edilmiştir. K.38'in ise form ve teknik olarak bire bir benzeri İran'da bulunmuş bir mühürdür. Bu mühür K.38 ile bezeme olarak ta benzerlik göstermektedir. Burada ele alınan son mühür olan K.39'un hem form hem bezeme olarak benzerleri ise Güney Mezopotamya'da Fara/Shuruppak, Cemdet Nasr ve Batı İran'da Tepe Giyan yerleşmelerinde tespit edilmiştir.

SONUÇ

Bu çalışma, İstanbul Arkeoloji Müzeleri, Eski Şark Eserleri Müzesi koleksiyonlarına satın alma, zor alım (müsadere) ve bağış yolu ile kazandırılan, daha önce yayınlanmamış, bir grup taş damga mühür üzerinde geliştirildi. Sonuçta, Halaf, Obeyd ve Geç Uruk-Cemdet Nasr dönemlerine tarihlenen mühür sayısının on üç ile sınırlı olmasına karşılık, yirmi altı adedinin Gawra Dönemi'ne tarihlenmesinin uygun olacağı görülmüştür.

Dönemsel ayırım dışında, genel olarak mühür baskılarını incelediğimizde, otuz dokuz mühürden on bir adedinin geometrik desenli, yirmi yedi adedinin hayvan figürlü, bir adedinin ise insan figürlü olduğu görülmüştür. Halaf Dönemi'ne tarihlendirilen mühürlerin dördü de geometrik desenlidir, Obeyd Dönemi'ne tarihlendirilen beş mühürün ise dördü geometrik desenli olup bir adedi hayvan figürlüdür. Gawra ve Geç Uruk-Cemdet Nasr dönemlerine geçtiğimizde ise durum değişmekte, bu döneme kadar çoğunlukta olan geometrik desenli mühürler sayıca azalmaktadır. Gawra Dönemi'ne tarihlenen yirmi altı mühürden sadece ikisi, Geç Uruk-Cemdet Nasr Dönemi'ne tarihlenen dört mühürden sadece biri geometrik desenlidir. Tez kapsamında incelenen mühürler arasında sadece Gawra Dönemi'ne tarihlenen bir mühür üzerinde (K.13) insan figürü görülmektedir.

Yukarıda verdiğimiz istatistiksel bilgide de görüldüğü gibi incelediğimiz mühürlerin büyük bölümü Gawra Dönemi'ne tarihlenmekte ve yine pek çoğunun üzerinde dağ keçisi, antilop, ceylan, koç gibi boynuzlu hayvanların oluşturduğu kompozisyonlar bulunmaktadır. Bu örneklerde figür merkeze yerleştirilmiş, bazı mühürlerde iki ve üçlü hayvan gurupları tasvir edilmiştir, kenarlar ise bitki dalları ve çentikler gibi dolgu motifleri ile doldurulmuştur.

Tezimizin diğer amacı ise inceleme kapsamındaki mühürlerin çıkış yerlerinin yaklaşık olarak saptanmasıdır. Tez kapsamında araştırılan ve müze koleksiyonlarına satın alma yolu ile kazandırılan 5 mühürün geliş yerleri hakkında bilgimiz vardır. Ancak bu bilgiler mühürleri müzeye getiren kişilerden sağlanan bilgilerdir. Dolayısıyla doğrulukları kesin değildir. Bu mühürlerden Obeyd Dönemi'ne tarihlendirilen K.6'nın çıkış yeri Hatay civarı, Gawra Dönemi'ne tarihlendirilen K.19, K.33 ve K.35'in çıkış yerleri ise Şanlıurfa olarak bildirilmiştir. Çıkış yeri Şanlıurfa olarak belirtilen mühürler aynı kişiden satın alınmıştır.

Çıkış yeri Hatay civarı olarak belirtilen K.6'nın form olarak değil desen olarak benzerleri, Batı İran'da Tepe Giyan ve Kirmanşah yerleşmelerinde saptanmıştır. Form olarak benzerleri ise tüm Mezopotamya, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da görülmektedir.

Çıkış yeri Şanlıurfa olduğuna dair bilgimiz olan K.19'un desen olarak benzerleri saptanamamış olmasına rağmen form olarak benzerleri Malatya Değirmentepe ve Pirot Höyük'te ele geçmiştir. Bu benzerlikler bu mühürün Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde ele geçtiğini doğrular niteliktedir.

K.33 ve K.35 baskı alanı dörtken biçimli, çatı biçimi kesitli mühürlerdir. K.33'ün bezeme olarak benzerlerine rastlanamamasına rağmen, K.35'in bir benzeri Çatal Höyük'e ele geçmiştir. Ayrıca bu forma sahip mühürler Gawra Dönemi'nde Doğu ve Güneydoğu Anadolu ve Kuzey Suriye'de yoğun olarak görülmektedir.

Analoji çalışmaları sonucunda, bizim mühürlerimiz ile çıkış yerleri belli olan mühür ve mühür baskıları arasında kurduğumuz benzerlikler sayesinde, farklı dönemlere tarihlendiğimiz mühürlerin ilişkili olduğu bölgelerle ilgili olarak, genelleme yapmamız mümkün olmuştur. Halaf Dönemi'ne tarihlenen mühürler Batı İran, Kuzey Suriye ve Güneydoğu Anadolu ile ilişkilendirilmiştir. Aynı durum Obeyd ve Gawra Dönemleri için de geçerlidir. Ancak Gawra Dönemi'ne tarihlenen mühürlerden 6 adedi Kuzey Mezopotamya ve Batı İran'da bulunmuş mühürlerle benzerlik gösterirken, 18 adedi Kuzey Suriye, Kuzey Irak ve Güneydoğu Anadolu'da bulunmuş mühürler ile benzerlikler göstermektedir. Bu noktadan yola çıkarak bu 18 mühürün muhtemel çıkış yeri Kuzey Suriye, Kuzey Irak ve Güneydoğu Anadolu olarak önerilebilir. Geç Uruk-Cemdet Nasr Dönemi'ne tarihlenen mühürler ise, birinin Kuzey Mezopotamya'da da benzerleri tespit edilmesine rağmen, Güney Mezopotamya ve Batı İran'da bulunan mühürler ile ilişkilendirilmişlerdir.

Yukarıda belirttiğimiz genellemenin içinde olan birkaç mühür için ise, daha ayrıntılı tahminler yapabilmemiz mümkün olmuştur.

Bu mühürlerden ilki K.9'dur. Bu mühür üzerinde görülen antitetik yerleştirilmiş koç başlarının çok yakın benzerleri Değirmentepe mühür ve mühür baskılarında görülmektedir. Ayrıca bu mühürler desenleri Prof. Dr. Ufuk Esin tarafından Değirmentepe'ye özgü bir üslup olarak değerlendirilen, motiflerin içlerinin dörtgen

veya üçgen çukurcuklarla tarandığı bir teknikle yapılmıştır (Esin, 1990: 49). Hem üslup, hem de motiflerin benzerliğinden yola çıkarak bu mühürün Değirmen-tepe’de veya yakın çevresinde imal edildiğini düşünmek; ya da bu mühürlerin ortak başka bir merkezde üretilerek dağıldığını söylemek mümkündür.

K.16’nın bire bir benzerleri tespit edilememiştir. Ancak karşılaştırma ve değerlendirme bölümünde de bahsettiğimiz gibi, K.16’da gördüğümüz figürlerin arkalarında üstte boynuzlu hayvan başları veya yılan figürlerinin bulunduğu mühürlerin yayılım alanı olarak, yukarı Fırat bölgesinde Kuzey Suriye’den Elazığ’a kadar olan bölge önerilmektedir (Aruz, 1992: 19). Bizim mühürümüzün de bu bölgede bulunmuş olduğunu düşünmek çok yanlış olmayacaktır.

K.27, K.28, K.29 ve K.31, baskı alanı dörtgen biçimli, çatı biçimi kesitli, baskı yüzlerinde sıralı boynuzlu hayvan figürleri olan mühürlerdir. Bu tip mühürler Suriye Kilikya geleneği olarak adlandırılmaktadır, Dolayısıyla bu dört mühürün çıkış yerleri de bu bölge olarak tanımlanmalıdır. Ayrıca bu mühürlerin benzerlerinin tespit edildiği merkezler de bu genelleme ile ters düşmemektedir. Bu dört mühürden ikisi (K.27, K.28) için daha yakın tahminler yapmamız mümkün olmuştur.

K.27’nin benzeri yakın benzeri Tabara El Akrad yerleşmesinde ele geçmiştir ve Halep’ten satın alınan iki ayrı mühür ile de oldukça fazla benzeşmektedir. Bu bilgileri, K.27’nin bu civara yakın bir atölyede üretildiği şeklinde yorumlamak mümkün olabilir, ancak daha önce de belirttiğimiz gibi, satın alma yolu ile koleksiyonlara dahil edilen eserlerin çıkış yerleri ile ilgili bilgilere fazla güvenmek doğru olmayacaktır.

Aynı kişiden satın alınan K.28 ve K.34’ün ise çok yakın benzerleri Sakçagözü yerleşmesinde karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda, tezimizde ele aldığımız iki mühürün Sakçagözü ya da yakın çevresindeki bir atölyede üretildiği söylenebilir.

K.37’nin hem form hem de bezeme olarak çok yakın benzerleri Susa yerleşmesinde tespit edilmiştir. Bu mühürün de Susa ya da yakınlarındaki bir atölyede üretildiği düşünülebilir.

KAYNAKÇA

- AMIET, P., 1972 **Glyptique Susienne, des Origines Á L'époque des Perses Achéménides, Cachets, Sceaux-Cylindres et Empreintes Antiques, Découverts Á Suse de 1913 Á 1967**, Vol. I Texte, Vol. II, Planches, Paris
- ARSLANTAŞ, Y., 2008 "Tarihöncesi Dönemlerde Elazığ Yöresinin Çevre Bölgelerle İlişkileri", **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, Bahar-2008, C.7 S.24, 383-393
- ARUZ, J., 1992 "The Stamp Seals From Tell-esh-sheikh", **Anatolian Studies**, Vol. XLII, 14-28, Lev.I-XVI
- BELLİ, O., 2004 **Urartu: Savaş ve Estetik**, Yapı Kredi Yayınları-1917, İstanbul
- BERNBECK, R.-POLLOCK, S.-BUCAK, E., 2002 "Excavations at Fıstıklı Höyük", **XXIII.Kazi Sonuçları Toplantısı**, cilt 2, 143-150, Ankara
- BIÇAKÇI, E.-ALTINBİLEK ALGÜL, Ç., ve başk. 2007 "Tepecik-Çiftlik", **Türkiye'de Neolitik Dönem: Yeni Kazılar, Yeni Bulgular**, metinler: 237-253, levhalar: 229-258
- BRAIDWOOD, R. J.-BRAIDWOOD, L., 1960 **Excavations in the Plain of Antioch**, OIP, LXI, The University of Chicago Press
- BRETON, L. L. E., 1957 "The Early Periods at Susa, Mesopotamian Relations", **Iraq**, Vol. XIX, Part 2, 79-124

- BUCHANAN, B., 1967a "The Prehistoric Stamp Seal: A Reconsideration of Some Old Excavations ", **Journal of the American Oriental Society**, Vol. 87, No. 3 (Jul. - Sep., 1967), 265-279
- 1967b "The Prehistoric Stamp Seal a Reconsideration of Some Old Excavations (Continued)" **Journal of the American Oriental Society**, Vol. 87, No. 4 (Oct. - Dec., 1967), 525-540
- BUCHANAN, B., 1981 **Early Near Eastern Seals in the Yale Babylonian Collection**, Yale University Press, London
- 1984 **Catalogue of Ancient Near Eastern Seals in the Ashmolean Museum, Vol: II, The Prehistoric Stamp Seals**, Oxford at the Clarendon Press
- CALDWELL D.H., 1976 "The Early Glyptic of Gawra, Giyan and Susa and the Development of Long Distance Trade", **Orientalia** 45, 227-250
- CAMPBELL, S.,-CARTER, E.,- HEALEY, E., ve başk. 1999 " Emerging Complexity on the Kahramanmaraş Plain, Turkey: The Domuztepe Project, 1995-1997", **American Journal of Archaeology**, Vol. 103, No. 3 (Jul., 1999), 395-418
- CARTER, E.,-BOZKURT, H.,- CAMPBELL S., ve başk. 1997 "Report on the Archaeological Work in Domuztepe and it's Environs in 1995", **XVIII. Kazı Sonuçları Toplantısı** , cilt 1, 173-187, Ankara
- COLLON, D., 1990 **Interpreting the Past Near Eastern Seals**, University of California Press, London

- COLLON, D., (ed.) 1997 **7000 Years of Seals**, The British Museum Press, London
- DARGA, M., 1992 **Hitit Sanatı**, İstanbul
- DERİN, Z., 2007 “Türkiye’de 2006 Yılında Yapılan Araştırma ve Kazılar: Yeşilova Höyüğü”, **TÜBA-AR**, sayı 10, 125-127
- DİNÇOL, A., 1997 “Hitit Mühürcülüğü”, **Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi**, cilt 2, İstanbul
- DİNÇOL, A.-DİNÇOL, B., 2009 “Hitit Mühürcülüğü”, **Hititolojiye Giriş**, (Haz. Metin Alparslan), 133-136
- DUISTERMAAT, K.-AKKERMANS, M.M.G., 1996 “Of storage and Nomads. The Sealings from Late Neolithic, Sabi Abyad, Syria.”, **Paléorient**, Vol. 22-2, 17-44
- DURU, R., 2000 “Bademağacı Kazıları”, **Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi**, 59-63
- 2007 “Göller Bölgesi Neolitiği: Hacılar-Kuruçay Höyüğü-Höyücek-Bademağacı Höyüğü”, **Türkiye’de Neolitik Dönem: Yeni Kazılar, Yeni Bulgular**, metinler 331-360, levhalar 317-342
- DURU, R.-UMURTAK, G. 2006 “Bademağacı Kazıları, 2004”, 27. Kazı Sonuçları Toplantısı, 2.Cilt, 437-444, 2006 (438, res.2)
- DOLUKHANOV, P., 1998 **Eski Yakındoğu’da Çevre ve Etnik Yapı**, Ankara
- EHRICH, R. W.,(ed.) 1992 **Chronologies in old World Archaeology**, Vol. I-II, London

- ERASLAN, A.-KOLAY, İ.A., 2005 “Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nin Kentleşme Sürecinin Öncü Kent Döneminin Ubaid ve Uruk Evreleri (M.Ö. 5000-3100)” **İTÜ Dergisi/b**, Sosyal Bilimler, cilt 2, sayı 1, 80-86, İstanbul
- ERKANAL, A., 1997 “Mühür”, **Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi**, cilt 2, İstanbul
- ESİN, U., 1983 “Değirmentepe (Malatya) Kazısı 1981 Yılı Sonuçları”, **IV.Kazı Sonuçları Toplantısı**, 39-48, Ankara
- ESİN, U., 1985 “Değirmentepe (Malatya) Kurtarma Kazısı 1983 Yılı Raporu” VI. Kazı Sonuçları Toplantısı, S.11-29, Ankara
- 1986 “Doğu Anadolu'da Bulunan Obeyd Tipi Çanak Çömlek ve Değirmentepe (Malatya) Kazıları”, **IX.Türk Tarih Kongresi**, I.cilt, 81-91, lev. 43-55, Ankara
- ESİN, U., 1990 “Değirmentepe Kalkolitik Obeyd Evresi Damga Mühür ve Baskıları”, **X.Türk Tarih Kongresi**, I.cilt, 47-56, Lev. 33-41, Ankara
- 2000 “Değirmentepe (Malatya) Kurtarma Kazıları”, Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi, 80-86, Ankara
- ESİN, U.,- HARMANKAYA, S., 1987 “1985 Değirmentepe (Malatya-İmamlı Köyü) Kurtarma Kazısı”, **VIII.Kazı Sonuçları Toplantısı**, Cilt 1, 95-138, Ankara

- ESİN, U.,-
HARMANKAYA, S., 1988 “Değirmentepe (Malatya) Kurtarma Kazısı 1986”,
IX. Kazı Sonuçları Toplantısı, Cilt I, 79-125,
Ankara
- FIANDRA, E., 2003 “Mühürler, Kil Mühür Baskıları”, **Arkeo Atlas 2**,
32-34, İstanbul
- FRANGIPANE, M., 1993 “New Groups of Clay –Sealings From the 4th
Millennium Levels of Arslantepe-Malatya”, **Aspect
of Art and Iconography: Anatolia and its
Neighbors**, Nimet Özgüç’e Armağan, 191-200,
Pl. 36, Ankara
- 2002 **Yakındoğu’da Devletin Doğuşu**, İstanbul
- 2003 “Doğu Anadolu Son Kalkolitik Çağ”,
Arkeo Atlas 2, 12-29, İstanbul
- GARSTANG, J., 1908 “Excavations at Sakje-Geuzi, in North Syria:
Preliminary Report for 1908”, **Annals of
Archaeology and Anthropology**, Vol. I, 97-117,
Pl. XXXIII-XLIX
- HARMANKAYA, S., 1998 “Türkiye Kalkolitik Araştırmaları Üzerine Bir
Değerlendirme”, **TAY Projesi Türkiye Arkeolojik
Yerleşmeleri**, cilt 3, Kalkolitik, 7-16
- HAUPTMANN, H., 1976 “Norşuntepe Kazıları 1972”, **Keban Projesi 1972
Çalışmaları**, ODTÜ Keban Projesi Yayınları, seri
1, no:5, 41-59, Ankara
- HERZFELD, E., 1933 “Aufsätze zur altorientalischen Archaeologie
II, Stempelsiegel” **Archaeologische Mitteilungen
aus Iran 5**

- HOGARTH, H. G., 1920 **Hittite Seals with Particular Reference to the Ashmolean Collection**, Oxford
- HOMÉS-FREDERICQ , D., 1970 **Les Cachets Mésopotamiens Protohistoriques**, Leiden
- HOOD, S., 1951 "Excavations at Tabara el Akrad 1948-49", **Anatolian Studies**, Vol.1, 113-147
- KARACA, Ö., 1985 "Piroit Höyük 1983 Kazıları", **VI.Kazı Sonuçları Toplantısı**, 37-48, Ankara
- KENOYER, J. M., 2003 "Stone Beads and Pendant Making Techniques", **A Bead Timeline**, Vol. I, 14-19
- KIST, J.-COLLON, D.-
WIGGERMANN, F., ve başk. 2008 "Ancient Near Eastern Seals from the Kist Collection: Three Millennia of Miniature Reliefs", **Journal of Near Eastern Studies**, April 2008, Vol. 67, No. 2: pp. 145-146
- MALLOWAN, M.E.L., 1947 "Excavations at Brak and Chagar Bazar", **Iraq IX-1**
- MARTINE, H. P., 1988 **Fara: A reconstruction of the Ancient Mesopotamian City of Shuruppak**, Birmingham, UK.
- MATTHEWS, R. J., 1992 "Defining the Style of the Period: Jemdet Nasr 1926-28", **Iraq**, Vol. LIV, s.1-34, London
- MELLAART, J., 1964 "Excavations at Çatal Hüyük Third Preliminary Report", **Anatolian Studies XIV**

- MERRILLEES, P. H., 1990 **Cylinder and Stamp Seals in Australian Collections**, Deakin University Archaeology Research Unit Occasional Paper No.3
- MEYER, J.-W., 2008 **Die eisenzeitlichen Stempelsiegel aus dem 'Amuq-Gebiet Ein Beitrag zur Ikonographie altorientalischer Siegelbilder**, *Orbis Biblicus et Orientalis* 28
- MİYAKE, Y., 2002 "Statü Eşyaları; Kalkolitik Çağ", **Arkeo Atlas 1**, 130-131, İstanbul
- NOVECK, M., 1975 **The Mark Of Ancient Man: Ancient Near Eastern Stamp Seals And Cylinder Seals and Cylinder Seals, the Gorelick Collection**, Brooklyn Museum
- NUNN, A., 1999 **Stamp Seals from the Collections of the Aleppo Museum, Syrian Arab Republic**, BAR International Series 804, Oxford
- ÖZBAL, R.-GERRITSEN, F.-YENER, K.A., 2003 "2001 Tel Kurdu Kazıları", **XXIV.Kazı Sonuçları Toplantısı**, cilt 1, 501-512, Ankara
- ÖZBAL, R. - GERRITSEN, F.-DIEBOLD, B., ve başk. 2004 "Tel Kurdu Excavations 2001: The Small Finds", **Anatolica**, XXX, 37-107
- ÖZDOĞAN, M., 2002 "Köyden Kente Kalkolitik Çağ", **Arkeo Atlas I**, 110-130, İstanbul
- PALMIERI, A., 1989 "Storage and Distribution at Arslantepe-Malatya in the Late Uruk Period", **Anatolia and the Ancient Near East**, Tahsin Özgüç'e Armağan, 419-430, Pl. 125-126, Ankara

- PARAYRE, D., 2003 "The Ninevite 5 Sequence of Glyptic at Tell Leilan", **Subartu IX**, 271-310
- PITMANN, H. 2001 "Mesopotamian Intraregional Relations Reflected Through Glyptic Evidence in the Late Chalcolithic 1-5 Periods", **Uruk Mesopotamia & Its Neighbors**, (ed. M.S. Rothman), 403-444
- PORADA, E., 1977 "Of Professional Seal Cutters and Nonprofessionally Made Seals", **Seals and Sealings in the Ancient Near East**, (ed. Mc. Ginson-R.D. Biggs), 2-14
- REMPEL, J., 2005 "The Chevron-Filled Cross and Early Communicative Systems", **This Fertile Land, Signs+Symbols in the Early Arts of Iran and Iraq**, 37-46
- ROOT, M. C., 2005 "System of Symbolic Expression", **This Fertile Land, Signs+Symbols in the Early Arts of Iran and Iraq**, 47-64
- ROTHMAN, M.S., 2001 "The Local and the Regional: An Introduction", **Uruk Mesopotamia & Its Neighbors**, (ed. M.S. Rothman), 3-26
- 2002 **Tepe Gawra: The Evolution of a Small Prehistoric Center in Northern Iraq**
- SAĞLAMTİMUR, H. 2007 "Ege Gübre Neolitik Yerleşimi", **Türkiye’de Neolitik Dönem: Yeni Kazılar, Yeni Bulgular**, metinler: 373-376, levhalar: 359-369
- SCHMIDT, K., 2002 **Norşuntepe Kleinfunde II**, Verlag Philipp von Zabern-Mainz am Rhein

- SEVİN, V., 2003 **Eski Anadolu ve Trakya, Başlangıcından Pers Egemenliği'ne Kadar**, İstanbul
- SPEISER, E. 1935 **Excavations at Tepe Gawra I**, Philadelphia
- TOBLER, A., 1950 **Excavations at Tepe Gawra II**, Philadelphia
- UMURTAK, G., 2000 "Neolitik ve Erken Kalkolitik Çağlar'da Burdur-Antalya Bölgesi Mühürcülüğü Üzerine Bazı Gözlemler", **Adalya IV**, 1-20,
- 2002 "Some Observations on a Lead Stamp Seal from the Bademağacı Excavation", **Anatolica**, No: XXVIII, 159-169
- von WICKEDE, A., 1990 **Prähistorische Stempelglyptik in Vorderasien**, Profil Verlag, München
- WILBURN, A., 2005 "Shamans, Seals an Magic", **This Fertile Land, Signs+Symbols in the Early Arts of Iran and Iraq**, 65-72